०० ॥ श्रीमद्भागवतनवमस्कन्धः प्रारम्भः ॥ ००

1

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीगणेशाय नमः गुणायं गुणातावु... त्रिगुणाय... नमस्कृत्य... परमानन्दमाधवं १ त्रिगुणाद्भिरध्यायैर्वैवस्वतसुतान्वयः
... कीर्त्तिप्रसंगाय... २ एवमु... कृत्यांक... दिमन्वादीनांनिरूपणैः...

श्रीनमो भगवते श्रीवासुदेवाय राजोवाच मन्वन्तराणि सर्वाणि त्वयोक्तानि श्रुतानि मे वीर्याण्यनंतवीर्यस्य हरेस्तत्र कृतानि च १ योसौ सत्यव्रतो नाम राजर्षिर्द्रविडेश्वरः ज्ञानं योतीत कल्पांते लेभे पुरुषसेवया २ स वै विवस्वतः पुत्रो मनुरासीदिति श्रुतं त्वत्तस्तस्य सुताः प्रोक्ता इक्ष्वाकुप्रमुखा नृपाः ३ तेषां वंशं पृथक् ब्रह्मन्वंश्यानि चरितानि च कीर्त्तय महाभाग नित्यं शुश्रूषतां हि नः ४ ये भूता ये भविष्याश्च भवंत्यद्यतनाश्च ये तेषां नः पुण्यकीर्तीनां सर्वेषां वद विक्रमान् ५ सूत उवाच एवं परीक्षिता राज्ञा सदसि ब्रह्मवादिनाम्॥ पृष्टः प्राह भगवान् शुकः परमधर्मवित् ६ श्रीशुक उवाच श्रूयतां मानवो वंशः प्राचुर्येण परंतप॥ न शक्यते विस्तरतो वक्तुं वर्षशतैरपि ७

...तं ... स्त्रोऽभ... सूर्यवंशसोमान्वयाख्याने रघुनासंगतो च्यते तत्र च त्रयोदशभिरध्यायैः सूर्यवंशोनुवर्ण्यते १ एकादशभिरध्या... ध्यायैर्वैवस्वतसुतान्वये सोमवंशप्रवेशो ... सुद्युम्नस्त्रीत्वमुच्यते उक्तानुवादपूर्वकं वैवस्व... ...तिमन्वंतराणीतिपंचभिः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

प्रपितामहे वसिष्ठः विगततिमिरं अभाभासः प्रकाशः ज्ञानस्य यासुता भूतादिद्युतः कुर्वंतः प्रसंगरम्यमिनिवेशं ततऊर्द्ध्वं वनंतस्मिपुरुषाः

तन्निशम्य वचस्तस्य भगवान् प्रपितामहः होतुर्व्यतिक्रमं ज्ञात्वा बभाषे रविनंदनं १९ एतत्संकल्पवैषम्यं होतुस्ते व्यभिचारतः तथापि साधयिष्ये ते सुप्रजस्त्वं स्वतेजसा २० एवं व्यवसितो राजन् भगवान् स महायशाः अस्तौषीदादिपुरुषमिलायाः पुंस्त्वकाम्यया २१ तस्मै कामवरं तुष्टो भगवान् हरिरीश्वरः ददाविलाभवत्तेन सुद्युम्नः पुरुषर्षभः २२ स एकदा महाराज विचरन् मृगयां वने वृतः कतिपयामात्यैरश्वमारुह्य सैंधवं २३ प्रगृह्य रुचिरं चापं शरांश्च परमाद्भुतान् दंशितोऽन्वमृगं वीरो जगाम दिशमुत्तरां २४ सुकुमारो वनं मेरोरधस्तात् प्रविवेश ह यत्रास्ते भगवाञ् शर्वो रममाणः सहोमया २५ तस्मिन् प्रविष्ट एवासौ सुद्युम्नः परवीरहा अपश्यत् स्त्रियमात्मानमश्वं च वडवां नृप २६ तथा तदनुगाः सर्वे आत्मलिंगविपर्ययं दृष्ट्वा विमनसोऽभूवन् वीक्षमाणाः परस्परं २७ राजोवाच कथमेवं गुणो देशः केन वा भगवन् कृतः प्रश्नमेनं समाचक्ष्व परं कौतूहलं हि नः २८ श्रीशुक उवाच एकदा गिरिशं द्रष्टुमृषयस्तत्र सुव्रताः दिशो वितिमिराभासाः कुर्वंतः समुपागमन् २९ तान् विलोक्याम्बिका देवी विवासा व्रीडिता भृशं भर्तुरंकात् समुत्थाय नीवीमाश्वथ पर्यधात् ३० ऋषयोऽपि तयोर्वीक्ष्य प्रसंगं रममाणयोः निवृत्ताः प्रययुस्तस्मान्नरनारायणाश्रमम् ३१ तदिदं भगवानाह प्रियायाः प्रियकाम्यया स्थानं यः प्रविशेदेतत् स वै योषिद्भवेदिति ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

र्जयंति हि ३३ स्त्रीप्रसंगब्लुब्धमनसः संतः तत्प्रसंगशून्यं नरनारायणाश्रयं प्रपुः श्रीराम १ श्रीरामचंद्रजी वसन्ता १ श्रोता

२ प५ प१ त१ व१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अनुक्तं वंशं वक्तुं पूर्वोक्तमेव तावदनुसंधत्ते श्रीनारायणमारभ्यास्मारपति परावरेषामिति पंचभिः नाभागं चेति पार्श्विनमगस्त्यनामा
गः सूर्यपौत्रस्य सुद्युम्नस्य स्त्रीत्वे सति बुधात्पुरूरवः प्रभृति सोमवंशसंचारं वक्तुं सप्रसंगोस्तावमिलोपाख्यानमाह अप्रजस्य मनोः पूर्वमित्यादि
नापाव्रद्यायसमाप्तिः पूर्वमिक्ष्वाकुप्रभृतीनामुत्पत्तेः प्राक् दुहित्रर्थं मम कन्यापत्याभावेत् तथापि यज्ञेत्विहोतारं सम्यगयाचत पं

परावरेषां भूतानामात्मा यः पुरुषः परः स एवासीदिदं विश्वं कल्पान्तेऽन्यन्न किंचन ८ तस्य नाभेः समभवत्पद्मकोशो हिरण्मयः तस्मिन्
जज्ञे महाराज स्वयंभूश्चतुराननः ९ मरीचिर्मनसस्तस्य जज्ञे तस्यापि कश्यपः दाक्षायण्यां ततोऽदित्यां विवस्वानभवत्सुतः १० ततो
मनुः श्राद्धदेवः संज्ञायामास भारत श्रद्धायां जनयामास दश पुत्रान्स आत्मवान् ११ इक्ष्वाकुनृगशर्यातिदिष्टधृष्टकरूषकान् न
रिष्यन्तं पृषध्रं च नभगं च कविं विभुः १२ अप्रजस्य मनोः पूर्वं वसिष्ठो भगवान्किल मित्रावरुणयोरिष्टिं प्रजार्थमकरोत्प्रभुः १३ तत्र श्रद्धा
मनोः पत्नी होतारं समयाचत दुहित्रर्थमुपागम्य प्रणिपत्य पयोव्रता १४ प्रेषितोऽध्वर्युणा होता ध्यायंस्तत्सुसमाहितः हविषि व्यचरत्तेन
वषट्कारं गृणन्द्विजः १५ होतुस्तद्व्यभिचारेण कन्येला नाम साभवत् तां विलोक्य मनुः प्राह नातिहृष्टमना गुरुं १६ भगवन् किमिदं
जातं कर्म वो ब्रह्मवादिनां विपर्ययमहो कष्टं मैवं स्याद्ब्रह्मविक्रिया १७ यूयं मन्त्रविदो युक्तास्तपसा दग्धकिल्बिषाः कुतः संकल्पवैषम्यमनृतं

पयोव्रतमाहारेण निपतो यस्याः अध्वर्युणा होतर्यजेति प्रेषितो होता तेन गृहीतं हविः सति तया प्रार्थितं ध्यायन्वषट्कारेण तत् आध्यापयत्
वाचा वषट्कारं गृणन्नवोचदित्युच्चारयन् ब्रह्मविक्रिया मंत्रान्यथात्वं १८ श्रीराम श्रीलक्ष्मण श्रीसीताराम श्रीराधाकृष्ण श्रीरामचन्द्र

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

द्विति १ खड्ग १

तत्र पृषध्रस्य वंशो नाऽभवदिति सहेतुकमाह पृषध्रस्त्वित्यादिना कविः कनीयानित्यंतः प्राक्तनेन संबंधेन । पारोक्षः सततास्ति क्षतो जंगररांवी
रात्सनं तद्व्रतं यस्य पत्तः अवहितः सन् गाः पालयामास शार्दूलो व्याघ्रः प्रलीनाऽडुगणा यस्मिन् समये पव भ्रेक्रियेनापाजः ॥

पृषध्रस्तु मनोः पुत्रो गोपालो गुरुणा कृतः पालयामास गां यत्तो रात्र्यां वीरासनव्रतः ३ एकदा प्राविशद्गोष्ठं शार्दूलो निशि वर्षति
शयाना गाव उत्थाय भीतास्ता बभ्रमुर्व्रजे ४ एकां जग्राह बलवान् सा चुक्रोश भयातुरा तस्यास्तत्क्रंदितं श्रुत्वा पृषध्रोऽभिससार ह
५ खड्गमादाय तरसा प्रलीनोडुगणो निशि अजानन्नहनद्बभ्रोः शिरः शार्दूलशंकया ६ व्याघ्रोऽपि वृक्णश्रवणो निस्त्रिंशाग्राहतस्ततः
निश्चक्राम भृशं भीतो रक्तं पथि समुत्सृजन् ७ मन्यमानो हतं व्याघ्रं पृषध्रः परवीरहा अद्राक्षीत्स्वहतां बभ्रुं व्युष्टायां निशि दुःखि
तः ८ तं शशाप कुलाचार्यः कृतागसमकामतः न क्षत्रबंधुः शूद्रस्त्वं कर्मणा भवितामुना ९ एवं शप्तस्तु गुरुणा प्रत्यगृह्णात्कृतां
जलिः अधारयद्व्रतं वीर ऊर्ध्वरेता मुनिप्रियं १० वासुदेवे भगवति सर्वात्मनि परेऽमले एकांतित्वं गतो भक्त्या सर्वभूतसुहृत्समः ११
विमुक्तसंगः शांतात्मा संयताक्षोऽपरिग्रहः यदृच्छयोपपन्नेन कल्पयन्वृत्तिमात्मनः १२ आत्मन्यात्मानमाधाय ज्ञान
तृप्तः समाहितः विचचार महीमेतां जडांधबधिराकृतिः १३ एवंवृत्तो वनं गत्वा दृष्ट्वा दावाग्निमुत्थितं तेनोपयुक्तकरणो ब्रह्म प्रा
प परं मुनिः १४ कविः कनीयान्विषयेषु निःस्पृहो विसृज्य राज्यं सह बंधुभिर्वनं निवेश्य चित्ते पुरुषं स्वरोचिषं विवेश कैशो

लिखे १

जं कामतो न जग्राह नेति विख्यापयितुं व्रज अव्वगाकृत्या युक्तं व्युष्टायां प्रभातायां तत्र बंधुरपि त्वं न भविता अपितु शूद्रो भवि
तेति उपयुक्तानि करणानि दग्धदेहः कवेरपि वंशो नाभवदित्याह कविरिति ... ॥ ॥ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

प्रासंगिकमुक्त्वाप्रस्तुतमनुवर्त्तयतिसाचेति अनुचरीसंयुक्तेतिचवक्त्र व्यतिभूतपूर्वंगत्यापुंस्त्वनिर्देशः आश्रपनद्रुहन् नाम्यनं
ना१ से१ र२

साचैनुचरसंयुक्ताविचचारवंद्धनं अथ तामाश्रमाभ्या चरंतींप्रमदोत्तमां ३२ स्त्रीभिःपरिवृतांवीक्ष्यचकमेभगवान्बुधः
सापितंचकमेसुभ्रूःसोमराजसुतंपतिं ३४ सतस्यांजनयामासपुरूरवसमात्मजं एवंस्त्रीत्वमनुप्राप्तःसुद्युम्नोमानवोन्पः ३५ सस्मार
सकुलाचार्यंवसिष्ठमितिशुश्रुमः सतस्यतांदशांदृष्ट्वाकृपयाभृशपीडितः ३६ सुद्युम्नस्याशयन्पुंस्त्वमुपाधावतशंकरं तुष्ट
स्तस्मैसभगवानृषयेप्रियमावहन् ३७ स्वांचवाचमृतांकुर्वन्निदमाहविशांपते मासंपुमान्सभवितामासंस्त्रीतवगोत्रजः ३८ इत्थं
अवस्थायाक्रमंसुद्युम्नोवतुमेदिनीं आचार्यानुग्रहात्कामंलब्ध्वापुंस्त्वंव्यवस्थया ३९ पालयामासजगतींनाभ्यनन्दन्स्मतंप्रजाः
तस्योत्कलोगयोराजन्विमलश्चसुतास्त्रयः ४० दक्षिणापथराजानोबभूवुर्धर्मवत्सलाः ततःपरिणतेकालेप्रतिष्ठानपतिःप्रभुः
४१ पुरूरवसउत्सृज्यगांपुत्रायगतोवनं इतिश्रीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेइलोपाख्यानेप्रथमोध्यायः १ श्रीशुकउवाच
एवंगतेथसुद्युम्नेमनुर्वैवस्वतःसुते पुत्रकामस्तपस्तेपेयमुनायांशतंसमाः १ ततोयजन्मनुर्देवमपत्यार्थंहरिंप्रभुम् इक्ष्वाकुपूर्वजान्
पावस्थानात् ४।१ पुत्रान्लेभेस्वसदृशान्दश २
ने२

दनस्त्री त्वेनलज्जयामासंमासंनिलीं[illegible] इतिनवमेप्रथमोध्यायः द्वि
तीयेमनुपुत्राणांद्वौचपुत्रौविरागतः करूषकादिपचानांवंशानाहलेखकमात् इक्ष्वाकुःपूर्वजोयेषांतान्॥ २

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भा० न० ०

अमाघेत अरक्षत् यतः यस्यां तृणबिंदोः पुत्रा अभवन् नेवाह विशाल इति तस्य तृणबिंदोः सुता सहदेवजः देवजेन सहितः प्राक्तेरे नामान्यत्वमात्रं अर्थस्तु स एव वैशालभूपालाः विशालस्यान्वये जाताः इति नवमे द्वितीयोध्यायः २ ततीयेमनुपुत्रस्य शर्यातेरन्वयः यत्र कीर्त्यते २

अमाद्यदिंद्रः सोमेन दक्षिणाभिर्द्विजातयः मरुत्तः परिवेष्टारो विश्वेदेवाः सभासदः २८ मरुत्तस्य दमः पुत्रस्तस्यासीद्राज्यवर्धनः सुधृतिस्तत्सुतो जज्ञे सौधृतेयो नरः सुतः २९ तत्सुतः केवलस्तस्मात् बंधुमान्वेगवांस्ततः बंधुस्तस्याभवद्यस्य तृणबिंदुर्महीपतिः ३० तं भेजेलंबुषा देवी भजनीयगुणालयम् वराप्सरा यतः पुत्राः कन्या चेडविडाभवत् ३१ तस्यामुत्पादयामास विश्रवा धनदं सुतं प्रादाय विद्यां परमाम् ऋषिर्योगेश्वरात्पितुः ३२ विशालः शून्यबंधुश्च धूम्रकेतुश्च तत्सुताः विशालो वंशकृद्राजा वैशालीं निर्ममे पुरीम् ३३ हेमचन्द्रः सुतस्तस्य धूम्राक्षस्तस्य चात्मजः तत्पुत्रात्संयमादासीत् कृशाश्वः सहदेवजः ३४ कृशाश्वात्सोमदत्तोभूद्योश्वमेधैरिडस्पतिं इष्ट्वा पुरुषमापाग्र्यां गतिं योगेश्वराश्रितः ३५ सौमदत्तिस्तु सुमतिस्तत्सुतो जनमेजयः एते वैशालभूपालास्तृणबिंदोर्यशोधराः ३६ इति श्री भागवते महापुराणे नवमस्कंधे द्वितीयोध्यायः २ शुक उवाच शर्यातिर्मानवो राजा ब्रह्मिष्ठः स बभूव ह। यो वा अंगिरसां सत्रे द्वितीयमहरूचिवान् १ सुकन्या नाम तस्यासीत् कन्या कमललोचना तया सार्द्धं वनगतो ह्यगमच्च्यवनाश्रमम् २

यो २

सो न्यमारव्यानं रैवतं च महाद्भुतम् १ ब्रह्मिष्ठः वेदार्थतत्वज्ञः तदेवाह यो वा इति द्वितीयमहः द्वितीयेन्हि क्रियमाणं कर्म ऊचिवान् तस्य वंशं उत्तानवर्हिरानर्त इत्यादिना वक्ष्यति आदौ तावत्कन्यावृत्तांतमाह सुकन्या नामेत्यादिना राम राम

ौ

ठा० ९

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

प्पा१ ध१ द१ ध१

ब्रह्मभूयं ब्राह्मणत्वं नभगस्य वंशः पुत्रः सुमतिः ततो भूतज्योतिः ततो वसुः श्लोके अवन्तः पितानः पुत्रोऽप्योघवानेव तस्य ये त एवं त्रिभिः श्लोकैः
करूषधृष्ट नभगानां वंशा उक्ताः नरिष्यन्तस्य वंशमाह चित्रसेन इति सा[illegible] त्रिभिः ततस्त्यादेर्यत्राधिकं स्यात् तत्रानंतरपेनततः आदि

मा१

करूषान्मानवादासन्कारूषाः क्षत्रजातयः उत्तरापथगोप्तारो ब्रह्मण्या धर्मवत्सलाः १६ धृष्टाद्धार्ष्टमभूत्क्षत्रं ब्रह्मभूयं गतं क्षितौ ॥ नृगस्य वंशः सुमतिर्भूतज्योतिस्ततो वसुः १७ वसोः प्रतीकः तत्पुत्र ओघवानोघवत्पिता कन्या चौघवती नाम सुदर्शन उवाह तां १८ चित्रसेनो नरिष्यन्ताद्दक्षस्तस्य सुतोऽभवत् तस्य मीढ्वांस्ततः कूर्च इन्द्रसेनस्तु तत्सुतः १९ वीतिहोत्रस्त्विन्द्रसेनात्तस्य सत्यश्रवा अभूत् उरुश्रवाः सुतस्तस्य देवदत्तस्ततोऽभवत् २० ततोऽग्निवेश्यो भगवानग्निः स्वयमभूत्सुतः कानीन इति वि[illegible]ख्यातो जातूकर्ण्यो महानृषिः २१ ततो ब्रह्मकुलं जातमाग्निवेश्यायनं नृप नरिष्यन्तान्वयः प्रो[illegible]क्तो दिष्टवंशमतः शृणु २२ नाभागो दिष्टपुत्रोऽन्यः कर्मणा वैश्यतां गतः भलन्दनः सुतस्तस्य वत्सप्रीतिर्भलन्दनात् २३ वत्सप्रीतेः सुतः प्रांशुस्तत्सुतं प्रमतिं विदुः खनित्रः प्रमतेस्तस्माच्चाक्षुषोऽथ विविंशतिः २४ विविंशतेः सुतो रम्भः खनिनेत्रोऽस्य धार्मिकः करन्धमो महाराज तस्यासीदात्मजो नृप २५ तस्याविक्षित्सुतो यस्य मरुत्तश्चक्रवर्त्यभूत् संवर्तोऽयाजयद्यं वै महायोग्यङ्गिरःसुतः २६ मरुत्तस्य यथा यज्ञो न तथान्यस्य कश्चन सर्वं हिरण्मयं त्वासीद्यत्किंचिच्चास्य शोभनं २७

पदं व्याख्येयं यत्र तु न्यूनत्वं तत्र पूर्वस्य परस्य वानुषंगादिभिर्व्याख्येयं अग्निवेश्य एव कानीन इति जातूकर्ण्य इति च विख्यातः दिष्टस्य पुत्रो नाभागो वक्ष्यमाणान्नाभागादन्य इति भेदनिर्देशः सार्वमनुवादमात्रं अङ्गिरसः सुतो महायोगी संवर्तो यं यमयाजयत् स मरुत्तः अ
स्य यत्किंचित्पात्रादिकमासीत् [illegible] शो[illegible]मनोहरमासीत् २७

नै४ स्त४

१२ ततुसर्व१ न१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भा० न००

अश्विनोश्शरणं ययौ युवां प्रपन्नस्मि त्वामत्यर्तिं दर्शयतामिति प्रार्थयामासेत्यर्थः प्रलंभितो वंचितः हे असति असंमतं अनभीष्टं हे स

पुरुषास्त्रय उत्तस्थुरपीच्या वनिताप्रियाः पद्मस्रजः कुण्डलिनस्तुल्यरूपाः सुवाससः १५ तान्निरीक्ष्य वरारोहा सरूपान्सूर्यवर्चसः अ
जानती पतिं साध्वी अश्विनोश्शरणं ययौ १६ दर्शयित्वा पतिं तस्यै पातिव्रत्येन तोषितौ ऋषिमामंत्र्य यतुर्विमानेन त्रिविष्टपं १७
यक्ष्यमाणोऽथ शर्यातिश्च्यवनस्याश्रमं गतः ददर्श दुहितुः पार्श्वे पुरुषं सूर्यवर्चसं १८ राजा दुहितरं प्राह कृतपादाभिवंदनां आशि
षश्चाप्रयुञ्जानो नातिप्रीतमना इव १९ चिकीर्षितं ते किमिदं पतिस्त्वया प्रलंभितो लोकनमस्कृतो मुनिः यत्त्वं जराग्रस्तमसत्यसंम
तं विहाय जारं भजसेऽमुमध्वगम् २० कथं मतिस्तेऽवगतान्यथा सतां कुलप्रसूते कुलदूषणं त्विदं बिभर्षि जारं यदपत्रपा कुलं पितुश्च भ
र्तुश्च नयस्यधस्तमः २१ एवं ब्रुवाणं पितरं स्मयमाना शुचिस्मिता उवाच तात जामाता तवैष भृगुनंदनः २२ शशंस पित्रे तत्सर्वं
वयोरूपाभिलंभनं विस्मितः परमप्रीतस्तनयां परिषस्वजे २३ सोमेन याजयन्वीरं ग्रहं सोमस्य चाग्रहीत् असोमपोरप्य
श्विनोश्च्यवनः स्वेन तेजसा २४ हन्तुं तमाददे वज्रं सद्यो मन्युरमर्षितः सवज्रं स्तंभयामास भुजमिंद्रस्य भार्गवः २५ अन्वजानंस्त
तः सर्वे ग्रहं सोमस्य चाश्विनोः भिषजाविति यत्पूर्वं सोमाहुत्या बहिः कृतौ २६ उत्तानबर्हिरानर्तो भूरिषेण इति त्रयः शर्यातेर
भवन्पुत्रा आनर्ताद्रेवतोऽभवत् २७ सोऽन्तःसमुद्रे नगरीं विनिर्माय कुशस्थलीम् आस्थितोऽभुंक्त विषयानानर्तादीनरिंदम २८

तां कुलप्रसूते मतिरन्यथा तद्विपर्ययेण कथमवगता अवसन्नाश्रय्य वसिनेति वा तदेवाह कुलदूषणं त्विदमित्यादि सधस्तन्वरामिवम

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मार्गवस्य च्यवनस्य अमदं अपराधः मुग्धे यं मम कन्या कांतं त्वं पतेत्तु क्षमानेकृति वर्षा तापस्य विवाहः ततो न वेत्यादि वाक्यैः तदभिप्रायं
ज्ञात्वा तस्मै तां दुहितरं प्रादात् ॥ ३ ॥ च्यवनौ सेके ब्बोपु वां मघं वपस्तानुरायं दर्शनं संपादयतं असोमपौ सोमपानरहितयोरश्विनोर्युवयोः सोम

सा सखीभिः परिवृता विचिन्वंती पुष्पाणि वने वल्मीकरंध्रे ददृशे खद्योते इव ज्योतिषी ४ तौ दैवचोदिता बाला ज्योतिषी कंटकेन वै अविध्य
न मुग्धभावेन मुञ्चावासः कृततो बहु ५ शकृन्मूत्रनिरोधो भूत्सैनिकानां च तत्क्षणात् राजर्षिस्तमुपालक्ष्य पुनः षान विस्मितो ब्रवीत्
५ अप्यभद्रं न युष्माभिर्भार्गवस्य विचेष्टितं मत्तं के नापि न तस्य कृतमाश्रमदूषणं ६ सुकन्या प्राह पितरं भीता किंचित् कृतं मया दृष्ट्वा ज्यो
तिषी अजानन्त्या निर्भिन्ने कंटकेन वै ७ दुहितुस्तद्वचः श्रुत्वा शर्यातिर्ज्ञातसाध्वसः मुनिं प्रसादयामास वल्मीकान्तर्हितं शनैः ८
तदभिप्रायमाज्ञाय प्रादात् दुहितरं मुनेः लब्ध्वा मुक्तोस्तमामंत्र्य पुरं प्रायात्समाहितः ९ सुकन्या च्यवनं प्राप्य पतिं परमकोपनं प्रीणया
मास चित्तज्ञा अप्रमत्तानुवृत्तिभिः १० कस्यचित्त्वथ कालस्य नासत्यावाश्रमागतौ तौ पूजयित्वा प्रोवाच वयो मे दत्तमीश्वरौ ११ ग्र
हं ग्रहीष्ये सोमस्य यज्ञे वामप्यसोमपोः क्रियतां मे वयो रूपं प्रमदानां यदीप्सितं १२ वाढमित्यूचतुर्विप्रमभिनंद्य भिषक्तमौ निम
ज्जतां भवानस्मिन्हृदे सिद्धविनिर्मिते १३ इत्युक्तो जरया ग्रस्तदेहो धमनिसंततः हृदं प्रवेशितोऽश्विभ्यां वलीपलितविग्रहः १४

मे१ व३

त्यक्त्वहं सोमपूर्णपात्रं ग्रहीष्ये दास्यामीति युवां सोमेन यजे [illegible] ऐंद्रं वायवं गृह्णातीत्यादिश्रुतेः [illegible] व्यदेव्नासवं धातुपयत्याग [illegible] न्हाते
धीजाप्यवसायित्वात् वाढमित्यभिनंद्य भवानस्मिन्निमज्जतामित्यूचतुः हृदं प्रवेशितः तावत्रिनमन्तिवद्धे [illegible] हीत्वा प्रविष्टावित्यर्थः १५

प१ ८१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

०ना०

६

त४ कं भागं पूर्वं हे पुत्रक३

एतदेव प्रश्नोत्तराभ्यां दर्शयति तत्र नाभागः पृच्छति हे भ्रातरः मह्यं किमभक्त मम भजनं कं भागं प्रकल्पितवंतः भ्रातरस्त्वाहुः तदाविस्म

म२ तं स्माभिरिदानीं तु तव पितरं विभजाम त्वं पितरं गच्छेत्यर्थः सच पितरं गत्वाह ततेति तात आर्याः श्रेष्ठा मम भ्रातरो मामभांक्षुः भागं वक्तुं मदीयो

भागस्त्वमित्यर्थः पाठांतरे हे तात किमिदमाभाक्त भजाम पितरं तव त्वमुक्तवंतं आर्यास्त्वां मह्यं किमर्पयेयुरित्यर्थः पिताहतात तेनुक्तं मा आर्यास्तथाः प्रता

रराभात्रं तेः [illegible] तं स्मिन्नादरं माकार्षीः न ह्यहं दायरूपं भोगसाधनमित्यर्थः तथापि ते भोगत्वेन दत्तो हं तव जीवनोपायं उपदेक्ष्यामीत्याह इम ६३

मत्यं भुज्ञा १

भ्रातरो भक्त किं मपितरं तव त्वां मम मार्या [illegible] तेता मां ह्मुर्मपुत्रक [illegible] तदादृप्याः २ इमेङ्गिरसः सत्रमासते घसुमेधसः षष्ठं षष्ठमुपेत्या

६ हः कवेमुह्यंतिकर्मणि ३ तांस्त्वं शंसयसूक्ते द्वे वैश्वदेवे महात्मनः तेस्वर्यंतो धनं सत्रपरिशेषितमात्मनः ४ दास्यंत्यघततो त्र

छंत्र घासलं तवानप्यध्या तस्मै दत्वा ययुः स्वर्ज्ञे ते सत्रपरिशेषितम् ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ६

वि पुः०१ ती१ ब्रा [illegible] षष्ठ१ पे

इति सपादाभ्यां द्वाभ्यां आभिर्विवः षडहो भवति षष्ठं षड[illegible]हो भवतीति विहितेषु षडहे [illegible] वर्त्यमाने षु षष्ठं महः कर्मणीत्यप्राप्य क

र्मणि तदनुष्ठाने सुमेधसो सूक्तो विशेषै ज्ञानेन मुह्यंति कवेहे विघ्नंतान् महात्मनो पित्वं द्रोद्गमितिच येयज्ञेन दक्षिणायेति चवैश्व

६२ देवे सूक्ते संशया पाठय ततः कर्मणि समाप्ते सति स्वर्यतः स्वर्ज्ञं गच्छंतः स्वसत्रपरिशेषितमवशिष्टमात्मनो धनं ते तुभ्यं स्दास्यंति त्र

य [illegible]त्यादि श्रुंवाक्यं यथा व [illegible] तवान् सत्रपरिशेषितं सत्रावशिष्टं धनम् ५ ५ ५ ५ श्रीरामहल सचंद्रजीनगरण

[illegible] श्रस्मात्तोनगच्छेति तथे १

इदंभित्थार

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्री १ ने १

ककुद्मीज्येष्ठो यस्मिन्नन्तर्विमुं ब्रह्मणां लब्धः क्षणोवसरो येन एवं ब्रह्मणां ते त्वया हृदये ये कृताः सर्वे कालेन निर्नुष्टाः संहृताः त्रि नवसप्तविंशति चतुर्युगगणितैः विकल्पितो विभक्तः योदेवस्यांशो तिष्ठ तस्मै नररत्नाय देहि तदेवाह भुव इति पुण्यजनत्रासात् यक्षभयात् पूर्वमेव पुरं तत् भ्रातृभिस्त्यक्तं इति नवमे तृतीयोध्यायः ३ चतुर्थे मनुपुत्रस्य नभगस्य कथ्यते तत्सूनोरम्बरीषस्य कृत्या प्र तिहतायत्तः ना

चिरं १

तस्य पुत्रशतं जज्ञे ककुद्मिज्येष्ठमुत्तमम् ककुद्मीरेवतीं कन्यां स्वामादाय विभुं गतः २९ कन्यावरं परिप्रष्टुं ब्रह्मलोकमपावृतं आवर्तमाने गांधर्वे स्थितो लब्धक्षणः क्षणं ३० तदंत आद्यमानम्य स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् तच्छ्रुत्वा भगवान्ब्रह्मा प्रहस्य तमुवाच ह ३१ अहो राजन्निरुद्धा स्ते कालेन हृदि ये कृताः तत्पुत्रपौत्रनप्तॄणां गोत्राणि च न शृण्महे ३२ कालोभियातस्त्रिणव चतुर्युगविकल्पितः तद्गच्छ देवदेवांशो बलदेवो महाबलः ३३ कन्यारत्नमिदं राजन्नररत्नाय देहि भोः भुवो भारावताराय भगवान्भूतभावनः ३४ अवतीर्णो निजांशेन पुण्यश्रवणकीर्तनः इत्यादिष्टोभिवंद्याघं नृपः स्वपुरमागतः ३५ त्यक्तं पुण्यजनत्रासात् भ्रातृभिर्दिक्ष्ववस्थितैः सुतां दत्वाऽनवद्यांगीं बलाय बलशालिने ३६ वदर्याख्यं गतो राजा तप्तुं नारायणाश्रमं इति श्री भागवते महापुराणे नवमस्कंधे तृतीयोध्यायः ३ श्री शुक उवाच नाभागो नभगापत्यं यं ततं भ्रातरः कविम् यविष्ठं व्यभजन्दायं ब्रह्मचारिणमागतम् १

म पुर २ ल १

आगाद्यम्बरीषो महाभागवतोभूदिति वक्ष्यन्नम्बरीषस्य तु त्वेन वंशप्रवर्त्तकस्य नभगस्य निःकपटं चरितं तेन तत्पुत्रीनुद्रप्रसादमाह यतं तमित्या दिना ब्रह्मचारिणां वहु कालं गुरुकुलेवसं तं नैष्ठिकोसावितिमत्वा विभागसमये तस्मै भागमकल्प्यैव भ्रातरः सर्वे दायं विभज्य जगृहीत्वा पश्चाद्गुरुकुलादागतायं भागार्थिने तं नविविदिषांसं पितरं पतिं तं भ्रातरं ते व्यभजन्निति यत् १ १ श्री रामचंद्रजीवप्रशरण १

CC-0. Lal Bahadur Shastri Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

क्ष २

श्रियं संपदां विभवं ऐश्वर्यं अतुलं निरुपमं पुंसां अति दुर्लभमपि तत्सर्वं स्वप्नवत् संस्तुतं निरूपितं अनुपादेयं मेने तत्र हेतुः वि-
भवस्य निर्वाणं नाशं विद्वान् यत् येन विभवेन तत्तन्नाशेन वा पुमान् तमो विशति मोहं निमज्जति तत्त्वेवं जानं तोऽपि विभवैषिणो दृश्यन्ते तत्रा-
ह वासुदेवे इति भावं भक्तिं प्राप्तः येन भावेन इदं विश्वं लोष्ठवदिति तुच्छं स्मृतं भक्तिमेव सर्वैरिन्द्रियैस्तां भगवत्परत्वकथनेन प्रपञ्चयति स वा इति त्रि-
भिः श्रुतिः श्रोत्रं अच्युतस्य सत्कथानामुदये च [illegible] चकारेत्यस्य सर्वत्रान्वयः मुकुन्दस्य लिङ्गानामालयस्यानां नि

श्रीशुक उवाच अम्बरीषो महाभागः सप्तद्वीपवतीं महीं अव्ययां च श्रियं लब्ध्वा विभवं चातुलं भुवि १५ मेनेऽतिदुर्लभं पुंसां सर्वं तत्स्व-
प्नसंस्तुतं विद्वान् विभवनिर्वाणं तमो विशति यत् पुमान् १६ वासुदेवे भगवति तद्भक्तेषु च साधुषु प्राप्तो भावं परं विश्वं येनेदं लोष्ठवत्स्मृतं
१७ स वै मनः कृष्णपदारविन्दयोर्वचांसि वैकुण्ठगुणानुवर्णने करौ हरेर्मन्दिरमार्जनादिषु श्रुतिं चकाराच्युतसत्कथोदये १८ मुकुन्दलिं-
गालयदर्शने दृशौ तद्भृत्यगात्रस्पर्शेऽङ्गसङ्गमं घ्राणं च तत्पादसरोजसौरभे श्रीमत्तुलस्या रसनां तदर्पिते १९ पादौ हरेः क्षेत्रपदानु-
सर्पणे शिरो हृषीकेशपदाभिवन्दने कामं च दास्ये न तु कामकाम्यया यथोत्तमश्लोकजनाश्रया रतिः एवं सदा कर्मकलापमात्मनः प-
रेऽधियज्ञे भगवत्यधोक्षजे सर्वात्मभावं विदधन्महीमिमां तन्निष्ठविप्राभिहितः शशास ह २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तेषां दर्शने दृशौ नेत्रे श्रीमत्याः तुलस्याः तत्पादसरोजेन यत्सौरभं तस्मिन् तदर्पिते तेन तस्मै निवेदिते अन्नादौ कामं सङ्कल्पं न्ना-
दिसेवादास्ये निमित्ते तत्प्रसादस्वीकाराय ननु कामकाम्यया विषये इच्छया कथं चकार उत्तमश्लोकजनाश्रया रतिर्भवेत्तथा
अनेन तद्भक्तेषु च परं भावं प्राप्त इत्येतत् स्फुटीकृतं सर्वत्रात्मेति भावो भावना यस्मिन् तं आत्मनः स्वस्य कर्मकलापं समर्पणं
भगवति विदधत् समर्पयन् तन्निष्ठैर्भगवत्परैर्विप्रैरभिहितः शिक्षितः सन् महीं शशास पालयामास अनेनाधिकृतधर्मोऽपि

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पुनुषः श्रीनुद्रः इत्याद्यति दर्शनं शरीरं कुलं दर्शनं पस्य सः वास्तुकं पत्नभूमिगतं वसुधनं ममेत्युवाच नर्हिस्मत दैव ममेदमि
तिमानवो नाभगउवाच पुनश्च नुद्र उवाच नौ श्रावयोरस्मिन्विवादे ते पिता विप्रश्नः स्यादिति पृष्टवानिति श्रुक्तोक्तिः पृष्टस्य
मनो वाक्यं पुत्र वास्तुगतमिति उद्दिष्ट मु वीरितं कश्चिद् जदसा भूरे उद्धे यशभागो वै नुद्र इति श्रुतेश्च किंच सदे
वरेश्वरः सर्वमप्यहैतिकिंपुनर्यज्ञावशिष्टमित्यर्थः श्रीनुद्र श्राह पतरांति इदमाख्यानं श्रुतिप्रसिद्धम

तं कश्चित्स्वीकरिष्यन्तं पुनुषः कृष्णदर्शनः उवाचोत्तरतो ममेदं वास्तुकं वसु १० ममेदम् विविदिषु नामिति
नर्हिस्ममानवः स्मा नौ ते पिता प्रश्नः पृष्टवान् पितरं तथा ११ यज्ञवास्तुगतं सर्वमुच्छिष्टमृषयः क्वचित् चक्रु
र्हि भागं नुद्रपसे देवः सर्वमर्हति १२ नाभगस्तं प्रणम्याहतवेशाकिल वास्तुकम् इत्याह मे पिता ब्रह्मन्शिरसा त्वां प्रसा
दये १३ यत्ते पिता वदद्धर्मं त्वं तु सत्यं प्रभाषसे ददामि ते मंत्र दृष्टो ज्ञानं ब्रह्म सनातनं १४ गृहाण द्रविणं दत्तं म
त्सत्रपरिशेषितं इत्युक्त्वान्तर्हितो नुद्रो भगवान्सत्यवत्सलः १५ यस्य तत्संस्मरेत्प्रातः सायं च सुसमाहितः कवि
र्भवति मंत्रज्ञो गतिं चैव तथात्मनः १६ नाभागाद्म्बरीषोभूत्महाभागवतः कृती नास्पृशद्ब्रह्मशापोपि यं न
प्रतिहतः क्वचित १७ राजोवाच भगवन्श्रोतुमिच्छामि राजर्षेस्तस्य धीमतः न प्राभूद्यत्र निर्मुक्तो ब्रह्मदण्डो दु

८४

तथा हिवक्ष्ण च प्रश्नान्नाभागोपदिष्टं वैमानवं ब्रह्म चर्यं च संतं भ्रातृतो नितरन्नसौ ब्रह्मवादित्वादि अस्याख्यानस्य फलं
फलमाह य एतदिति श्रात्मनो गतिं ब्रह्मप्राप्तीतिशेषः केचिदिं नवतीत्येव ब्रह्मशापोपि धातिलोनन्निमित्तः लो
नलोपिपे नास्पृशत श्रतोस्मिन रामायण ... तस्य श्रोतुमिच्छामि चरितमिति शेषः ब्रह्मदण्डः ब्राह्मणेः न प्राभूदे
समर्थोनभूद १८ श्रीराधावल्लभो जयति श्रीरामकृष्णाभ्यां नमः श्रीराम
शंसति नाभागो दिष्टं ४

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

१९

पृ३ पे ८२ प२

नन्वेवं भक्तो सोकथं प्रतिपद्यते नपजैत्तत्राह तस्माद्भक्तिनते वंतस्य वैराग्यादिकं हरिभक्तिं वोक्ता वृत्तदराड्डो पूजनप्राभूदितियदुक्तं तदेव द्वाद
शीव्रतेन निष्ठां कथयन्नाह आरिराधयिषुरित्यादिया नैभ्यास साधिः अभ्युयेत अंडागमाभाव आर्षिः ब्रह्मणां स्वपूजयामास सिद्धा
र्थानस्मार्तकामानपूजानपेक्षानपि नृप्यां श्रीरां नृपस्वरूपासीप यः शीलादितं संपदोपासांतासांन्यर्बुदा निखर्व घटि कोटिः तर्हित ये वहु

तस्मादाद्वहरिष्वर्कं प्रत्पनीकमयावहं एकांतभक्तिभावेन प्रीतेन भक्त्याभिरक्षता ३१ आरिराधयिषुः कृष्णं महिष्यातुल्यशीलया युक्तः
सांवत्सरं वीरो दधार द्वादशीव्रतं ३२ व्रतांते कार्तिके मासि त्रिरात्रं समुपोषितः स्नातः कदाचित्कालिंद्यां हरिं मधुवनेऽर्चयेत् ३३ महा
भिषेकविधिना सर्वोपस्करसंपदा अभिषिच्याम्बराकल्पैः गंधमाल्यार्हणादिभिः ३४ तद्गतान्तरभावेन पूजयामास केशवं ब्राह्मणां
श्च महाभागान् सिद्धार्थानपि भक्तितः ३५ गवां रुक्मविषाणीनां रूप्याङ्घ्रीणां सुवाससां पयःशीलवयोरूपवत्सोपस्करसंपदां ३६
प्राहिणोत् साधुविप्रेभ्यो गृहेषु न्यर्बुदानि षट् भोजयित्वा द्विजानग्रे स्वाद्वन्नं गुणवत्तमं ३७ ल[illegible]ध्वकामैरनुज्ञातः पारणायोपचक्रमे
तस्य तर्ह्यतिथिः साक्षाद्दुर्वासा भगवानभूत् ३८ तमानर्चातिथिं भूपः प्रत्युत्थानासनार्हणैः ययाचेऽभ्यव[illegible]हाराय पादमूलमु
पागतः ३९ प्रतिनंद्य स तां याच्ञां कर्तुमावश्यकं गतः निममज्ज बृहद्ध्यायन् कालिंदीसलिले शुभे ४० मुहूर्तार्धावशिष्टायां द्वादश्यां
पारणं प्रति चिंतयामास धर्मज्ञो द्विजैस्तद्धर्मसंकटे ४१ ब्राह्मणातिक्रमे दोषो द्वादश्यां यदपारणे यत्कृत्वा साधु मे भूयादधर्मो वा न मां

स ना ३ पुतः २

वीसा अतिथिः साक्षात्प्रत्यक्षोऽभूत् आनर्चेत्याद्यर्चितवान् अभ्यवहाराय भोजनाय आवश्यकं नैयमिकं माध्यान्हिकं कर्म कर्तुं
गतः बृहत् ब्रह्म ध्यायन् धर्मसंकटमेवाह यद्यतः ब्राह्मणातिक्रमे दोषः अधर्मः द्वादश्यामपारणेऽपि दोषः व्रतवैगुण्यं यत्कृत्वा यस्मिन् कृते ४२

क १

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

किंच यज्ञाधिष्ठातारमीश्वरमश्वमेधैरीजे आराधयामास महाविभूत्या उपचितान्यंगानि दक्षिणाश्च येषु तैः वशिष्ठादिभिः हेतुभूतैस्ततैर्विस्तृतैः धन्वनि धन्वदेशे निरुदके सरस्वतीमभिस्रोतं तस्याः प्रतिलोममित्यर्थः किंच यस्य क्रतुषु सदस्या ऋत्विजो गीर्वाणैः सह भूषणादिभिस्तुल्यरूपा अदृश्यंत सदस्या ऋत्विजश्च जनास्तु येनानन्यपाः नचदेवानां ति मेषाभावात् वैलक्षण्यं यतः अनिमिषाश्च व्यदृश्यंत ननिमिषं तीति तत्रया आश्चर्ये औत्सुक्येन तेषां निमेषोपरमादिति भावः यस्य पदीयैर्मनुजैरपि स्वर्गो न प्रार्थितः तस्य तु केव वार्त्ता आस्वर्गाप्राप्त्येन शंकाप्यपघ्नाः

ईजेश्वमेधैरधियज्ञमीश्वरंमहाविभूत्योपचितांगदक्षिणैः ततैर्वशिष्ठासितगौतमादिभिर्धन्वन्यभिस्रोतमसौसरस्वतीं २५ यस्यक्रतुषुगीर्वाणैः सदस्या ऋत्विजो जनाः तुल्यरूपाश्चानिमिषा व्यदृश्यंत सुवाससः २६ स्वर्गो न प्रार्थितो यस्य मनुजैरमरप्रियः शृण्वद्भिरुपगायद्भिरुत्तमश्लोकचेष्टितम् २७ समर्द्धयंति तान् कामाः स्वराज्यपरिभाविताः दुर्लभा नापि सिद्धानां मुकुंदं हृदि पश्यतः २८ स इत्थं भक्तियोगेन तपोयुक्तेन पार्थिवः स्वधर्मेण हरिं प्रीणन् संगान्सर्वान् शनैर्जहौ २९ गृहेषु दारेषु सुतेषु बंधुषु द्विपोत्तमस्यंदनवाजिवस्तुषु। अक्षय्यरत्नाभरणायुधादिष्वनंतकोशेष्वकरोदसन्मतिम् ३०

मुकुंदं हृदि पश्यंतस्तान् कामा विशेषाः न समर्द्धयंति न हर्षयंति कथंभूताः स्वाराज्येन स्वरूपसुखेन परिभाविताः अतिशायिताः अतएव सिद्धानामपि दुर्लभाः यानीति पाठे यान् मनुजान् स्वाराज्येन अपि घ्नंती यांत पाठे मनुजानां विशेषणं यमिति पाठे सिद्धानां विशेषणं एवं भगवदाराधनपरस्य सर्वकामापेक्षानेव चरित्रमित्युपसंहरति स इत्थमिति द्वाभ्यां ३० ३० ३० ३० ॥

त१ जैनान् ३ यं अम्बरीषं पश्यतां नामिति। पाठे ।१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

०८००

१

एतत्सर्वं यस्य भ्रूभंगमात्रेणातिरोभविष्यति कदाक्रीडायाश्चवसाने तदपि द्विपरार्द्धसंज्ञे काले अतो वयं सर्वे यस्य नियममास्थाय प्रपन्नाः प्रा
प्तलंतो लोकहितं यथाभवत्येवं तं नियमं मूर्ध्ना बिभृमस्तं वहामः अतस्तच्चक्रे द्रोहिणां त्वां रक्षितुं न समर्थोऽहमिति विशेषः यतत्वो त्विर्तस्य संबंधात्
श्रीरुद्रोपि प्रत्याचष्टे वयमिति चतुर्भिः भूम्निमहमिति अहमेवाह यस्मिन्परमेश्वरे अजाद्यास्तेरागाः तएव जीवास्तेषां कोशाः उर्णाभूता ब्रह्मां धि२

६

श्रीब्रह्मोवाच स्थानं मदीयं सह विश्वमेतत्क्रीडावसाने द्विपरार्द्धसंज्ञे भ्रूभंगमात्रेण हि संदिधक्षोः कालात्मनो यस्य तिरोभविष्यति ५६ अहं भवो दक्षभृगुप्रधानाः प्रजेशभूतेशसुरेशमुख्याः सर्वे वयं यन्नियमं प्रपन्ना मूर्ध्न्यर्पितं लोकहितं वहामः ५७ श्रीशुक उवाच प्रत्याख्यातो विरंचेन विष्णुचक्रोपतापितः दुर्वासाः शरणं यातः शर्वं कैलासवासिनं ५८ श्रीरुद्र उवाच वयं न तात प्रभवाम भूम्नि यस्मिन्परेन्येप्यजजीवकोशाः भवन्ति काले न भवन्ति हीदृशाः सहस्रशो यत्र वयं भ्रमामः ५९ अहं सनत्कुमारश्च नारदो भगवानजः कपिलोपान्तरतमो देवलो धर्म आसुरिः ६० मरीचिप्रमुखाश्चान्ये सिद्धेशाः पारदर्शिनः विदाम न वयं सर्वे यन्मायां माययावृताः ६१ तस्य विश्वेश्वरस्येदं शस्त्रं दुर्विषहं हि नः तमेव शरणं याहि हरिस्ते शं विधास्यति ६२ ततो निराशो दुर्वासाः पदं भगवतो ययौ वैकुण्ठाख्यं यदध्यास्ते श्रीनिवासः श्रिया सह ६३ संदह्यमानोऽजितशस्त्रवह्निना तत्पादमूले पतितः सवेपथुः॥ आहाच्युतानंत सदीप्सित प्रभो कृतागसं मावहि
इछ्या१

ऽविज्ञन्हाः हे स्यमाश्चना ब्रह्मांड प्रमाणा अन्येपि भवन्ति जायन्ते नश्यन्ति च यत्र येषु ब्रह्मांडेषु लोकेशाभिमानिनो वयं भ्रमामः ननु सर्व
ज्ञास्यतवे भ्रमः कुतस्तत्राह अहमिति पारदर्शिनः सर्वज्ञा अपि यस्य मायां न विद्मः हे सतामी... प्सितामां अवहि पाहि॥ ...॥ ॥

६

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

एवं द्विजैः सह विचार्य्य निश्चिन्नोति अभसेति व्रतस्य पारणां समाप्तिं ... तत् अशितं नोतिवा ऽऽ मुनिश्च अपोऽश्ना ... तितन्नैवाशितं
नैवानशितमिति प्रत्याचच्छ प्रत्यैक्षत प्रचलत्कंपमानं गात्रं यस्य भ्रुकुटिभ्यां कुटिलमाननं यस्य क्रुद्धमहिं पावको दावाग्निरिवानिश्चर
मुनाः२ नमाः४
अंमसा केवलेनापकरिष्यव्रतपारणां अहुर अक्षतांविप्राश्च शितं नाशितं चततत् ४३ इत्यपः प्राश्यराजर्षिः चिंतयन्मनसाच्युतं प्रत्यचष्ट कुरुश्रेष्ठ
द्विजागमनमेव सः ४४ दुर्वासापकुलात् तत्ताव पश्यन्नआजतः राजामितं नंदितः तत्स्य बुबुधे चेष्टितं धिया ४५ मन्युना प्रचलद्गात्रो भ्रुकुटी
कुटिलाननः बुभुक्षितश्च सुतरां कृतांजलिमभाषत ४६ अहो अस्य नृशंसस्य श्रियोन्मत्तस्य पश्यत धर्मव्यतिक्रमं विष्णोरभ
क्तस्येश मानिनः ४७ योमाम ... तिथिमायातिथ्येन निमंत्र्य च अदत्त्वा भुक्तवांस्तस्य सद्यस्ते दर्शये फलं ४८ एवं ब्रुवाणः कृत्या जटां
रोषविदीपितः तया स निर्ममे तस्मै कृत्यां कालानलोपमां ४९ तामापतंतीं ज्वलतीमसिहस्तां पदा भुवं वेपयंतीं समुद्वीक्ष्य न चचाल पद
दात्रृपः ५० प्राग्दिष्टं भृत्यरक्षायां पुरुषेण महात्मना ददाह कृत्यां तां चक्रं क्रुद्धाहिमिव पावकः ५१ तदभिद्रवदुद्वीक्ष्य स्वप्रयासं च निष्फलं
दुर्वासा दुद्रुवे भीतो दिक्षु प्राणपरीप्सया ५२ तमन्वधावद्भगवद्रथांगं दावाग्निरुद्धूतशिखो यथाहिं तथानुषक्तं मुनिरीक्षमाणो गुहां विवि
क्षुः प्रससार मेरोः ५३ दिशो नभः क्ष्मां विवरान्समुद्रान् लोकान्सपालांस्त्रिदिवं गतः ... यतो यतो धावति तत्र तत्र सुदर्शनं दुष्प्र
सहं ददर्श ५४ अलब्धनाथः स यदा कुतश्चित्संत्रस्तचित्तोऽरणमेषमाणः देवं विरिंचं समगाद्विधातस्त्राह्यात्म... योनेऽजिततेजसो मां ५५
लमुदीक्ष्य अनुषक्तं पश्चान्तः संसक्त मेरोर्गुहां विविक्षुरधावत् अरण्यमिव मानाः शरणमेषमाणः शरणमिच्छन् अजिततेजसो हरेश्चक्रात्

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मा॰गी॰२ न्नै उ॰

पंचमे विष्णुचक्रं तु प्रसाद्य प्राणसंकटात्‌ दुर्वाससं रक्षितस्तेन तत्पातकं नमीषि(?)ते १ तत्र ... मनसि निदि(?)दः सलोपः पादपूरणार्थम्‌ ज्योतिषां नक्षत्राणां पतिः सोमस्त्वं इंद्रियाणि च त्वदेव ... वागन्नादयः स्वं स्वं कार्यं कुर्वन्तीत्यर्थः सहस्रं अराः यस्य हे सहस्रार स्वस्ति शरणं भूयाः ३ इडस्पते पृथ्वीपते ब्राह्मणाद्‌ रक्षणं तव पुरुषार्थमेवत्याह त्वं धर्म इति न चैतावेयमतिस्तुतिरित्याह पौरुषं पुरुषस्येश्वरस्य परं तेजः सामर्थ्यं त्वमेव एवंभावः सतेजः तेस्यादि

श्रीशुक उवाच २ ६॰१

श्रीशुक उवाच एवं भगवतादिष्टो दुर्वाससा‍ञ्चक्रतापितः अंबरीषमुपागम्य तत्पादौ दुःखितोग्रहीत्‌ १ तस्य सोद्यमनं वीक्ष्य पादस्पर्शविलज्जितः अस्तावीत्तद्धरे रस्त्रं कृपया पीडितो भृशम्‌ २ त्वमग्निर्भगवान्सूर्यस्त्वं सोमो ज्योतिषां पतिः त्वमापस्त्वं क्षितिर्व्योम वायुर्मात्रेंद्रियाणि च ३ सुदर्शन नमस्तुभ्यं सहस्राराच्युतप्रिय सर्वास्त्रघातिन्विप्राय स्वस्ति भूया इडस्पते ४ त्वं धर्मस्त्वमृतं सत्यं त्वं यज्ञोऽखिलयज्ञभुक्‌ त्वं लोकपालः सर्वात्मा त्वं तेजः पौरुषं परं ५ नमः सुनाभाखिलधर्मसेतवे ह्यधर्मशीलासुरधूमकेतवे त्रैलोक्यगोपाय विशुद्धवर्चसे मनोजवायाद्भुतकर्मणे गृणे ६ त्वत्तेजसा धर्ममयेन संहृतं तमः प्रकाशश्च दृशो महात्मनां दुरत्ययस्ते महिमा गिरां पते त्वद्रूपमेतत्सदसत्परावरम्‌ ७ रा॰२ रा॰१

अतिप्रसिद्धम्‌ भगवतः शोभनं दर्शनं हि सुदर्शनम्‌ ततश्च बस ... अंतस्त्वं ... तत्त्वमेव सर्वोत्कर्षेणाति हे सुनाभ अद्भुतकर्मणां त्वां कः स्तोतुं समर्थः अतस्तुभ्यं केवलं नमो गृणे इत्यन्वयः अद्भुतकर्मत्वमेवाह अखिलानां धर्माणां सेतवे मर्यादारूपाय अतएवाधर्मशीलानामसुराणां धूमकेतवे दाहकाय त्रैलोक्यं गोपायतीति ... विशुद्धं अतुहं लं वर्चस्तेजो यस्य तस्मै नं देव प्रपंचयति त्वत्तेजसेति धाम्नां सूर्यादीनां प्रकाशश्च त्वत्तेजसैवं रूप्यते प्रकाश्यत इति त्वद्रूपोक्तम्‌॥७ उ॰१

नै२

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

निःक्षे तं मम्दत्तं द्रोहे निःक्षेत्तं ०१

अपराधं नो वेदयत्यात्मपते अजानतेति अयं दुःखं अपचितिं न पश्यामीति चेत्तत्राह मस्य तव नास्ति कीर्तिं ते नरकस्यापि मुच्यते तस्य
तवकिमशक्यमिति भावः नात्मानमाशासे न स्पृहयामि इमं परं च लोकं हित्वा प्राप्तौ तं प्रेम्णमपि आत्मनस्त्वे वै अभिचारो हिंसा यतो भूतत्तमे

दारागार

न्मु १ मा २

अजानतोते परमानुभावं कृतं मया घं भवतः प्रियाणां विधेहि तस्यापचितिं विधातर्मुच्येत यन्नाम्न्युदिते नारकोपि ६५ श्रीभगवानु
वाच अहं भक्तपराधीनो ह्यस्वतंत्र इव द्विज। साधुभिर्ग्रस्तहृदयो भक्तैर्भक्तजनप्रियः ६६ नाहमात्मानमाशासे मद्भक्तैः साधुभिर्विना
श्रियं चात्यंतिकीं ब्रह्मन्येषां गतिरहं परा ६७ ये दारागारपुत्राप्तप्राणान्वित्तमिमं परं हित्वा मां शरणं याताः कथं तांस्त्यक्तुमुत्सहे ६८
मयि निर्बद्धहृदयाः साधवः समदर्शनाः वशे कुर्वन्ति मां भक्त्या सत्स्त्रियः सत्पतिं यथा ६९ मत्सेवया प्रतीतं च सालोक्यादि चतुष्टयं नेच्छं
ति सेवया पूर्णाः कुतोन्यत्कालविद्रुतं ७० साधवो हृदयं मह्यं साधूनां हृदयं त्वहं मदन्यत्ते न जानंति नाहं तेभ्यो मनागपि ७१ उपायं कथ
यिष्यामि तव विप्र शृणुष्व तत् अयं ह्यात्माभिचारस्ते यतस्तं यातु वै भवान् ७२ साधुषु प्रहितं तेजः प्रहर्तुः कुरुते शिवं तपो विद्या च विप्राणां
निःश्रेयसकरे उभे ७३ ते एव दुर्विनीतस्य कल्पेते कर्तुरन्यथा ब्रह्मंस्तद्गच्छ भद्रं ते नाभागतनयं नृपं ७४ क्षमापय महाभागं ततः शां
तिर्भविष्यति इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे अंबरीषचरिते चतुर्थोऽध्यायः॥४ ४ ४ ४

न३

वयात् हि आशिवमनर्पोन्नयोर्विधासंपन्नस्य मम कथमनर्थः समजनीति विस्मयं काषीरित्याह तप इति इति नवमे चतुर्थोऽध्यायः॥४

न१

मास्त्र १

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

राजेत्यादि श्लोकद्वयं सुबोधं ॥ प्रीतोस्मीति श्लोकद्वयं पुनश्चाविप्रोक्तिः आत्मनि मेधा येन ॥ जुनाति येन भूरि यं तत्रस्थो जनः कीर्त्तिं पिब्यति
नस्य धैर्यातिशयमाह गतो मुनिर्यावत्तावनागतः वत्संवत्सरतरोऽतिक्रांत इति द्विजस्योपयोजेन भोजनेन अतिपवित्रं आहरं बुभुजे स्व

६४ ४२ २१

राज्ञा तमकृताहारः प्रत्यागमनकांक्षया चरणावुपसंगृह्य प्रसाद्य समभोजयत् १८ सोशित्वाहृतमानीतमातिथ्यं सार्वकामिकम् तृप्ता
त्मानं नृपतिं प्राह भुज्यतामिति सादरं १९ प्रीतोस्म्यनुगृहीतोस्मि तव भागवतस्य वै दर्शनस्पर्शनालापैरातिथ्येनात्ममेधसा २० कर्मावद
तमेतत्ते गायंति स्वःस्त्रियो मुहुः कीर्तिं परमपुण्यां च कीर्त्तयिष्यति भूरियं २१ श्रीशुक उवाच एवं संकीर्त्य राजानं दुर्वासाः परितोषितः
ययौ विहायसाऽऽमंत्र्य ब्रह्मलोकमहैतुकं २२ संवत्सरोत्यगात्तावद्यावता नागतो गतः मुनिस्तद्दर्शनाकांक्षी राजाब्भक्षो बभूव ह २३
गतेथ दुर्वाससि सोंबरीषो द्विजोपयोगातिपवित्रमाहरन् ऋषेर्विमोक्षं व्यसनं च बुद्ध्वा मेने स्ववीर्यं च परानुभावं २४ एवं विधानेकगु
णः स राजा परात्मनि ब्रह्मणि वासुदेवे क्रियाकलापैः समुवाह भक्तिं यया विरिंच्यान्निरयांश्चकार २५ श्रीशुक उवाच अथांबरीष
स्तुल्येषु राज्यं समानशीलेषु विसृज्य धीरः वनं विवेशात्मनि वासुदेवे मनो दधद्ध्वस्तगुणप्रवाहः २६ इत्येतत्पुण्यमाख्यानम
म्बरीषस्य भूपतेः संकीर्तयन्ननुध्यायन् भक्तो भागवतो भवेत् २७ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे पंचमोध्यायः ५ राम

चै१

वीर्यं चेष्टां ॥ प्योदिलक्षणां परानुभावं भगवतः प्रभावं मेने एवं विधा अनेके गुणा यस्य सः विरिंच्यं पदसहितान् निरयप्रायान् पश्यदिति सर्वैः
इति श्रीभागवते नवमस्कंधे पंचमोध्यायः ५

चै१ नूविरिंच्य१ भोगान्१

११

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मेव२ स्ना१

अजितेनानंतेनाजितेन श्रीहरिणा यद्विसृष्टः त्वं तदा दैत्यदानवानां बलं प्रविष्टः सन् तेषां बाहूदरादीन् भिंदन् विराजसे यावत्तेरुज्झितो दैत्यदा नवा
यस्मिन् तत्सत्त्वं पूर्वपदेनासंधिरार्षः किंच त्वया भगवन्निपुण्ये न[illegible]खलानां दण्डः कार्यः साधवस्तु रक्षणीयाः अतो विप्ररक्षणेनास्माननुगृ

न१ रूता१

यदा विसृष्टस्त्वमनंजनेन वै बलं प्रविष्टोऽजित दैत्यदानवं बाहूदरोर्वंघ्रिशिरोधराणि वृश्चन्नजस्रं प्रधने विराजसे ८ स त्वं जगत्त्राण खलप्र
हाणये निरूपितः सर्वसहो गदाभृता विप्रस्य चास्मत्कुलदैवहेतवे विधेहि भद्रं तदनुग्रहो हि नः ९ यद्यस्ति दत्तमिष्टं वा स्वधर्मो वा स्व
नुष्ठितः कुलं मे विप्रदैवं चेत् द्विजो भवतु विज्वरः १० यदि नो भगवान्प्रीत एकः सर्वगुणाश्रयः सर्वभूतात्मभावेन द्विजो भवतु विज्वरः ११
श्रीशुक उवाच इति संस्तुवतो राज्ञो विष्णुचक्रं सुदर्शनं अशाम्यत्सर्वतो विप्रं प्रदहद्राजयाच्ञया १२ स मुक्तोऽस्त्राग्नितापेन दुर्वासाः स्वस्ति
मांस्ततः प्रशशंस तमुर्वीशं युंजानः परमाशिषः १३ दुर्वासा उवाच अहो अनंतदासानां महत्त्वं दृष्टमद्य मे कृतागसोऽपि यद्राजन्मंगला
नि समीहसे १४ दुःकरः को नु साधूनां दुस्त्यजो वा महात्मनां यैः संगृहीतो भगवान्सात्वतामृषभो हरिः १५ यन्नामश्रुतिमात्रेण पुमा
न्भवति निर्मलः तस्य तीर्थपदः किं वा दासानामवशिष्यते १६ राजन्ननुगृहीतोऽहं त्वयातिकरुणात्मना मदघं पृष्ठतः कृत्वा प्राणा यन्मेऽभिर

स१ हरणा१ ज४ स१

क्षिताः स्याह सत्त्वमिति हे जगत्त्राण एवंभूतस्त्वं खलानामेव प्रहाणाय निरूपितोऽसि पुत्रः अतोऽस्मत्कुलदैवहेतवे भाग्यवि[illegible] त्वामोवि
प्रस्य भद्रं विधेहि तदेव नोऽनुग्रहः सर्वसुलक्षणैर्मोऽन विप्ररक्षा प्रार्थ्यते यद्यस्तीति द्वाभ्याम् विप्रो दैवं देवता यस्मिन्तत् राज्ञस्तस्यैव याच्ञया १७

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्रो० तौ० इंद्रवाहेन

तत्र धनुर्वसिष्ठः प्रोक्षणायश्राद्धोचितसंस्काराय अत्यक्तोविधिः सदाचारोपेतत्वं सतु इक्ष्वाकुः आपद्केनवशिष्टेनराज्यभोगेनविरक्तो योगीसन्तेनयोगेन कलेवरंत्यक्त्वा सपरत्परंतत्वेनतद्वाप्य शशादनाम्नाय ततृमौजैदैत्यपुरस्यजयात् पुरंजयः इन्द्रो वृषो ककुदिस्थितत्वात् ककुत्स्थ इति च शशादसुतस्य चैतानि नामानि तत्तत् कर्म्मनिमित्तानि तान्येव व्याख्याय आह कृतांत इति सप्तभिः कृतं विश्वम जयतीति तत्पार्थिवैर्गत्यानुष्ठितः इन्द्रोपि हि महावाहनं स्यात्

प ३ - धा २ चं ता १ रखानुशि ५

श्राद्धं निवेदयामास पित्रे तेन च तत् गुरुः चोदितः प्रोक्षणायाह दुष्टमेतदकर्मकं ८ ज्ञात्वा पुत्रस्य तत्कर्म्म गुरुणाभिहितं नृपः देशान्निःसारयामास सुतं त्यक्तविधिं रुषा ९ स तु विप्रेण संवादं ज्ञापकेन समाचरन् त्यक्त्वा कलेवरं योगी स तेनावाप यत्परं १० पितर्युपरतेभ्येत्य विकुक्षिः पृथिवीमिमां शासदीजे हरिं यज्ञैः शशाद इति विश्रुतः ११ पुरंजयस्तस्य सुत इन्द्रवाह इतीरितः ककुत्स्थ इति चाप्युक्तः शृणु नामानि कर्म्मभिः १२ कृतांत आसीत्समरो देवानां सह दानवैः पार्ष्णिग्राहो वृतो वीरो देवैर्दैत्यपराजितैः १३ वचनाद्देवदेवस्य विष्णोर्विश्वात्मनः प्रभोः वाहनत्वे वृतस्तस्य बभूवेन्द्रो महावृषः १४ स सन्नद्धो धनुर्दिव्यमादाय विशिखांछितान् स्तूयमानः समारुह्य युयुत्सुः ककुदि स्थितः १५ तेजसाप्यायितो विष्णोः पुरुषस्य परात्मनः प्रतीच्यां दिशि दैत्यानां न्यरुणत्त्रिदशैः पुरं १६ तैस्तस्य चाभूत्प्रधनं तुमुलं लोमहर्षणं यमाय भल्लैरनयद्दैत्यानभिययुर्मृधे १७ तस्येषुपाताभिमुखं युगांताग्निमिवोल्बणम् विसृज्य दुद्रुवुर्दैत्या हन्यमानाः स्वमालयम् १८ न्ये १

तर्हि दैत्यान् हनिष्यामीति तेन वाहनत्वेन वृतः सन्निंद्रो लज्जया तदनंगीकुर्वन् विष्णोर्वचनात्तस्य वाहनत्वाय महावृषो वभूवेत्यर्थः येभिमुखं ययुः तान्यमं दर्शयितुं स देहान् एव भल्लैरनयदुपक्षिप्तत्यर्थः ततः दृष्ट्वा अन्ये दुद्रुवुः स्वमालयं पातालम् श्रीरामायनमः स्रोत० स ॥ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[illegible] प

षष्ठारंभेंबरीषस्य वंशमुक्त्वा ततःपरं षष्ठाध्यायेभिरध्यायैरिक्ष्वाकोर्वंश उच्यते तत्र षष्ठेंऽशआदादिमांधातृं तो निरूप्यते प्रसंगात्सौभरेराख्यानं मांधातृ तनया पतेःतंतवे संतानार्थं ये अंगिरसा जनिताः रथीतरस्य क्षेत्रे प्रसूतेतांगिरसानर थीतर गोत्राः संतः अंगिरसोवीर्येण प्रसूतत्वादांगिरस श्च पुनरपि रथीतराणामन्येषां तु नानां प्रवराः मुख्याः स्मृताः यतक्षत्रोपेताः द्विजातयान् इत्यर्थः तदेवं मनोर्द्र्ष्टस्य पुत्रे षु षष्ठ धृष्टस्य च विष्टत्वं विरचय्य निरूपतत्वान्न वंश प्रवर्त्तको नृषादीनां च सप्तानां वंशास्तारतम्य क्रमेणोक्ताः इदानीमतिविततमिक्ष्वाकोर्वंशमाह

श्रीशुक उवाच विरूपःकेतुमान्शंभुरंबरीषसुतास्त्रयः विरूपात्पृषदश्वो भूत्तत्पुत्रस्तु रथीतरः १ रथीतरस्याप्रजस्य भार्यायां तंतवेर्थितः अंगिराजनयामास ब्रह्मवर्चस्विनःसुतान् २ एते क्षेत्रे प्रसूता वै पुनस्त्वांगिरसाः स्मृताः रथीतराणां प्रवराः क्षत्रोपेताद्विजातयः ३ क्षुवतस्तु मनोर्जज्ञे इक्ष्वाकुर्घ्राणतः सुतः तस्य पुत्रशतज्येष्ठा विकुक्षिनिमिदंडकाः ४ तेषां पुरस्तादभवन्नार्यावर्त्ते नृपा नृप पंचविंशतिः पश्चाच्च त्रयो मध्ये परेन्यतः ५ स एकदाष्टकाश्राद्धे इक्ष्वाकुः सुतमादिशत् मांसमानीयतां मेध्यं विकुक्षे गच्छ माचिरं ६ तथेति स वनं गत्वा मृगान् हत्वा क्रियार्हणान् श्रांतो बुभुक्षितो वीरः शशं चाददपस्मृतिः ७

[illegible]

क्षुवत इत्यादि नाभागात्सोमवंश प्रसक्तावः क्षुतं कुर्वतो मनोर्घ्राणतो जज्ञे इक्ष्वाकोर्जनयामास दश पुत्रानिति पूर्वोक्तं बहुत्वाभिप्रायतो निदृष्ट वंपुत्राणां शतेषु ज्येष्ठाः आर्यावर्त्तः पुण्यभूमिर्मध्यं विंध्यहिमालयोः तस्मिन् पुरस्तात्समुद्रपर्यंतं मंडलं विभाज्य नृपं च विंशति नृपाः अभवन् हे नृप तथैव पश्चाच्च पंचविंशतिर्मध्ये तु त्रयोन्ये नृपाः [illegible] विकुक्षिरेव शशाद इति विश्रुत इति

[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नस्यपितापुवनाश्वोभिनंकुक्षिरपिनममार किंतुकालानारेनतपसासिद्धिमन्वगात् मांधातुर्म्मीहिमानमाहत्रसदस्युरितिषड्भिः ३१ अंगहेरा
जनप [illegible] मांधातुर्दस्यवउद्धि्न्नाःत्रैंपिताःसंति अतउद्रीपस्यत्रसदस्युरितिनामविद्धोसमांधाताअवनिस्मेकःशाशासेत्युत्तरेणान्वयः अ
च्युतस्यतेजसाअप्रच्युततेजसेतिवाअप्रा[illegible]विर्दधिसःपड्रं विष्णुमीजे तमेव [illegible] विशिनष्टि सर्व्वदेवमयमितिसार्द्धेन प्रतितिष्ठ [illegible] ति [illegible] अस्तंगच्छति
प्रसंगात्सौभ[illegible]रेश्चरितमाह तेषामिति पावत्समाप्तिः तेषांस्वसारः मांधातुः कन्याः ननुमहा[illegible] तापस्यकुतोविवाहप्रसंगः के [illegible] पंचाजराजर्ज्जरं
सं१

नममारपितातस्यविप्रदेवप्रसादतः युवनाश्वोपतत्रैवतपसासिद्धिमन्वगात् ३२ त्रसदस्युरितीन्द्रोंगविदधेनामतस्यवै यस्मात्त्रसंतिसुद्विग्ना
दस्यवोरावणादयः ३३ यौवनाश्वोयमांधाताचक्रवर्त्यवनिंप्रभुः सप्तद्वीपवतीमेकःशशासाच्युततेजसा ३४ ईजेचयज्ञंक्रतुभिरात्मविद्भू
रिदक्षिणैः सर्व्वदेवमयंदेवंसर्व्वात्मकमतींद्रियं ३५ द्रव्यंमंत्रोविधिर्यज्ञोयजमानस्तथर्त्विजः धर्मोदेशश्चकालश्चसर्व्वमेतयदात्मकं ३६
यावत्सूर्य्यउदेतिस्मयावच्चप्रतितिष्ठति सर्व्वंतद्यौवनाश्वस्यमांधातुःक्षेत्रमुच्यते ३७ शशविंदोर्दुहितरिविंदुमत्यामधान्नृपः पुरुकुत्समं
बरीषंमुचुकुंदंचयोगिनम् ३८ तेषांस्वसारःपंचाशत्सौभरिंवव्रिरेपतिं यमुनांतर्ज्जलेमग्नःतप्यमानःपरंतपः ३९ निर्वृतिंमीनराजस्य
वीक्ष्यमैथुनधर्मिणः जातस्पृहोनृपंविप्रःकन्यामेकामयाचत ४० सोप्याहगृह्यतांब्रह्मन्कामंकन्यास्वयंवरे सविचिंत्याप्रियंस्त्रीणांजरठोय
नै२ मे२

तंराजकन्यशवव्रिरेनदाह यमुनांतर्ज्जलेमग्नइतिषड्भिः नृपंमांधातारंसोपिमांधातास्वयंवरेकामंगृह्यतामित्याह सविप्रः [illegible] त्वीरात्म
प्रियंमाविचिंत्याने नीहंप्रत्युक्तोतआत्मानंतथाताधयिष्यामीतिव्यवसितः नि[illegible]तवानितिपोरन्वयः अप्रियत्वेहेतुः जरठोवद्धः ४१ ॥ ॥
स्वि१ द१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

इति एतैः कर्मभिः पुरंजयादिनामभिराहूतः पाठान्तरे आहूतः तस्य पुत्रः श्रावस्तिः श्रावस्तस्य पुत्रः कुवलयाश्वकः स च धुंधुमार इति ख्यातः तत्र कारणमाह
य इति सुतानामेकविंशत्या सहस्रैर्वृतः सन् हतवान् धुंधुमार इति चक्रा रस्यान्वयः अथ तस्मान्निकुंभात् लब्धशाश्वः भार्यायां शतेन सह तत्र
स पुत्रार्थमिंद्रदेवत्यामिष्टिं वर्त्तयामासुः स्मृत्यायाश्वर्ष्ये तदेवाह राजेति षड्भिः तर्षितः सन् जलार्थं प्रविष्टः मंत्राभिमंत्रितं जलं पान्नैद पंस्वयं पपौ
ग्र १ तृषितः १

९२

जित्वापुरं धनं सर्वं सश्रीकं वज्रपाणये प्रत्ययच्छत्सराजर्षिरिति नामभिराहूतः १९ पुरंजयस्य पुत्रोभूदनेनास्तत्सुतः पृथुः विश्वगंधिस्ततश्चंद्रो
युवनाश्वश्च तत्सुतः २० श्रावस्तस्तत्सुतो येन श्रावस्तीनिर्म्ममेपुरी बृहदश्वस्तु श्रावस्तिः ततः कुवलयाश्वकः २१ यः प्रियार्थमुतंकस्य धुं
धुंनामासुरं बली सुतानामेकविंशत्यासहस्रैरहनद्वृतः २२ धुंधुमार इतिख्यातः तत्सुतास्ते च जज्वलुः धुंधोर्मुखाग्निना सर्वेत्रय एवा
वशेषिताः २३ दृढाश्वः कपिलाश्वश्च भद्राश्व इति भारत दृढाश्वपुत्रो हर्यश्वो निकुंभस्तत्सुतः स्मृतः २४ बर्हणाश्वो निकुंभस्य कृशाश्वोथा
स्य सेनजित् युवनाश्वोभवत्तस्य सोनपत्यो वनं गतः २५ भार्याशतेन निर्विण्ण ऋषयोस्य कृपालवः इष्टिं स्म वर्त्तयां चक्रुरैंद्रीं ते सुसमा
हिताः २६ राजा तद्यज्ञसदनं प्रविष्टो निशि तर्षितः दृष्ट्वा शयानान् विप्रांस्तान् पपौ मंत्रजलं स्वयं २७ उत्थितास्ते निशाम्याथ व्युदकं
कलशं प्रभो पप्रच्छुः कस्य कर्मेदं पीतं पुंसवनं जलम् २८ राज्ञा पीतं विदित्वा वै ईश्वरप्रेरितेन ते ईश्वराय नमश्चक्रुरहो दैवबलं बलं २९
ततः काल उपावृत्ते कुक्षिं निर्भिद्य दक्षिणाम् युवनाश्वस्य तनयः चक्रवर्ती जजान ह ३० कं धास्यति कुमारोयं स्तन्ये रोरूयते भृशम् मांधाता वत्स मा
ग्र १

खुदंकं नि उपदकम् पुंसवनं पुंसवनीयं त्रिकारणाम् अहो दैवबलमेव मुख्यं बलं पुरुषबलं न नु किंचिदिति बलं ततः ईश्वराय नमस्कारं चक्रुः अपं कं धास्य
तीति दुःखिते विप्रैः उक्ते सति तस्याभि ध्यामाराधितइंद्रो मां धाता पास्यतीत्युवाचेति ... जीनं ज्जे नीमदादित्यर्थः ३१ श्रीराम
पास्यतीति

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नाम्न१ पंचाशत्२ द्रु१ के१

संन्यासो चरितव्रतश्च्यापोहन्तास्य व्रस्लत पःभिक्षुवृत्तिनां दांपत्यधर्ममवर्त्ताचेत् यदि प्रसंगः तर्हि तैत्तिषु ईश्वरार्पणधर्मपरत्वेन वकार्य इति शेषः संगाज्जातदोषप्रपंचति एक इति पंचाशत्ताभार्याभिःसंवधात् आसंवभूवमित्यर्थः ततश्च सुतैः पंचसहस्रसर्गोऽसंप्रत्येकं तासु पुत्रशतं

साधु२ त१

अहो इमं पश्यतमे विनाशं तपस्विनः सच्चरितव्रतस्य अंतर्जलेवारिचरप्रसंगात् प्रच्यावितं ब्रह्मचिरं धृतं यत् ५० संगं त्यजेन् मिथुनव्रतिनां मुमुक्षुः सर्वात्मना न विसृजेद्बहिरिंद्रियाणि एकश्चरन्रहसि चित्तमनंत ईशे युंजीत तद्व्रतिषु चेत् प्रसंगः एक स्तपस्वी अहमथांभसि मत्स्य संगात्पंचाशदासमुत पंचसहस्रसर्गः नांतं व्रजाम्युभयकृत्यमनोरथानां मायागुणैर्हृतमतिर्विषयेर्थभावः ५२ एवं वसन्गृहे कालं विरक्तो न्यासमास्थितः वनं जगामानुययुस्तत्पत्न्यः पतिदेवताः ५३ तत्र तप्त्वा तपस्तीक्ष्णमात्मवान् सहैवाग्निभिरात्मानं युयुजे परमात्मनि ५४ ताः स्वपत्युर्महाराज निरीक्ष्याध्यात्मिकीं गतिं अन्वीयुस्तत्प्रभावेन अग्निं शांतमिवार्चिषः ५५ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे षष्ठोऽध्यायः ६ श्रीशुक उवाच मांधातुः पुत्रप्रवरो योंबरीषः प्रकीर्त्तितः पितामहेन प्रवृतो यौवनाश्वेन तत्सुतः १० ॥ ९ ॥

यौ१ प्यौ० मात्मकर्तता१

पिणोत्पत्तेः उभयफलत्यागि रेहिकपैरत्रिकाणि कश्मीरितद्विषयाणां मनोरथानां अर्थभावः पुरुषार्थबुद्धिमान् अर्थे भवत्पुरुषार्थं बुद्धिमान्न्यासोत्रसंगत्यागस्वावानप्रस्थधर्म इत्यर्थः अध्यात्मिकीं गतिं ब्रह्मणि लयम् इति नवमे षष्ठोऽध्यायः मांधातुरन्वयः प्रोक्तः स प्तमे पत्रौ गीयते पुरुकुत्सस्य चाख्याने हरिश्चंद्रस्य चोत्तमं १ पुत्रप्रवरः पुत्रश्रेष्ठः स पितामहेन युवनाश्वेन प्रवृतः पुत्रत्वेन स्वीकृतः अतएव मांधातृप्रवर्ग्यत्वम् तत्सुतः अंबरीषस्य सुतः १

तस्य१ युवा१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वलीभिर्युक्तः पलितश्च कंपमानशिराः तापसत्वादिनावाप्यसंमतोऽहमिति तत्वात्पित्स्यप्रपंचः सुरस्त्रीणामपीप्सितं किंपुनर्मनुजेन्द्राणां त्रिपः तासामिति ततः किंचित्तं तदाह मुनिरिति द्वाभ्याम् क्षेत्राप्रतीहारेणापंचाशतापि राजकन्याभिः स एक एव वरो वृतः तस्य गार्हस्थ्यं पतिः स इति चतुर्भिः वृत्तं च इति मंत्रसामर्थ्ययुक्तं ताभिः सह रेम इत्युत्तरेणान्वयः रेमे अपारणीयं दुरंतं यत्तपः तस्य श्रियासमर्थः अन

वलीपलितसंजातं अत्यर्थं प्रत्युदाहृतः साधयिष्ये ज्ञात्मानं सुरस्त्रीणामभीप्सितं ६२ किंपुनर्मनुजेन्द्राणामिति व्यवसितः प्रभुः मुनिः प्रवेशितः क्षत्राः कन्यांतःपुरमृद्धिमत् ६३ वृतश्च राजकन्याभिरेकः पंचाशता वरः तासां कलिरभूत्तद्भूपांत्तेयैः पोह्यसोऽहं ६४ ममानुरूपो नायं व इतितदृशतचेतसां स बहुचस्ताभिरपारणीयतपः श्रिया नद्यपरिच्छदेषु गृहेषु नानोपवनामलांभःसरस्सु सौगंधिकाननेषु ६५ महार्हशय्यासनवस्त्रभूषणस्नानानुलेपाभ्यवहारमाल्यकैः स्वलंकृतस्त्रीपुरुषेषु नित्यदा रेमेनुगायत् द्विजभृंगवंदिषु ६६ पर्जन्यतुं संवीक्ष्य स पुत्रपौत्रवतीपतिः विस्मितः तं भजहात्सेर्व्यः भौमश्रियान्वितं ६७ एवं गृहेष्वभिरतो विषयान्विविधैः सुखैः सेवमानो न चात्तुष्यदाज्यस्तोकैरिवानलः ६८ सः कदाचिदुपासीन आत्मापह्नवमात्मनः ददर्श बहूचाचार्यो मीनसंगसमुत्थितं ६९ ॥ राम श्रीलेख

नीयषि [illegible] नानिस्तोमायेषु कंपं भूतेषु गृहेषु स्वलंकृताः स्त्रियः पुरुषाश्च येषु अनुगायन्तो द्विजाश्च पक्षिगणाः भृंगाश्च वंदिनश्च येषु कंपं भूतो महार्हशय्यादिभिरुपलक्षितः सन्नस्तंभं गर्हे आज्यस्तोकैरेतविंदुभिः इदानीं तस्यानुतापपूर्वकं चान प्रस्थाश्रममाह स कदाचिदिति सप्तभिः आत्मनः मनसो हेतोः आत्मलोपं नहवंत पोहानिं ददर्श ६९

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न००

व१

हरिश्चंद्रस्य चरितमाह सोनपत्य इत्यादि यावत्समाप्तिः कथंशरणां यातः तदाह पुत्रो मे जायतां यदि वीरः पुत्रो मे जायेत तर्हि तेनैव पुनः पशुना
त्वां यजे यजामीति भावः यया तथोक्ते वतावरुणो नन्निमित्तेनास्य रोहितो नाम पुत्रो जातः जाते पुत्रे स वरुणो जातः सुतो मामनेन यजस्वेत्यब्रवीत् व२

भा२ प्र३ दंता।३ ज१

सोनपत्यो विषमस्मान्नारदस्योपदेशात् वरुणं शरणं यातः पुत्रो मे जायतां प्रभो ९ यदि वीरो महाराजतेनैव त्वां यजे इति तथेति वरुणोनास्य पुत्रो जा
स्व२ तः रोहितः १० जातः पुत्रो ह्यनेनांगात्मा यजस्वेति सोब्रवीत् यदा पशुर्निर्दशः स्यादथ मेध्यो भवेदिति ११ निर्दशे च स आगत्य यजस्वेत्याह सोब्रवीत्
दंताः पशोर्यज्जायेरन् अथ मेध्यो भवेदिति १२ जाता दंता यजस्वेति स प्रत्याहाथ सोब्रवीत् १३ पशोर्निपतिता यजस्वेत्याह सोब्रवीत् यदा पशोः
पुनर्दंता जायेतेथ पशुः शुचिः १४ पुनर्जाता यजस्वेति स प्रत्याहाथ सोब्रवीत् सांनाहिको यदा राजन् राजन्योथ पशुः शुचिः १५ इति पुत्रानुरागे
णस्नेहयंत्रितचेतसा कालं वंचयता तं तमुक्तो देवस्तमैक्षत १६ रोहितस्तदभिज्ञाय पितुः कर्म चिकीर्षितं प्राणप्रेप्सुर्धनुःपाणिररण्यं प्रत्यपद्य
त १७ पितरं वरुणग्रस्तं श्रुत्वा जातमहोदरं रोहितो ग्राममेयाय तमिंद्रः प्रत्यषेधत १८ ॥ राम श्री

१५ १५

प्र३

यदापतंत्यस्य दंता अथ मेध्यो भवेदिति १३ तुटि०

यदा पशुर्निर्दशः निर्गतदशादिवसः स्यादित्यत्र स राजाब्रवीदित्यनुषंगः राजन्हे वरुण राजन्यः पशुर्यदा सांनाहिकः कवचबंधार्हः संनहने समर्थः
अथ तदा पशुः शुचिरिति इत्येवं तं तं कालं वंचयता राज्ञा उक्तः प्रार्थितो देवो वरुणः तं तं कालं प्रत्यैक्षत प्रत्यैक्षत स्पष्टः चिकीर्षितं आत्मना वरुणाय यजनं तत्स्व
कुपितेन वरुणेन ग्रस्तं अत एव जातं महदुदरं यस्य तं पितरं श्रुत्वा १९

त१ पशुना

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पुरु२ भे मंगिरसांवरीषयौवना२

इमेयुवनाश्वांवरीषहारीतामांधातगोत्रस्यप्रवराः अवान्तरविशेषप्रवर्त्तकाः यद्यापौवनाश्वविशेषगांपितामहे नमांधात्राःसतःआर्षप्रव
रोप्रवृतः मांधाताप्रवरोयेषांते इमे अंवरीषयौवनाहारीताः यथाहाश्वलायनः हारितकुत्सपिंगद भे[illegible]मगवानाश्वेति मांधातारं हैके
ब्रुवते अवंतीत्यांगिरसंमांधातनाम्बरीषयौवनाश्वेतीति पुरुकुत्सस्यवंशकथपिप्पन्नादौतावत्तस्यविवाहप्रस्तावंच्चाह ७र[illegible]गे श्रोत्
भिर्यो दत्तानर्मदातयावध्यान्वैरूनसचपुरु कुत्सोनागाद्भवरोभूतवरमाह इदंनर्मदयारसातलानयनादिकंस्मृतांसर्प्पादभयमिति
धा
हारीतस्तस्यपुत्रोभून्मांधातप्रवराइमे नर्मदाभ्रातभिर्दत्तापुरुकुत्सायपौरगैः २ ययारसातलं नीतोमुचुकुन्दप्रयुक्तया गंधर्वा
नवधीत्तत्रवध्यान्वै[illegible]विष्णुशक्तिधृक् ३ नागाद्धत्रेधवरः सर्प्पादभयंस्मरतामिदं त्रसदस्युः पौरुकुत्सोयोऽनरण्यस्यदेहकृत् ४ हर्यश्व
स्तस्सुतस्तस्मात्तारुणोथत्रिवंधनः तस्यसत्यव्रतः पुत्रः त्रिशंकुरितिविश्रुतः ५ प्राप्तश्चांडालतांशापात्गुरोः कौशिकतेजसा सशरीरोगतः
स्वर्गमद्यापिदिविदृश्यते ६ पातितोपिदिवाद्दैवैस्तैर्नेवस्तंभितोवजात त्रैशंकवोहरिश्चंद्रो विश्वामित्रवसिष्ठयोः ७ यन्निमित्तमभूद्युद्धं
पक्षिणोर्बहुवार्षिकं ८ ५१

ख१ त१ गीर२

देहकृतोऽरण्यस्यपिता त्रसदस्योः सुतोनरण्यः हर्यश्वः त्रयःशं कवइंदुःमहेंद्रोवायस्यासौत्रिशंकुः तदुक्तंहरिवंशे पितुश्चापरितोषेणगुरोर्दोग्ध्री
वधेनच अप्रोक्षितोपयोगाच्चत्रिविधस्तेव्यतिक्रमइति परनीघमानविप्रकन्याहरणात् कुद्धस्यगुरोःपितुःशापात् कौशिकस्यते
जसाप्रभावेन तेनैवकौशिकेनपक्षिणोः आडीवकयोः विश्वामित्रोराजसूयदक्षिणाहलेनहरिश्चंद्रंसर्वस्वमपहृत्यपातयामास तत्कु
त्वोकुपितोवशिष्ठोपिविश्वामित्रंत्वमाडीभवेतिशशाप सोपित्वंवकोभवेति वशिष्ठंशशाप तयोश्चयुद्धमभूदितिप्रसिद्धंदोहवैधसऐक्ष्वाके

श्वा१ CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

हरिश्चं[illegible]

भू२ वं२

अश्वमेधे रोहितस्यो हीन्द्रेणापहृताश्वं शोधयन्तः सगरात्मजाः कपिलाक्षेपात् निर्दग्धाः यस्य सूनवः १ चंपस्तस्मादभूत् येन चंपापुरी निर्मिता अतः चंपा
त्सुदेवः अस्त्यर्थस्य और्वेणात्मविदाभिप्रेत्य आनंदेहं प्रजावंतं सगर्भामृतारोहणं निषिद्धं तेन गरेण सह एव जातः गुरुवाक्येन और्ववचनेन कांश्चिद्हत्वे

श्रीशुक उवाच हरितो रोहितसुतश्चंपस्तस्माद्विनिर्मिता चंपापुरी सुदेवोऽतो विजयो यस्य चात्मजः १ भरुकस्तत्सुतस्तस्मात् वृकस्तस्यापि बाहुकः सोऽरिभिर्हृतभू राजा सभार्यो वनमाविशत् २ वृद्धं तं पंचतां प्राप्तं महिष्यनुमरिष्यती और्वेण जानतात्मानं प्रजावंतं निवारिता ३ आज्ञायास्यै सपत्नीभिर्गरो दत्तोऽन्धसा सह सह तेनैव संजातः सगराख्यो महायशाः ४ सगरश्चक्रवर्त्यासीत्सागरो यत्सुतैः कृतः यस्तालजंघान्यवनान् शकान्हैहयबर्बरान् ५ नावधीद्गुरुवाक्येन चक्रे विकृतवेषिणः मुंडान्श्मश्रुधरान् कांश्चिन्मुक्तकेशार्द्धमुंडितान् ६ अनंतर्वाससः कांश्चिदबहिर्वाससोऽपरान् सोऽश्वमेधैरयजत सर्ववेदसुरात्मकं ७ और्वोपदिष्टयोगेन हरिमात्मानमीश्वरं तस्योत्सृष्टं पशुं यज्ञे जहाराश्वं पुरंदरः ८ सुमत्यास्तनया दृप्ताः पितुरादेशकारिणः हयमन्वेषमाणास्ते समंतान्न्यखनन्महीं ९ प्रागुदीच्यां दिशि हयं ददृशुः कपिलांतिके एष वाजिहरश्चौर आस्ते मीलितलोचनः १० हन्यतां हन्यतां पाप इति षष्टिसहस्रिणः उदायुधा अभिययुरुन्मिमेष तदा मुनिः ११ स्वशरीराग्निना तावन्महेंद्रहृतचेतसः महद्व्यतिक्रमहता भस्मसादभवन्क्षणात् १२

वविकृतवेषिणः चक्रे तदेवाह मुंडानिति मुक्तकेशान् अर्द्धमुंडितांश्च और्वेणोपदिष्टो योगउपायस्तेन तस्य द्वे भार्ये सुमतिः केशिनी च तत्र सुमत्याः पुत्राणां प्रभावं मरणं चाह सुमत्या इति षड्भिः एष वाजिहर इति ब्रुवंतो अभिययुः षष्टिसहस्राणि छेदकं तया तानि

पत्रि १

१६

१६

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

समां वर्षं द्वितीये च वर्षे वृत्रहा अभ्येत्याभ्येत्य पूर्ववत् तथैव तं प्रतिषेधत् किंचोदाह वरुणोऽनमुक्तोऽमुदरं यस्य महत् सुकृपापस्य सः आत्मवान् जमदग्निरध्वर्यु
भूत् अयास्योऽपि मुनिः साम गातृज्ञाता अभूदित्यर्थः उपरिष्टाद्विश्वामित्रसुतानप्रसंगे अववहितां गतिं ज्ञानं तामेव गतिमाह सार्धाभ्यां मनः पृथि
व्यां धारयन् ज्ञानकलां ध्यात्वा तया अज्ञानं विनिर्दहन् तां च हित्वा [illegible] मुक्तो बंधनः तस्याविस्मन्वयः मनोमूलो हि संसारः अत्र अन्नमयं अन्नमयं

भूमेः पर्यटन् पुण्यं तीर्थक्षेत्रनिषेवणैः रोहितायादिशच्छक्रः सो प्यरण्येवसत्समां १९ एवं द्वितीये तृतीये चतुर्थे पंचमे तथा अभ्येत्याभ्येत्य स्थ
विरो विप्रो भूत्वाह वृत्रहा २० षष्ठं संवत्सरं तत्र चरित्वा रोहितः पुरीं उपव्रजन्नजीगर्तादक्रीणान्मध्यमं सुतं २१ शुनःशेपं पशुं पित्रे प्रदाय
समवंदत ततः पुरुषमेधेन हरिश्चंद्रो महायशाः २२ मुक्तोदरोऽयजद्देवान्वरुणादीन्महत्कथः विश्वामित्रोऽभवत्तस्मिन् होता चाध्वर्युरा
त्मवान् २३ जमदग्निरभूद्ब्रह्मा वसिष्ठोऽयास्यसामगः तस्मै तुष्टो ददाविंद्रः शातकौंभमयं रथं २४ शुनःशेपस्य माहात्म्यमुपरिष्टात्प्रचक्ष्यते॥
सत्यसारां धृतिं दृष्ट्वा सभार्यस्य च भूपतेः २५ विश्वामित्रोऽभृशं प्रीतो ददाववहितां गतिं मनः पृथिव्यां तामद्भिस्तेजसापोऽनिलेन तत् २६ खे
वायुं धारयंस्तच्च भूतादौ तं महात्मनि तस्मिन् ज्ञानकलां ध्यात्वा तयाज्ञानं विनिर्दहन् २७ हित्वा तां स्वेन भावेन निर्वाणसुखसंविदा अनिर्दे
श्याप्रतर्क्येणातस्थौ विध्वस्तबंधनः २८ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे हरिश्चंद्रोपाख्याने सप्तमोऽध्यायः ७ ॥ श्रीलक्ष्म॥

हि सोम्य मन इति श्रुतेः अतोऽन्नप्रधानत्वाद्व्याप्य पृथिव्यां मनो धारयन् एकीकुर्वन् तां पृथ्वीमद्भिरेकीकुर्वन् अपस्तेजसा तत्तेजोऽनिलेन
तं च भूतादिमहंकारं महात्मनि महत्तत्वे तस्मिन्विषयाकारं व्यावर्त्य ज्ञानकलां ज्ञानांशमात्मत्वेन ध्यात्वा तया ध्यानवृत्तिरूपया आत्मावरक
मज्ञानं विनिर्दहन् निर्वाणसुखसंविदा तां च हित्वा मुक्तो बंधनः सन् अनिर्देश्यरूपेणाप्रतर्क्येणात्मस्वरूपेणातस्थौ २८ इति नवमे सप्तमोऽध्यायः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सि०

अज्ञानजीवजानंतोप्यनुकंप्यावयं वित्ति तुल्यावयद्विरीश्वानंतं श्रुमानेवमाशयः अजनः अजः त्वत्त्वोपित्वा मयापि न पश्यति न च
वुध्यते कथंभूतं आत्मनः स्वस्मात्परं परमेश्वरं कै हेतुभिः समाधियुक्तिभिः समाधिनाप्यपरोक्षं न पश्यति युक्तिभिः परोक्षमपि सम्य
क् न वुध्यात इत्यर्थः अपरे अर्वाचीनास्तु कुतस्त्वां पश्येयुः अर्वाचीनत्वे हेतुः तस्य विवृत्ताः मनस्य सत्त्वतमोरजः जो गुणाः तानामि ये
विविधा देवतिर्यङ्नारा सर्गाः ते सुसत्त्वाः न त्वां मिव अप्रकाशाः अज्ञः कुतः पश्यामः इत्यर्थः अपरे तर्हि किं पश्यपति तदाह येदेहभा
जस्ते स्वस्मिन् सम्यक् स्थितमपि न त्वां विदुः किंतु गुणानेव विपश्यंति अयवान् गुणानपि तु आनेशितुतमस्एव पश्यंति यतास्त्रि

अज्ञो २ न २

तत्रासीनं मुनिं वीक्ष्य कपिलाख्यमधोक्षजं अस्तौत् समाहितमनाः प्रांजलिः प्रणतो महान् २२ अंशुमानुवाच न पश्यति त्वां पर
मात्मन्नो न वुध्यते ह्यापि समाधियुक्तिभिः कुतो परे तस्य मनः शरीरधी विसर्ग सृष्टा अवयम प्रकाशाः २३ येदेह भाजस्त्रिगुणप्रधा
ना गुणान्विपश्यन्त्युत वा तमश्च यन्मायया मोहितचेतसस्त्वे विदुः स्वसंस्थं न वहिः प्रकाशाः २४ तं त्वामहं ज्ञानघनं स्वभाव
प्रध्वस्तमाया गुणभेदमोहैः सनंदनाद्यैर्मुनिभिर्विभाव्यं कथं विमूढः परिभावयामि २५

८१ जे

गुणा वुद्धिरेव प्रधानं येषां अतो वहिर्भूतो वहिरेव प्रकाशो ज्ञानं येषां वुद्धिः परतंत्रतया जाग्रत्स्वप्नयोर्विषयेन पश्यंति सुषुप्तौ तमएव केवलं न तु
निर्गुणं त्वां सर्वत्र हेतुः यद्यतः यस्य तव मायया तिवा मोहितं चेतो येषां ते तत्र अहं विचारतो ज्ञास्यामीति चेत्तत्र अहं त्वामहं विमूढः कथं परि
भावयामि विचारयामि कथंभूतं ज्ञानघनं शुद्धज्ञानमूर्त्तिं स्व त च प्रध्वस्तो मया गुणनिमित्तो भेदमोहो ये षां तैर्विभाव्यं विचिंत्यं अ
यं भावः ज्ञानघनं त्वां ज्ञाता तावत्ज्ञानविषयत्वं विचारविषयत्वेपि मायागुणैरेभिः भूतोहं न हि विचारे समर्थ इति २५ रामचंद्र ज्ञानगा १

८१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

केचित्तु कपिलस्य कोपाग्निना दग्धा इति वर्णयंति तं निराकरोति नेति कुतइत्यत आह सत्वधामनि शुद्धसत्वमूर्तौ जगतः प
वित्रं शुद्धिकर आत्मा यस्य तस्मिन् कथं विभाव्यते असंभावनायां दृष्टांतः भुवो रजः खे कथं संभाव्यते इति किंच यस्येरिता प्र
वर्त्तिता तस्य विपश्चितः सर्वज्ञस्य कथं पृथग्मतिः शत्रुमित्रादिभेददृष्टिः तदेवं सुमत्याः पुत्रेषु केशिन्याः पौत्रेणाश्वः समानीतः पितृव्यो
द्धरणाय प्रयत्नश्च कृत इति दर्शयितुमाह योसमंजस इति उक्तः केवलमज्ञैः वस्तुतस्तु समंजस एव सतु केशिन्याः सुतः क्षेत्रजत्वमिवप्र

न साधुवादो मुनिकोपभर्जिता नृपेंद्रपुत्रा इति सत्वधामनि कथं तमो रोषमयं विभाव्यते जगत्पवित्रात्मनि खे रजो भुवः १३ यस्ये
रिता सांख्यमयी दृढेह नौर्यया मुमुक्षुस्तरते दुरत्ययं भवार्णवं मृत्युपथं विपश्चितः परात्मभूतस्य कथं पृथग्मतिः १४ योसमंजस
इत्युक्तः स केशिन्या नृपात्मजः तस्य पुत्रोंऽशुमान्नाम पितामहहिते रतः १५ असमंजस आत्मानं दर्शयन्नसमंजसं जातिस्मरः पु
रा संगाद्योगी योगाद्विचालितः १६ आचरन् गर्हितं लोके ज्ञातीनां कर्म विप्रियं सरय्वां क्रीडतो बालान् प्रास्यदुद्वेजयन् जनं १७
एवं वृत्तः परित्यक्तः पित्रा स्नेहमपोह्य वै योगैश्वर्येण बालांस्तान् दर्शयित्वा ततो ययौ १८ अयोध्यावासिनः सर्वे बालकान् पु
नरागतान् दृष्ट्वा विसिस्मिरे राजन् राजा चाप्यन्वतप्यत १९ अंशुमांश्चोदितो राज्ञा तुरंगान्वेषणे ययौ पितृव्यखातानुपथं भस्मांते

नीतं वारयति तस्यैव नृपस्यात्मनो देहाज्जातः तस्य कथामाह चतुर्भिः असमंजसः पुरा पूर्वजन्मनि योगी सन् संगाद्धेतोः योगाद्विचालितः
अत इदानीं जातिस्मरः सन् संगपरिहाराय मुद्वेजयन् लोके गर्हितं ज्ञातीनां च विप्रियं कर्माचरन् क्रीडतो बालान् सरय्वां प्रास्यत् प्रा
क्षिपदिति द्वयोरन्वयः एवंविधं वृत्तं कर्म यस्य सः पितृव्यखातां सगरपुत्रखातां पदवीं पंथानं ययौ भस्मांते भस्मसमीपे २० श्रीरामायनमो नमः श्री

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धारयिता३

नवमे अंशुमतो वंशः ... गंगावधिवर्ण्यते गंगां भूतलमानिन्ये यस्य पौत्रो भगीरथः १ यथा सगरः पौत्राय राज्यं दत्वा तपसे ययौ तथांशुमां
श्च स्वपुत्राय राज्यं दत्वा महांतं कालं तपस्तेपे च कारस्थार्थः नाशक्नोत् गंगां भुवो नेतुमिति शेषः संस्थितः मृतः कालं महत्तं तपस्तेपे वान् प्रपूः तं प्र
त्यात्मानं दर्शयामास ते वरदास्मीति गंगयोक्तः सन् स्वमभिप्रायं पूर्वं जोहुरां [illegible] प्रशंसन् कथयामास आह गंगा कोपि गगनात्पतंतीं मे वेगं धारयिता

यतं १

श्रीशुक उवाच अंशुमांश्च तपस्तेपे गंगानयनकाम्यया कालं महांतं नाशक्नोत्ततः कालेन संस्थितः १ दिलीपस्तत्सुतस्तद्वदशक्तः
कालमे[illegible]यिवान् भगीरथस्तस्य पुत्रस्तेपे स सुमहत्तपः २ दर्शयामास तं देवी प्रसन्ना वरदास्मि ते इत्युक्तः स्वमभिप्रा
यं शशंसावनतो नृपः ३ कोपि धारयिता वेगं पतंत्या मे महीतले अन्यथा भूतलं भित्वा नृप यास्ये रसातलं ४ किं चाहं न भुवं यास्ये नरा मय्या
मृजंत्यघं मृजामि तदघं कुत्र राजंस्तत्र विचिंत्यतां ५ भगीरथ उवाच साधवो न्यासिनः शांता ब्रह्मिष्ठा लोकपावनाः हरंत्यघं ते
ऽङ्गसंगात्तेष्वास्ते ह्यघभिद्धरिः ६ धारयिष्यति ते वेगं रुद्रस्त्वात्मा शरीरिणां यस्मिन्नोतमिदं प्रोतं विश्वं शाटीव तंतुषु ७ इत्युक्त्वा
स नृपो देवं तपसातोषयच्छिवं कालेनाल्पीयसा राजन् तस्येशः समतुष्यत ८ तथेति राज्ञाभिहितं सर्वलोकहितः शिवः ॥ दधा
रावहितो गंगां पादपूतजलां हरेः ९ श्रीराम

रपि ध्यतिकिं च आमस्तं जंति क्षालयिष्यति तत्रोपायो विचिंत्यतां हरंतिहरिमंति अघं भिनत्तीत्यघभित् आत्मा कृपं भूतः यस्मिन्नि
दं विश्वं प्रोतं उत्पन्नितं [illegible] तंतुषु शाटी च पटइव प्रोतं चातिर्यक् तं तंतुषु पइव असौ सर्वाधारस्त्वद्वेगं धारयिष्यतीत्यर्थः इति स्वं गंगामुक्त्वा
त्को तत्कुत्वेति पाठे अवयित्वेत्यर्थः राज्ञाभिहितं तथेत्यंगीकृत्य हरेः पादेन पूतं जलं यस्याः ९ श्रीगंगादेव्यै नमः श्री

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तस्मात् हे प्रशान्त त्वां पुराणपुरुषं केवलं नमामेत्यन्वयः पुराणपुरुषत्वे हेतुः मायया गुणैः कर्मणा विश्वं ऊर्ध्वादीनि लिंगानि ब्रह्मादि तुपाणि यस्य तं प्रशांत त्वे हेतुः सदसद्भ्यां स्थूलकार्यकारणाभ्यां पुण्यपापाभ्यां वा विमुक्तः अतः अनामरूपात् न कृतनामरूपः अन्यं किंच ज्ञानोपदेशाय गृहीतः प्रकटितो देहः शुद्धसत्वमूर्ति र्येन तं यद्वा हे प्रशांतमायेति हे अगुणेति च संबोध्य कर्मभिः सह आदिशब्दपरिच्छे

प्रशांतमायागुणकर्मलिंगमनामरूपं सदसद्विमुक्तं ज्ञानोपदेशाय गृहीतदेहं नमामहे त्वां पुरुषं पुराणं २६ त्वन्मायारचिते लोके वस्तुबुध्या गृहादिषु भ्रमंति कामलोभेर्षामोहविभ्रांतचेतसः २७ अद्य नः सर्वभूतात्मन् कामकर्मेन्द्रियाशयः मोहपाशो दृढश्छि न्नो भगवंस्तव दर्शनात् २८ श्रीशुक उवाच इत्थं गीतानुभावस्तं भगवान्कपिलो मुनिः अंशुमन्तमुवाचेदमनु गृह्य धिया नृप श्रीभगवानुवाच अश्वोयं नीयतां वत्स पितामहपशुस्तव इमे च पितरो दग्धा गंगांभोर्हंति नेतरत् ३० तं परि क्रम्य शिरसा प्रसाद्य हयमानयत् सगरस्तेन पशुना क्रतुशेषं समापयत् ३१ राज्यमंशुमति न्यस्य निःस्पृहो मुक्तबंधनः ॥ और्वोपदिष्टमार्गेण लेभे गतिमनुत्तमाम् ३२ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे सगरोपाख्याने ऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८

ज्ञानियस्येति योऽयं यद्वा प्रशांता मायागुणादयो यस्मिन् इत्येकमेव पदं समागमं ज्ञात्वा त्वन्मायेति द्वाभ्यां कामादिभिर्विभ्रां तानि चेतांसि येषां ते इमे सर्वे गृहादिषु भ्रमंति हे सर्वभूतात्मन् नः अस्माकं तु त्वत्स्वरूपेण भीतानां त्वद्दर्शनात् दृढोपि मोहमयः पा शः छिन्नः कथंभूतः कामादीनामाशयः आश्रयः त्वत्प्रसादेन कृतार्थोस्मीत्यर्थः अश्वं लब्ध्वापि सा का क्षेत्यत आह इमे चेति परिक्रम्य तिभ्रुकोक्तिः इति नवम स्कंधे टीकायामष्टमः

CC-0. Lal Bahadur Shastri Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अभन्यमं जसा विलोक्य एवं नरमांसव्यवहारेण॥ वसिष्ठ एवं तं प्राप्य द्वादशवार्षिकं चक्रे उशतीं तीन्त्वा अपः स्वपादयोर्जहौ नान्यत्
तत्र हेतुः दिशा इति एवमनो नमिचसह त्वमपि दर्शितम्॥ मित्रस्य कलत्रस्य वाचः सहनात् तदेवं राजसत्वे कल्माषांघ्रित्वे चकार तामु॥ स्वकर्मणाः
नयस्य इति दुःकृतत्रयं चयति यवापकाल इत्यादिना कर्मणा अप्रजत्वं तेन वनमो. केनिवातोपयोत्तौ वनौकसौ तौ च दंपती

ष्प२

परिवेञ्जमाणां भगवान् विलोक्याम द्व्यमञ्जसा राजानमशापं कुठार न्त्वोम एवं सविभ्रमि रञ्जः कृतं तोहि द्वादिना चक्रे द्वादशवार्षिक
म् सोऽप्यपो ज्जलिनादाय गुरुं शप्तुं समुद्यतः वारितो मदयंत्यापो नुशतीः पादयोर्जहौ दिशः खमवनिं सर्वं पश्यन् जीवमयं नृपः रा
क्षसं भावमापन्नः पादे कल्माषतां गतः व्यवायकाले ददृशे वनौकौ दंपती द्विजौ [illegible] क्षुधार्तो जगृहे विप्रं त
त्पत्न्याहाकृतार्थवत् न भवान् राक्षसः साक्षादिक्ष्वाकूणां महारथः मदयंत्याः पतिर्वीर नाधर्मं कर्तुमर्हसि [illegible]
मायास्मकृतार्थं पतिं द्विजम् देहोयं मानुषो राजन् पुरुषस्याखिलार्थदः तस्मादस्य वधो वीर सर्वार्थवध उच्यते एष हि ब्राह्मणो वि
द्वान् तपःशीलगुणान्वितः आरिराधयिषुर्ब्रह्म महापुरुषसंज्ञितम् सर्वभूतात्मभावेन भूतेष्वंतर्हितं गुणैः सोयं ब्रह्मर्षिवर्यस्ते
राजर्षिप्रवराद्विभो कथमर्हति धर्मज्ञ वधं पितुरिवात्मजः तस्य साधोरपापस्य भ्रूणस्य ब्रह्मवादिनः कथं वधं यथा बभ्रोर्मन्यते संमतो भ

वान् षड्षक्पदत्वे सकारे लोप आर्षः अकृतार्थवत् दीनवत् अकृतार्थमसमाप्तरतिं सर्वभूतानामात्मेति भावनया आराधयितुमिच्छुः
यथा सर्वभूतात्मभावेन भूतेषु स्थितमपि गुणैरंतर्हितं ब्रह्मेति संबंधः ॥ पाठांतरे अन्तर्हितः सोपमितुत्तरेणान्वयः ॥ भ्रूणस्य त्रिपस्य गर्भ
स्य सत इति वा । बभ्रोः गोः सतां मतो भवान् वधं कथं साधु मन्यत इत्यर्थः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ श्री १ ॥ ॥

१८ १९

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

गं१

प्रसङ्गाद्गङ्गामाहात्म्यमाह चतुर्भिः यस्या जलस्पर्शमात्रेण तत्रापि केवलं देहभस्मभिरेव न साक्षात् ब्रह्मणो ब्राह्मणस्य कृते तदण्डेन हता अपि तेऽत्र
रूपा सेवन्त इति शेषः तत्र पश्यति भस्मीभूताङ्गेनाङ्गेन यः संगस्तेन अनन्तस्य विशेषतां संनिवेश्य तां संनिवेश्यैतेन त्रैगुण्यदेहसंबंधं न

सि.२

भगीरथः स राजर्षिर्निन्ये भुवनपावनीम् यत्र स्वपितॄणां देहा भस्मीभूताः स्म शेरते ९ रथेन वायुवेगेन प्रयान्तमनुधावती ॥ देशा
न्पुनन्ती निर्दग्धान्नाप्लावयत्सगरात्मजान् ११ यज्जलस्पर्शमात्रेण ब्रह्मदण्डहता अपि ॥ सगरात्मजा दिवं जग्मुः केवलं देहभस्मभिः
१२ भस्मीभूताङ्गसङ्गेन स्वर्याताः सगरात्मजाः ॥ किं पुनः श्रद्धया देवीं सेवन्ते ये धृतव्रताः १३ न ह्येतत्परमाश्चर्यं स्वर्धुन्या यदिहोदितम्
अनन्तचरणाम्भोजप्रसूताया भवच्छिदः १४ संनिवेश्य मनो यस्मिन्श्रद्धया मुनयोऽमलाः त्रैगुण्यं दुस्त्यजं हित्वा सद्यो जातास्तदा
त्मताम् १५ श्रुतो भगीरथाज्जज्ञे तस्य नाभोऽपरोऽभवत् सिंधुद्वीपस्ततस्तस्मादयुतायुस्ततोऽभवत् १६ ऋतुपर्णो नलसखो योऽश्व
विद्यामयान्नलात् दत्वाऽक्षहृदयं चास्मै सर्वकामस्तु तत्सुतः १७ ततः सुदासस्तत्पुत्रो मदयन्तीपतिर्नृपः ॥ आहुर्मित्रसहं
यं वै कल्माषांघ्रिमुत क्वचित् १८ वसिष्ठशापाद्रक्षोऽभूदनपत्यः स्वकर्मणा ॥ राजोवाच किंनिमित्तो गुरोः शापः सौदासस्य महात्मनः १९
एतद्वेदितुमिच्छामः कथ्यतां न रहो यदि श्रीशुक उवाच सौदासो मृगयां किंचिच्चरन्रक्षो जघान ह २० मुमोच भ्रातरं सोऽथ
गतः प्रतिचिकीर्षया सञ्चिन्तयन्नघं राज्ञः सूदरूपधरो गृहे २१ गुरवे भोक्तुकामाय पक्त्वा निन्ये नरामिषम् ॥

तस्य सखा अयुतायुः तत्सुतः ऋतुपर्णस्तस्य सुतः तत्पुत्रः सौदासः । न रहो न रहस्यम् । मृगयां चरन् किंचिद्रक्षः कंचिद्राक्षसं जघा
न । तस्य भ्रातरं मुमोच । अघं वैमनस्यं । सूदः पाचकः तद्रूपधरः सन्राज्ञो गृहे वर्तमानः ॥ श्रीरामचंद्राय नमः श्रीगोविन्दाय नमः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सप्तमी ता१

२०

नै२

स्तदेवस्वसाधुवृत्तानुस्मरणपूर्वकं कृतवत्स्तेनेन निश्चयेन दर्शयति नेति सप्तभिः कुलदैवान् ब्रह्मकुलात् सकाशात् मे प्राणादयो नातिवल्लभाः नातिप्रियाः मह्यं मम भूतभावनो हरिस्तस्मिन्नेव भावना यस्य सोऽहं तं कामं न वृणे तत्र हेतुः यद्वा इति विक्षिप्तेन्द्रियधीश्च

न मे ब्रह्मकुलात्प्राणाः कुलदैवान्न चात्मजाः न श्रियो न मही राज्यं न दाराश्चातिवल्लभाः ४४ न बाल्येऽपि मतिर्मह्यमधर्मे रमते क्वचित् नापश्यमुत्तमश्लोकादन्यत्किंचन वस्त्वहम् ४५ देवैः कामवरो दत्तो मह्यं त्रिभुवनेश्वरैः न वृणे तमहं कामं भूतभावनभावनः ४६ ये विक्षिप्तेन्द्रियधियो देवास्ते स्वहृदि स्थितं न विन्दन्ति प्रियं शश्वदात्मानं किमुतापरे ४७ अथेशमायारचितेषु संगं गुणेषु गन्धर्वपुरोपमेषु रूढं प्रकृत्यात्मनि विश्वकर्तुर्भावेन हित्वा तमहं प्रपद्ये ४८ इति व्यवसितो बुद्ध्या नारायणगृहीतया हित्वाऽन्यभावमज्ञानं ततः स्वं भावमाश्रितः ४९ यत्तद्ब्रह्म परं सूक्ष्ममशून्यं शून्यकल्पितं भगवान्वासुदेवेति यं गृणन्ति हि सात्वताः ५० इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीसूर्यवंशानुवर्णने नवमोऽध्यायः ॥ श्रीशुक उवाच खट्वांगाद्दीर्घबाहुश्च रघुस्तस्मात्पृथुश्रवाः अजस्ततो महाराजस्तस्माद्दशरथोऽभवत् १ द्वां१

२०

दे१

येषां ते देवा अपि विक्षिप्तास्तस्मात् प्रकृत्या स्वभावेनात्मनि रूढं गुणेषु संगं विश्वकर्तुर्भावेन हित्वा तमेवाहं प्रपद्ये अन्यभावं देहाद्यभिमानरूपमज्ञानं हित्वा स्वभावमेवाह यत्तदिति अन्यवत्कल्पितं वागाद्यविषयत्वात् वासुदेव इति यं गृणन्ति ब्रह्मणोऽभक्तानुग्रहार्थमाविर्भूततत्त्वो वासुदेवत्वात् इति नवमे नवमोऽध्यायः दशमे प्राह खट्वांगवंशे श्रीरामसंभवं तच्चरित्रं च लंकेशं हत्वाऽयोध्यागमावधि षट्खट्वांगाद्दीर्घबाहुः १ श्रीराम

म१ व२

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नुगामवि येनविना नजीविष्यामि सोपंपदि भक्षः क्रियतेतर्हि मृतकंपश्यामृतप्रापं मांपूर्वं भक्षय दिधिषुं गर्भाधानकर्तारं आधा
नात् मेपुनात् हे अल्पतप्रज्ञ मत्तुर्मर्यादस्थितः नदेवंकर्मणोऽप्रजः अविभ्रत्दधारे त्वयैः न व्यजापत नप्रासूत अतो वक्ष्य
प्रा॰ २
मघपंक्रियते भक्ष्यस्तर्हि मां खादपूर्वतः नजीविष्ये विनायेन क्षणं चमृतकं पश्य। ३३ एवं करुणामा शिलापाबिलपंत्यास्त्र नाप्यवत् आ
कृः पशुमिवाखादत्सो दासः शापमोहितः ३४ ब्राह्मणीवीक्ष्यदिधिषुंपुनुर्यादे नभक्षितं शोचंस्यात्मानमुर्व्यां शमशापत्कुपितासती ३५
यस्मान्मे भक्षितः पापकामात्तोपाः पतिस्त्वया॥ नवापिमृत्युराधानाद्अल्पतप्रज्ञदर्शितः ३६ एवं मित्रसहं ब्रा सौपनि लोकपरायणा॥
तदस्यौ निसृष्टिर्ज्ञोप्रास्य भर्तुर्गतिं जता ३७ विशापो वादशाब्दांते मैथुनापसमुद्यतः विज्ञाय ब्राह्मणीशापं महिष्यास निवारि
तः ३८ ततउर्ध्वं सतत्याजस्त्रीसुखं कर्मणाप्रजः वसिष्ठस्तदनुज्ञातो मदयंत्यां प्रजामधात् ३९ सावैसप्तसमागर्भमबिभ्रन्न व्यजायत
त जघ्नेऽश्मनोदरं तस्याः सोऽश्मकस्तेन कथ्यते ४० अश्मकान्मूलकोजज्ञे यः स्त्रीभिः परिरक्षितः नारीकवच इत्युक्तो निःक्षत्रे मूलकोऽ
भवत् ४१ ततोदशरथस्तस्मात्पुत्रस्तैलविडस्ततः ॥ राजाविश्वसहो यस्य खट्वांगश्चक्रवर्त्यभूत् ४२ योदेवैरर्थितो दैत्यानवधीद्युधि दुर्जयः
श्म॰१ न॰१ ३१ श्म॰२ मू॰ लंमापुत्रीत्वैत्यस्वपुरं संदधे मनः ४२
एवतस्याउदरं अश्मनाजघ्नौ सउत्पन्नः सुतोश्मकः स्त्रीभिः सं वेष्ट्यापरशुरामात्परिरक्षितः अतो नारीकवच इत्युक्तः। निःक्षत्रेसति क्षत्रव
वंशस्य मूलमभवत् अतोमूलक इति चोक्तः प्रसन्नैर्देवैर्वरं दत्तं खट्वांगो नोक्तः प्रष्यमंतावन्ममायुः कथ्यतामिति देवैश्चोक्तं
मू॰ लंमात्रमिति तत ज्ञात्वा देवैर्दत्तं नविमाने नशीघ्रं स्वपुरमेत्य मनः परमेश्वरे संदधे ४२ ॥ ॥ ॥ श्रीरामचंद्रजीवशरणं॥
CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

लोके ये वीरास्तेषां समितौ समाजे रैशं त्र्यंबकं धनुरिक्षुयष्टिमिव लीलयैवादाय सज्जीकृत्य मध्ये वभंज हे नृप उग्रं कठिनं गरिष्ठं न दारु वाहकानां त्रिभिः शतैरुपनीतं वालगजस्य लीलेव लीलया यस्य सः अननुरूपा रिपुत्व पो ऽग्यानि गुणाः शील वीर्य निधयस्याः तां सीतां सं प्राप्य उरसि अतितनं प्रेम नोपपादितं श्रियं जित्वा धनुर्भंगमाहात्म्यात् अखर्व गर्वाद् उन्नतस्य भृगुपतेर्दर्पमनयत् अपनीतवान् भूत्वा तस्य निः त्रि ३ सस्य क्षत्रियः राजवीजस्य भूमिः कोऽपि रोपयितुं शक्तः तस्या ऽपि विनाशं कर्तुं इति श्लोकं विरचयन्नाह यद्यपि कदाचित् केऽप्याः नुष्यानराशास्त्वदुपेक्षितं दास्या

भि २

यो लोकवीरसमितौ धनुरैशमुग्रं सीतास्वयंवरगृहे त्रिशतोपनीतं आदाय वालगजलीलयेवेक्षुयष्टिं सज्जीकृतं नृप विकृष्य वभंज मध्ये जित्वानुरूपगुणशीलवयोंगरूपां सीताभिधां श्रियमुरस्यभिलषमानां ॥ मार्गे व्रजन् भृगुपतेर्व्यनयत् प्रहृष्टं दर्पं महीमकृत यः त्रिः राजवीजां ७ यः सत्यपाशपरिवीतपितुर्निदेशं त्रैगुण्यचापि शिरसा जगृहे सभार्यः राज्यं श्रियं प्रणयिनः सुहृदो निवासं त्यक्त्वा यौवन मसूनिव मुक्तसंगः रक्षः स्वसुर्व्यकृत रूपमशुद्धवुद्धेस्तस्याः खरत्रिशिरदूषणमुख्यबंधून् ॥ जघ्ने चतुर्दश सहस्रमपारणीयकोदंडपाणिररण्यवासः स कृच्छ्रे ८

स्य २ त्रि ३

प्रीतिप्रतिश्रुतं ततः श्रीरामस्य युवराज्याभिषेकसमये तथाभरतस्य राज्यं रामस्य च वने वासः प्रार्थितः तदा सत्यपाशेन परिवीतस्य पितुर्निदेशमाज्ञां शिरसा जगृहे ततो राज्यादिकं त्यक्त्वा सभार्यो ययौ दुराजस्यापि सहर्षं त्याजो दृष्टांतः मुक्तसंगो योगी असून् प्राणानिव ॥ गति २ क्षसो रावणस्य स्वसुः सूर्पनखायाः अशुद्धवुद्धेः सीतां जिघृक्षोः कामातुराया इति वा रूपं व्यकृत विकारमनयत् तस्याः खरत्रिशिरोदूषणा वंधवो येषु तान् चतुर्दशसहस्रं जघान अपारणीयं असह्यं ॥ कोदंडपाणिः यस्य सः ८

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

यद्यपि इदं वाल्मीकिमुख्यैर्वर्णितं त्वयामुहुः श्रुतं तथापि संक्षेपतः कथ्यमानं शृणु शतकोटिभिरा कीर्णमद्भुतं रामं रामविक्रमम्॥ अथ एकपद्यपतीव क्ष्यत्येकश्लोके समस्यति सकोशलेंद्रः श्रीरामः मनोऽस्मान् अवतात् पातु कथंभूतः योगुर्वोपितुः सत्यस्य पालनार्थं त्यक्तराज्यः सन् पद्मवदतिसुकुमाराभ्यां पद्भ्यां तद्वाह प्रियायाः पाणिना पि स्पर्शेना क्षमाभ्यां ताभ्यां प्रति वने व्यचरत् हरींद्रो हनुमान् सुग्रीवो वा अनुजो लक्ष्मणस्ताभ्यां मर्जिता अपनीता पस्यि[illegible]जो मार्गो श्रमो यस्य तु वेर्ण लव्यो वेरूपात्कर्ण नासिकाछिदा तस्ताः
तुकी १

तस्यापि भगवान् एष साक्षाद्ब्रह्ममयो हरिः अंशांशेन चतुर्धागात्पुत्रत्वं प्रार्थितः सुरैः २ रामलक्ष्मण[illegible] भरतशत्रुघ्ना इति संज्ञया॥
तस्यानुचरितं राजन् ऋषिभिस्तत्वदर्शिभिः ३ श्रुतं हि वर्णितं भूरि त्वया सीतापते मुहुः गुर्वर्थे त्यक्तराज्यो व्यचरदनुवनं पद्म[illegible]
था॰ पभ्यां प्रियायाः पाणिस्पर्शाक्षमाभ्यां मर्जितपथ्यनुजो यो हरीन्द्रानुजाभ्यां वै[illegible]रूप्यात्[illegible]प्रियाव्योः प्रियविरहरुषारोपितभ्रूविजृं
भत्रस्ताब्धिर्बद्धसेतुः खलदवदहनः कोशलेंद्रोवतान्नः ४ विश्वामित्राध्वरे येन मारीचाद्या निशाचराः पश्यतो लक्ष्मणस्यैव हता
नैर्ऋतपुंगवाः
॥२

तयाप्रक्षोभिते नरावणेना पहारात् प्रियेणाकल त्रेणादिरहः तेनरूढ तया आरोपितं तयोर्भ्रुवो विजृंभेन त्रस्तो[illegible]ब्धिर्यस्मात् तत
स्तद्धिज्ञायते नवद्धः सेतुर्येन ततः खला रावणादयः एव दवोदनं तस्यदहनः संक्षेपतो वर्णितं रामचरितं आदित आरभ्य विस्तरेणाह
विश्वामित्राध्वरइत्यादिनायावद्दुष्टस्त्तराध्यायसमाप्तिः पश्यत एव लक्ष्मणस्य नतं मध्यनेपक्ष्यैव हता इत्यर्थः पद्मवदा नां कोशलेंद्रो
CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham
[illegible]

०ल००

२२

कु२ रो२ पर्य्यं१ प३

भाषणमेवाह नात्वामिति द्वाभ्याम् एतावत्पर्य्यंतं नु पनिश्चितं त्वां न विदाम न जानीम इत्यर्थः इदानीं तु ज्ञातोसीत्याह पीडितेत्यप्लवकपदं पस्येत स्पर्शः पर्युदोभ्यः सत्वादिभ्यः स्तु गरणादयो भवंतीति सभवंतीति कामं यथेष्टं जलमार्गेभ्यापि प्रयाहि एवमेहं पुरीमप्राप्य त्रैलोक्यं दाराववलि आक्रंद प्रतीतत्वातं जहि हे वीरपधपितवजलप्रतिवंधकं नभवति तथापि रहसे तु वध्नी हि तर्हि किमर्थं तेन प्रशासो वित्ताराप तदेवाह हायं मेतु मुचेत्पु ह्यंकरं कर्मा वेक्ष त्वय प्रोगास्प ति भूपात्तत द्वाक्यमभि लंघयन्त्ले ततदाह वध्वेति विविधैरद्रिराणांकूटैः शृंगैः सेतुंवध्वा अजेनसीतान्वेषणोहत्वे

वसो१२ पत१

नत्वांवयंजड्धियोनुविदामहमभूमनकुरथ्यामादिपुरुषं जगतामधीशं प्रसन्न्वतः सुरगणार्जसः पुञ्जे शमन्योभ्यभूत्तपः समवान गुरोश्चः १४ कामंप्रयाहि जहि विश्रवेमेहं त्रैलोक्यरावणमवाप्नुहि वीरपत्नीं वध्नीहि सेतुमिह ते यशसो वितत्यै गायंति दिग्विजयिनो यमुपेत्यभूपाः १५ वध्वोदधौ रघुपतिर्विविधाद्रिकूटैः सेतुंकपीन्द्रकरकंपितभूरुहांगैः॥ सुग्रीवनीलहनुमत्प्रमुखैरनीकैर्लंकां विभीषणदृशा विविशद्दग्धां १६ सावानरेन्द्रवलनुद्धविहारकोष्ठश्रीद्वारगोपुरसदोवलभीविटंका॥ निर्भज्यमानधिषणाध्वजहेमकुंभशृंगाटकागजकुलैर्ह्रदिनीव घूर्णा १७

मतैवदग्धां लंकामविशत् कथंभूतैःशृंगैः कपीन्द्राणां करैः कंपितानि भूरुहाणामंगानि शाखादीनि येषु तैः विभीषणस्य दृशावुध्या कैः सह विशत् सुग्रीवादयः प्रमुखाये षांतैरनीकैः ततश्च सा लंका घूर्णा संप्रचलिताबभूव कथंभूता वानरेन्द्राणां वलैः उन्नद्धविहारादयोयस्यां निर्भज्यमानाधिषणादयो यस्यां तत्र विहारः क्रीडास्थानं कोष्ठं धान्यागारादि श्रीः कोशः द्वारगृहादीनां गोपुरं पुरद्वारं सदः सभा वलभी प्रासादादि पुरोभागच्छादि नीविटंकः पोतपालिका धिषणा वेदिकादि शृंगाटकं च तुष्पथः १७

२२

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सा॰२ छ॰१ दे॰१ श्र॰१

सीतायाः कपाश्रवणोनदीपितोहृदयोयस्यतेनसीतांहरिष्यतास्वस्माद्गीतेनस्वस्याश्रमादपकर्षणार्थंसुष्ठुं निस्पृष्टं निसृष्टंमारीचंविलोक्यज
घानकपटंभूतंअद्भुतैरोचकैव पुषास्वर्णाहरिणादेहेनोपलक्षितं अनतरेवप्रलोभेनेनाश्रमतस्तेनापिलेखः सन् दंदष्टप्रपाउग्रःश्रीनुडःनतश्चरक्षोध
मेनस्यरावणेनश्रसमक्षमपनीतापांप्रियधादिपुत्रैनीःसम हलक्ष्मणोनलपरावधनेचचार किंमभिप्रापः सन्[illegible]

भा॰१ दे॰१

सीता कपाश्रवणादीपितहृदयेनस्पष्टं विलोक्यन्नपतेदृष्टा बंधंता जद्वेद्भुतैनेव पुषाश्रमतोपलक्ष्योमारीचमासुविशि खेनपथाक्रमुग्नः ८ रक्षो
धमेनवक्रबद्धिपिनेसमक्षंवैदेहराजदुहितर्ग्यपपापिता पां॥ भात्रावनेलपताचनप्रियधादिपुत्तैःस्त्री संगीनांजतिमितिप्रप्यपंश्च चार १० दग्धा
मेलत्यहतलेत्यमतन्क वंधंसत्यंविधायकपिभिर्दपिताजातिनैः दुधाप्यवालिनिहतेप्रक जोन्द्रसैन्यैर्वेलामगात्समनुजोजभवाञ्चितांघ्रिः ११
पद्रोषविभ्रमविवर्तकणाक्षपातसभ्रांतनक्रमकरोभयगीर्णवोषः सिंधुःशिरस्यर्हितांपरिजयन्नूपीपादारविंदमुपगम्यवभाषएतत् १२

दुःखोदर्कीगतिंप्रख्यापयन् आत्मार्थेनलस्येनकर्मणारावणेनसहयुद्धेनहतंहतत्वंप्राप्तोपंदहनादिकंयस्यतंपणपुत्रंपुत्रइवदग्धाकवंधंस्वगन
हणायप्रसारितंवाहुंराक्षसमहन् अथवालिनिहतैः कपिभिर्दृष्टपितायागतिंवुधाश्रजभवाभ्यामर्चितावंघ्रीयस्यसमनुजोवेलांपांसमुद्र
तीरमजमत् तत्रत्रिरात्रमुपवासेनप्रतीक्षतोऽपिसिंधुर्यदानोपस्थितः तदायस्यरोषः विभ्रमेणक्रोधलीलापाविवर्तोपःक्ष णक्षःतस्यपातेन
सभ्रांतः[illegible]मानक्रामकराश्चयस्मिन् भयेनगीर्णःजस्तःस्तंभितोवोषोयेनसःस्तंभितोघोषोयेनसःसिंधुःएतद्वक्ष्मारांवभा अर्हणाम[illegible]दि

छ॰३ वे॰१ स्वा॰नु॰जो॰३

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२२न००

२३

राक्षसीनां विलापमाह ततइति पंचभिः मंदस्त्वल्पमुदरं यस्याः तया राक्षसीभार्य्यया सह परैरर्दितास्ताः धाता अन्नं भक्ष्यः नरक हेतवेन

ततो निःक्रम्य लंकाया यातुधान्यः सह अग्रशः॥ मंदोदर्य्यासमं तस्मिन्प्ररुदंत्यउपाद्रवन् २५ स्वान्स्वान्बन्धून्परिष्वज्य लक्ष्मणेषुभिरर्दितान्॥ रुरुदुः सुस्वरं दीना घ्नंत्य आत्मानमात्मना २६ हा हताः स्म वयं नाथ लोकरावणरावण। कं यायाच्छरणं लंका त्वद्विहीना परार्दिता २७ नैव वेद महाभाग भवान्कामवशं गतः॥ तेजोनुभावं सीताया येन नीतो दशामिमाम् २८ कृतैषा विधवा लंका वयं च कुलनंदन। देहः कृतोन्नं गृध्राणामात्मा नरकहेतवे २९ श्रीशुक उवाच स्वानां विभीषणश्चक्रे कोशलेन्द्रानुमोदितः॥ पितृमेधविधानेन यदुक्तं सांपरायिकं ३० ततो ददर्श भगवानशोकवनिकाश्रमे क्षामां स्वविरहव्याधिं शिंशिपामूलमास्थिताम् ३१ रामः प्रियतमां भार्यां दीनां वीक्ष्यान्वकंपत। आत्मसंदर्शनाल्हादविकसन्मुखपंकजाम् ३२ आरोप्यारुरुहे यानं भ्रातृभ्यां हनुमद्युतः॥ विभीषणाय भगवान्दत्वा रक्षोगणेशतां ३३ लंकामायुश्च कल्पांतं ययौ चीर्णव्रतः पुरीम्॥ अवकीर्य्यमाणः कुसुमैर्लोकपालार्पितैः पथि ३४ उपगीयमानचरितः शतधृत्यादिभिर्मुदा॥ गोमूत्रयावकं श्रुत्वा भ्रातरं वल्कलाम्बरम् ३५ महाकारुणिकोतप्यत् जटिलं स्थंडिलेशयं भरतः प्राप्तमाकर्ण्य पौरामात्यपुरोहितैः ३६ पादुके शिरसिन्यस्य रामं प्रत्युद्यतोग्रजं ३६ श्रीराम

रक्षोगापसांपरायिकं और्ध्वदैहिकं आत्मनः स्वस्य दर्शनेन य आल्हादस्तेन विकसन्मुखपंकजं यस्याः तां यानं पुष्पकं भ्रातृभ्यां सह सुग्रीवाभ्यां आयुश्च दत्वा तेनापि सहैव ययौ. गोमूत्रपक्वयावान्नभोजिनं भ्रातरम् ३६ ॥ ॥ ॥ ॥

यवकं। गोमूत्रपक्वं

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रक्षस्पतिरावणः पुत्रमिंद्रजितं प्रहस्तादींश्च समाहितो नु प्रायुंक्त असिशूलादिभिर्दुर्गमो तां यातुधानाप्तनां सुग्रीवादिभिरन्वितः श्रीरामोभ्यगात् अनुस्तुतो हनुमान् नलो जाम्बुवान् ते रघुपतेर नीकपाः गदाप्रगदाघाः सौर्बराव णास्य द्विभादिभिर्येघ्नू च्छसैन्यं ततद्वंद्वयुध्यमवर्तत यमिपत्यसंगाम्यद्रुमादिभिर्वृक्षैः कान् सीतापाश्रभिमर्शेनेहतमंगरावणः इंद्रो येषां तास्त्वबलस्यनष्टिंनाश्रामवेक्ष्यनुष्ठः क्रुद्धः सनपानकंपुष्पके विमानं रथं वा आनुसश्रीरामभिससार अथ तं स्वःस्पंदने स्वर्गस्थे इंद्रस्य रथे मातलिनाहृतं सारगा।

रक्षस्पतितत्तदवलोक्य निकुंभकुंभधूम्राक्षदुर्मुखसुरान्तनरान्तकादीन् प्रयुंजं प्रहस्तमतिकायविकंपनादीन् सर्वाननुगान्समहितो दस्यकुंभकर्णम् १८ तां यातुधानपृतनामसिशूलचापप्रासर्ष्टिशक्तिशरतोमरखड्गदुर्गा सुग्रीवलक्ष्मणमनुत्सुतगंधमादनीलांगदर्क्षपनसादिभिरन्वितोगात् १९ तेनीकपा रघुपतेरभिपत्यसर्वे द्वंद्वं वरूथमिभपत्तिरथाश्वयोधैः जघ्नुर्द्रुमैर्गिरिगदेषुभिरंगदाद्याः सीताभिमर्शहतमंगलरावणेशान् २० रक्षस्पतिः स्वबलं नष्टिमवेक्ष्य रुष्ट आरुह्य यानकममाभिससार रामं॥ स्वःस्पंदने द्युमति मातलिनोपनीते विभ्राजमानमहनन्निशितैः क्षुरप्रैः २१ रामस्तमाह पुरुषादपुरीष यन्नः कान्तासमक्षमसतापहृता श्ववत्ते॥ त्यक्तेत्रपस्य फलमघ जुगुप्सितस्य यच्छामि काल इव कर्तुरलंघ्यवीर्यः २२ एवं क्षिपन् धनुषि संधितमुत्ससर्ज बाणं सवज्रमिव तद्धृदयं विभेद सोसृग्वमन्दशमुखैर्न्यपतद्विमानाद्धाहेति जल्पतिजने सुकृतीव रिक्तः २३॥ श्रीरामचंद्राय नमः॥

स्पंदने द्युमति दीप्तियुक्ते विभ्राजमानमहनत्स्वात्मपुरुषादपुरीषप्रायघ्नस्मादपहृतास्त्वं वनत्श्वावत्यात्समक्षं गत्वं प्रविश्य किमपि हरति तद्वत् तस्मात् जुगुप्सितस्य कर्मणः तीक्ष्णफलं देवीयमिहफलं यच्छामि अधर्मिकर्तुः पुंसः कालोयथा यच्छतीति वारितैः क्षीणपुण्यः सुकृती विमानात्पुष्पकान्न्यपतदिति भावः॥ पुरासेषु३

[illegible] [illegible]

श्रीसंस्पृष्टम् इति नवमे दशमोऽध्यायः ततश्चैलादशोऽयोध्यामावसन्ननुजैः सह पश्चादिपञ्चकारेण श्रीरामस्तत्तेनुदर्श्यते १ तदंतरात्ता

एकपत्नीव्रतधरो राजर्षिचरितं शुचिः ५ तु मिमुल

जं यं निर्मुच्य विधिवत्कुलवृद्धैः समं गुरुः अभ्यषिंचद्यथैवेंद्रं चतुःसिंधुजलादिभिः ४९ एवं कृतशिरःस्नानः सुवासाः स्रग्व्यलंकृतः ॥ स्वलंकृतैः सुवासोभिर्भ्रातृभिर्मंत्रिभिर्वृतो भौ ५० अग्रहीदासनं भ्रात्रा प्रणिपत्य प्रसादितः ॥ प्रजाः स्वधर्मनिरता वर्णाश्रमगुणान्विताः ५१ जुगोप पितृवद्रामो मेनिरे पितरं च तम् ॥ त्रेतायां वर्त्तमानायां कालः कृतसमोऽभवत् ५२ रामे राजनि धर्मज्ञे सर्वभूतसुखावहे ॥ वनानि नद्यो गिरयो वर्षाणि द्वीपसिंधवः ५३ सर्वे कामदुघा आसन्प्रजानां भरतर्षभ नाधिव्याधिजराग्लानिदुःखशोकभयक्लमाः ५४ मृत्युश्चानिच्छतां नासीद्रामे राजन्यधोक्षजे ॥ ५५ ॥ स्वधर्मं गृहमेधीयं शिक्षयन्स्वयमाचरत् प्रेम्णानुवृत्त्या शीलेन प्रश्रयावनता सती ५६ धिया ह्रिया च भावज्ञा भर्तुः सीताहरन्मनः ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे दशमोऽध्यायः १ श्रीशुक उवाच भगवानात्मनात्मानं राम उत्तमकल्पकैः सर्वदेवमयं देवमीजेऽथाचार्यवान्मखैः १ होत्रेऽददाद्दिशं प्राचीं ब्रह्मणे दक्षिणां प्रभुः ॥ अध्वर्यवे प्रतीचीं वा उदीचीं सामगाय सः २ आचार्याय ददौ शेषां यावती भूस्तदंतरा ॥ मन्यमान इदं कृत्स्नं ब्राह्मणोऽर्हति निःस्पृहः ३ इत्यपतद्दलंकारवासोमात्रावशेषितः ॥ तथा राज्यपि वैदेही सौमंगल्यावशेषिता ४ ते तु ब्रह्मण्यदेवस्य वात्सल्यं वीक्ष्य संस्तुतं ॥ प्रीताः क्लिन्नधियस्तस्मै प्रत्यर्प्येदं बभाषिरे ५

६३

सादिग्रामध्ये यावतीमृ तांब्राह्मणाय ददामीति मन्यमानः अयं श्रीरामः तत्तदासौमंगल्यमात्रादिकं तावन्मात्रमवशेषितं यस्मात्तस्मात् अतिरिक्तं हि शिष्यादि सर्वं ददाविति यर्थः ५

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्वशिविरात्तत्रामं विनायोध्यां प्रविशन् स्वस्यावासं पर्णनिर्मितवान् तस्मात्क्रमात् गीतादिभिर्युक्तो रामं प्रत्यतोऽभिमुखं ययौ वृहन्नवोवेणाम्हतावोधे
तापावद्भिः स्वतोरसक्तोः ऊद्धाः प्रांताः प्रासांतभिः पताकाभिः हैमैरिति च त्वादिरथ विशेषणानि पारमेष्ठ्यानि राजार्हाणि छत्रचामरादीनि प्रेमाणा

नंदिग्रामात्स्वशिविराद्गीतवादित्रनिस्वनैः वृहद्भिर्घोषणा चमूहुः पैवद्भिर्गीतवादिभिः ७९ स्वर्णाक्षस्पताकाभिर्हैमैश्चित्रध्वजैरथैः॥
तदश्वैर्नुव्रजसन्नाहैर्भर्तैः पुरवर्मीभिः ७८ श्रेणीभिर्वीरमुख्याभिर्यैश्चैवपदानुगैः॥ पारमेष्ठ्यान्युपादाय पताप्यान्युच्चावचानि च ७९
पादयोर्न्यपतत्प्रेमात्प्रशिष्ण्हृदयेक्षणाः पादुके न्यस्य पुरतः प्रांजलिर्बाष्पलोचनः ८० तमश्लिष्य चिरं दोर्भ्यां स्नापयेन्नेत्रजैर्जलैः
लैः॥ रामो लक्ष्मणशीलाभ्यां विप्रेभ्यो येर्हसत्तमाः ८१ तेभ्यः स्वयं नमश्चक्रे प्रजाभिश्च नमस्कृतः॥ धुन्वंतउत्तरासंगान् पतिं वीक्ष्य
चिरागतं ८२ उत्तराकोशलाम्मैत्यैः कीर्तितोनन्तमुदा पादुके भरतोगृह्णात् चामरव्यजनौ तमे ८३ विभीषणः ससुग्रीवः श्वे
तछत्रमनुस्मृतः॥ धनुर्न्निषंगान् शत्रुघ्नः सीतातीर्थकमंडलुं ८४ अविभ्रदंगदः खड्गं हैमं चर्म्म क्षेरात्नृप॥ पुष्पकस्थोन्वितः स्त्री
भिः स्तूयमानश्च वंदिभिः ८५ विरेजे भगवान् राजन् ग्रहैश्चंद्र इवोदितः भ्रातृभिर्नंदितः सोपि तोत्सवां प्राविशत्पुरीं ८६ प्र
विश्य राजभवनं गुरुपत्नीः स्वमातरं गुरून्वयस्यावरजान्पूजितः प्रत्यपूजयत् ८७ वैदेही लक्ष्मणश्चैव यथावत्समुपेयतुः
॥ पुत्रान्स्वमातरस्तांस्तु प्राणास्तन्व इवोत्थिताः ८८ आरोप्यांकेभिषिंचान्यो बाष्पौघैर्विजहुः शुचः ॥ ॥ ॥

किंभूतं हृदयमीक्षणलोचनेनेत्रपस्य नेत्रजैर्जलैः स्नापयान्नाश्लिष्य ये अर्हसत्तमाः कुलवृद्धाः तेभ्योपि नमस्कारं चक्रे अयोध्याप्रवेशप्रकारमाह
पादुके इति सेर्द्धैः त्रिभिः धनुश्चानिषंगो च तान् गुरुपत्नीः कैकेय्याद्याः वयस्यानरजांश्च॥ बाष्पौघैरभिषिंचंत्यः शुचः शोकान्विजहुः ८८

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi..Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भा० न०० २५

तस्य २

आत्मा ज्योतिर्निजं धाम जदाधिबंधनं अत्रपूजेभ्यो रक्षसां वधइतीदं कुविमिशष्ये स्वर्णयमिवविपरीतमपि यशः स्तुतिन्नेभवति तत्र हेतुः अ
अधिकसाम्याभ्यां विमुक्तो धाम प्रभावो यस्य किं रूपमः सहायाः अतम्मुग्नीवाद्याः अवगंमपालीलामात्रं तस्यैवेदमपि युक्तं चैतदित्याह सुर
गांपाञ्च या आलास्वीकृता लीला व्यातत्तु यनतस्य ए वंविध लीला प्रयोजनं दर्शयन्नुपशामति यस्य यशः नृपाणां न युधिष्ठिरादीनां स
स्मरतां हृदि विन्यस्य विद्धं दंडकाकंटकैः स्वपादपल्लवं राम आत्मज्योतिरगात्ततः १९ नेदं यशो रघुपतेस्सुरयाञ्चयात्तलीलातनोरधिक
साम्यविमुक्तधाम्नः रक्षोवधो जलधिबंधनमस्त्रपूगैः किं तस्य शत्रुहनने कपयः सहायाः यस्यामलं नृपसदस्सु यशोधुनापि गायंत्यघघ्नम
षयोदिगिभेंद्रपट्टं तन्नाकपालवसुपाल किरीटजुष्टपादांबुजं रघुपतेश्शरणं प्रपद्ये २० येः स्पृष्टोभिदृष्टोनुमितोपि वा ॥ कोशला
स्ते ययुः स्थानं यत्र गच्छंति योगिनः २१ पुरुषो रामचरितं श्रवणैरुपधारयन् ॥ आनृशंस्यपरो राजन्कर्म्मबंधैर्विमुच्यते २२ राजोवाच
कथं स भगवान्रामो भ्रातॄन्वा स्वयमात्मनः तस्मिन्वा तेन्ववर्तंत प्रजाः पौराश्चईश्वरे २३

दस्युन्नघयो मार्कंडेयादयो गायन्ति दिग्गिभेंद्राणां पट्टवदामरणरूपं तत्तस्य यन्नो व्याप्तमित्यर्थः नाकपालादेवा वसुपालाश्चतेषां किरीटैर्जु
ष्टं पादांबुजं यस्य तं रघुपतिं शरणं तरेतनत् तस्य रघुपतेर्जुष्टं पादांबुजं प्रपद्य इत्यत्यर्थः स रामः संविष्टः उपवेशितः अनुगतो वा येः ते कोश
लदेशवासिनः सर्वेपि यत्र योगिनो गच्छंति तत्स्थानं ययुः आनृशंस्यपर उपशमनिष्ठः सन्विमुच्यते स रामः स्वयं कथमवर्त्तत
कथं भूमिं वा आत्मनः भ्रातस्मिन्वाईश्वरे ते भ्रातरः दयः अनुअनंतरं कथमवर्तंतेति प्रश्नत्रयं २३ श्री भागवते नमः राम
मांशभूतान् १ न्वा १

२५ वासंविष्टः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मित्यर्थः। विरूपप्रविश्य। चि॰१

अग्रत ततो ऽप्रदत्तं सैःं तं वै दत्तैःअप न्यवत्तदं दैह्यं मुनिर्भिर्विंतौ चित्ते न्यस्तावं त्रीयस्मतलै तेऽप्सर्यिंतावं त्रीमेनेतिवा असंविदः अज्ञान प्राचेतसो
वाल्मीकिः तस्याः अगमप्राप्ता अंत ये जीगर्भि तौ क्रियाजात कर्माद्याः ईश्वरोपि भुचो रोऽपुनाश क्रोद नचातिचित्तमेतदपीत्याह स्त्री
धालराडःऽत्युः१

चि॰२ सती१

अप्रत्ते नस्त्वपाकिंतु भगवान् भुवनेश्वरः पत्नीं तर्हेदं पविश्य पतमोहंसि स्वरोचिषाघ नेमो वृत्तनतपदे वायरामायाकुंठमेधसे उत्तमश्लोकधुर्या
पन्यस्तदं ऽर्प्रिताङ्घ्रये ७ वदां हिचैकं जिज्ञासुमूढो राज्याम लक्षितः चरन्वचोऽप्रगोदाभिर्मायामुद्दिश्य कस्य चित ८ नाहं बिभर्मि त्वां दुष्टा
मसतीं भ्रमगां॥ स्त्रीलोभी बिभ्यपात्सीतां रामो नाहं भजेपुनः ९ इति लोकाद्बहुमुखात् दुराराध्यादसंविदः प्रत्याभीतेन सात्यक्ता प्राप्ता प्राचे
तसाश्रमम् १० अन्तर्वत्न्यागते काले यमौ सासुषुवे सुतौ॥ कुशो लव इति ख्यातौ तयोश्चक्रे क्रियामुनिः ११ अंगदश्चित्रकेतुश्च लक्ष्मणा
स्यात्मजौ स्मृतौ तक्षः पुष्कल इत्यास्तां भरतस्य महीपते १२ सुबाहुः श्रुतसेनश्च शत्रुघ्नस्य बभूवतुः गंधर्वान्कोटिशो जघ्ने भरतो विजये
दिशां १३ तदीयं धनमानीय सर्वं राज्ञे न्यवेदयत् शत्रुघ्नश्च मधोः पुत्रं लवणं नाम राक्षसं १४ हत्वा मधुवने चक्रे मथुरां नाम वै पुरीम्॥
मुनौ निःक्षिप्य तनयौ सीता भर्त्रा विवासिता १५ ध्यायंती रामचरणौ विवरं प्रविवेश ह तच्छ्रुत्वा भगवान् रामो रुंधन्नपि धिया शुचः १६
स्मरंस्तस्या गुणांस्तांस्तान्नाशक्नोद्रोद्धुमीश्वरः स्त्रीपुंप्रसंग एतादृक्सर्वत्र त्रासमावहः अपीश्वराणां किमु तग्राम्यस्य गृहचेत
सः १७ ततऊर्ध्वं ब्रह्मचर्यं धारयन्नजुहोत्प्रभुः अग्निहोत्रमखंडितं अयोदशाब्दसाहस्रमग्निहोत्रमखंडितं १८॥ ॥ ॥ ॥ ॥

श्री॰३

पुंसोः प्रसंगः आसक्तिः त्रासमावहतीति तत्पाविभक्तेर लुगार्षः पाठान्तरे संगमं किमुतेति ग्राम्यस्य गृहासक्तस्य प्रासंगिकोक्तिः॥ अग्निहोत्रमजुहोत १८

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२६

विद्रुममयपादउदुंबरादेहल्यो येषु तैर्द्वारैः स्वच्छैः शैलैः तृतीयांतानां मंडितमिति तृतीये नान्वयः वाससां मणिगणानां च स्रग्भिः कैर्द्दीप्तिभिः चितं चैत
न्यं तद्वद्दुकूलानैः उज्वलैः पद्मावितिक्तिकचित त्वैदूर्यस्तंभादिषु यत्राशोभा मुज्वलैर्मुक्ताफलैर्म्मणिरितामित्यर्थः कांताः कमनी पाः कामो

विद्रुमोदुम्बरद्वारैर्वैदूर्य्यस्तंभपंक्तिभिः स्थलैर्म्मारकतैः स्वच्छैर्भ्राजत्स्फटिकभित्तिभिः ३१ चित्रस्त्रग्भिः पट्टिकाभिर्वासोमणिगणांशुकैः मुक्ताफलै
श्चिदुल्लासैः कांतकामोपपत्तिभिः ३२ धूपदीपैः सुरभिभिर्म्मंडितं पुष्पमंडनैः स्त्रीपुंभिः सुरसंकाशैर्जुष्टं भूषणभूषणैः ३३ तस्मिन्स भगवान्रा
मः स्निग्धया प्रिययेष्टया रेमे स्वारामधीराणामृषभः सीतया किल ३४ बुभुजे च यथाकालं कामान्धर्म्मम पीडयन् वर्षपूगान्बहून्नृ
णामभिध्याताङ्घ्रिपल्लवः ३५ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामोपाख्याने एकादशोऽध्यायः ॥ श्रीशुक उवाच कुशस्य
चातिथिस्तस्मान्निषधस्तत्सुतो नभः ॥ पुंडरीकोथ तत्पुत्रः क्षेमधन्वाभवत्ततः १ देवानीकस्ततोनीहः पारिपात्रोथ तत्सुतः ॥ ततो बलस्थ
लस्तस्माद्वज्रनाभोर्कसंभवः २ खगणस्तत्सुतस्तस्माद्विधृतिश्चाभवत्सुतः ॥ ततो हिरण्यनाभोभूद्योगाचार्य्यस्तु जैमिनेः ३ ॥ ॥

मो१ रमि ब्रि यो१

यपत्तपोगसाधनानि ताभिः भूषणानां भूषणाभूतैः नराणां मध्ये यथान्यैरभिध्याततमं पदद्वंद्वं यस्येति इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशोऽध्या
यः द्वादशे रामपुत्रस्य कुशस्यान्वय उच्यते एवमिक्ष्वाकुपुत्रस्य शशादस्येरितो न्वयः कुशस्यरामपुत्रस्यातिथिः सुतो भवत् अर्कसंभवः

अर्कस्यांशात् ... भूतः जैमिनेः शिष्यो योगाचार्यः ३

२ हिरण्यनाभः कृष्णभक्तः ...
१

२९

२९

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ततःश्रीरामभ्रात्रादिषुप्रवर्त्तितवृत्तिप्रकारमाह अथेति अनेनैवभ्रातृणामपितदाज्ञानुसारितयावृत्तिरुक्ता अथासिंहासनस्वीकारानंतरपुरीव
र्णयतित्रिभिःगंधोदकैर्मदलिंदुभिश्च आसनतामार्गाःपस्यांसुतरामत्ताभिव समन्ताद्विविक्तैः पैठांतरेवासिततरांकामोन्मत्तोगामिवेत्यर्थः

श्रीबादरायणिरुवाच अथादिशद्दिग्विजयेभ्रातृंस्त्रिभुवनेश्वरः॥ आत्मानंदर्शयन्स्वानांपुरीमैक्षतसानुगः २४ आसिक्तमार्गांगंधोदैः
करिणांमदसीकरैः॥ स्वामिनंप्राप्तमालोक्यमत्तांवालिततरामिव २५ प्रासादगोपुरसभाचैत्यदेवगृहादिषु विन्यस्तहेमकलशैःपताकाभिश्चमं
डितां २६ पूगैःसवृन्दैरंभाभिःपट्टिकाभिःसुवाससां आदर्शैरंशुकैःस्रग्भिःकृतकौतुकतोरणां २७ तमुपेयुस्तत्रतत्रपौराअर्हणपाणयः॥
आशिषोयुयुजुर्देवपाहीमांप्राक्त्वयोद्धृतां २८ ततःप्रजावीक्ष्यपतिंचिरागतंदिदृक्षयोत्सृष्टगृहाःस्त्रियोनराः॥ आरुह्यहर्म्याण्यरविंदलोच
नमतृप्तनेत्राःकुसुमैरवाकिरन् २९ अथप्रविष्टःस्वगृहंजुष्टंस्वैःपूर्वराजभिः॥ अनंताखिलकोशाढ्यमनर्घ्योरुपरिच्छदं ३० ॥ ॥

छ१ श्लो१

पौराणांतस्मिन्वृत्तिमाह तमुपेयुरितिवराहरूपेणात्वयोद्धृतामिमांपृथ्वींपाहीति प्रजानांतस्मिन्वृत्तिमाह ततःप्रजाइति स्वयंकस्यमवर्त्ततेत्य
स्योत्तरमाह अथेति यावत्ससाप्तिःस्वगृहंप्रविष्टः सन्नतस्मिन्नरेमइतिपंचमेनान्वयः गृहंवर्णयतिसार्द्धैस्त्रिभिःअनंतायेविलानारत्नादीनांकोशा
प्राःतैराढ्यं अनर्घ्याउरवःपरिच्छदापस्मिन् ३०

र व:१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न००

मखं ता३ म२ स्यम [illegible] षनि र्वर्त्य प्रतिपालय

निमेर्गोरसत्रस्य नाशं इति द्वयोः कथामाह निमिरिति सार्द्धशताभिः सत्रमारभ्य वसिष्ठं ऋत्विजं अवृत वव्रे तं शक्रस्य मखं [illegible] वीक्ष्य निमेर्देह
पतनं इति जल्पति निमिः [illegible] इदं जीवितं चलं अस्थिरं विद्वान् इदं सत्रं निर्वर्त्यागतो गुरुः शिष्यस्य व्यतिक्रमं मन्यमानः [illegible] मित्रावरुणयोरिति तस्याश्च
हः पतत्विति [illegible] शापयत् उर्वश्यां दर्शनात् स्कन्नं रेत [illegible] तिभ्यां कुम्भे निषिक्तं तस्मात् प्रपितामहो वसिष्ठो जज्ञे तदा हि मित्रावरुणयोरिति

२७

श्रीशुक उवाच निमिरिक्ष्वाकुतनयो वसिष्ठमवृतर्त्विजं आरभ्य सत्रं सोप्याह शक्रेण प्राग्वृतोस्मि भो १ तं निर्वर्त्यागमिष्यामि तावन्मां प्रति
पालय ॥ तूष्णीमासीद्गृहपतिः सोपीन्द्रस्याकरोन्मखं २ निमिश्चलमिदं विद्वान्सत्रमारभतात्मवान् ॥ ऋत्विग्भिरपरैस्तावन्नाग
मद्यावता गुरुः ३ शिष्यव्यतिक्रमं वीक्ष्य तं निर्वर्त्यागतो गुरुः ॥ अशपत्पतताद्देहो निमेः पंडितमानिनः ४ निमिः प्रतिददौ शापं गुरवे
धर्मवर्तिने ॥ तवापि पतताद्देहो लोभाद्धर्ममजानतः ५ इत्युत्ससर्ज स्वं देहं निमिरध्यात्मकोविदः ॥ मित्रावरुणयोर्जज्ञे उर्व
श्यां प्रपितामहः ६ गंधवस्तुषु तद्देहं निधाय मुनिसत्तमाः ॥ समाप्ते सत्रयागेथ देवानूचुः समागतान् ७ राज्ञो जीवतु देहोयं प्रसन्नाः
प्रभवो यदि ॥ तथेत्युक्ते निमिः प्राह माभून्मे देहबंधनं ८ यस्य योगं न वांछंति वियोगभयकातराः ॥ भजंति चरणांभोजं मुनयो ह
रिमेधसः ॥ ९ ॥ देहं नावरुरुत्सेहं दुःखशोकभयावहं सर्वत्रास्य यतो मृत्युर्मत्स्यानामुदके यथा १० देवा ऊचुः विदेह उष्यतां कामं लो
चनेषु शरीरिणां ॥ उन्मेषणनिमेषाभ्यां लक्षितोध्यात्मसंस्थितः ११ राम

स्तुतेः कुंभे रेतः सिषिचतुः समानमिति यदि प्रसन्नाः प्रभवः समर्थाश्च यदि तर्हि जीवत्विति ऊचुः यस्य देहस्य योगं न वांछंति अपि तु मोक्षा
य एव भजंति । निमिर्विदेहः सन् उष्यतां वसतु कामं यथेष्टं एवं तेन प्रार्थितं जीवितमस्य भविष्यति न च देहसंबंध इति भावः ॥ स च
अध्यात्मसंस्थितो लोचनयोः स्थितः सन् उन्मेषणनिमेषाभ्यां तत्तत्कालेन लक्षितो वर्त्तेत इति शेषः ११

२१ =

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तदाह्य पतः सकाशात्कौशल्स्योपाज्ञवल्क्यऋषिर ध्यात्मयोग महा ध्यगात् महांतउदयाः सिद्धयो यस्मिन्तं तं हृ दयग्रंथ्ये भेदकंच मनुंवि
शिनीः योसाविति पुनर्भावपि ता भावयिष्यति पित्राऽभिमन्युना ततस्मात् अमित्रजित् इक्ष्वाकुवंशस्य स्थितिं ततसाऽत्रं तः तदे वा ह॥

भा२   त४

शिष्यः कौशल्य आध्यात्मं याज्ञवल्क्याद्योगाज्ञतः योगं महोदयमृषिर्हृदयग्रंथि भेदकं ५ पुष्यो हिरण्यनाभस्य ध्रुवसंधिस्ततोऽभवत्॥ सुदर्शनो
ऽग्निवर्णः शीघ्रस्तस्य मरुः सुतः योसावास्ते योगसिद्धः कलापग्राममास्थितः कलेरंते सूर्य्यवंशं नष्टं भावयिता पुनः ६ तस्मात्
सुश्रुतस्तस्य संधिस्तस्याप्यमर्षणः॥ महस्वांस्तत्सुतस्तस्माद्विश्वबाहुरजायत ७ ततो बृहद्बलो यस्तु पित्रा ते समरे हतः॥ २०
ते हीक्ष्वाकुभूपाला अतीताः शृण्वनागतान् ८ बृहद्बलस्य भविता पुत्रो नाम बृहद्रणः उरुक्रियस्ततस्तस्य वत्सवृद्धो भविष्यति ९॥
प्रतिव्योमस्ततो भानुर्दिवाको वाहिनीपतिः॥ सहदेवस्ततो वीरो बृहदश्वोऽथ भानुमान् १० प्रतीकाश्वो भानुमतः सुप्रतीकस्तु तत्सुतः॥
भविता मरुदेवोऽथ सुनक्षत्रोऽथ पुष्करः ११ तस्यांतरिक्षस्तत्पुत्रः सुतपास्तदमित्रजित्॥ बृहद्राजस्तु तस्यापि बर्हिस्तस्मात् कृतंजयः १२
रणंजयस्तस्य सुतः संजयो भविता ततः॥ तस्माच्छाक्योऽथ शुद्धोदो लांगलिस्तत्सुतः स्मृतः १३ ततः प्रसेनजित्तस्मात् क्षुद्रको भविता
ततः रणको भविता तस्मात्सुरथस्तनयस्ततः १४ सुमित्रो नाम निष्ठांत एते बार्हद्बलान्वयाः॥ इक्ष्वाकूणामयं वंशः सुमित्रांतो भवि
ष्यति १५ यतस्तं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ १६ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामचरितवर्णनं नाम

इक्ष्वाकूणामिति इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्रीरामचरितवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः॥ इक्ष्वाकोरेव पुत्रस्य निमेर्वंश
त्रयोदशे वर्ण्यते जज्ञिरे यत्र ब्रह्मज्ञा जनकादयः १
र्ण

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भा० स्कं० ९ अ० १२

चतुर्दशादिभिः सोमवंशस्तेह समाश्रितः यस्मिन्नैलादयो भूपाः कीर्त्यन्ते पुण्यकीर्तयः चतुर्दशे गुरोः पत्न्यां तारायां सोमजाद्बुधात् जातश्चै
लः षड्विंशपाम पुरूरवा नमजीजनत् दृग्भ्यः अत्रिनेत्रेभ्यः अतएवामृतमयः क्वचित्तु स्वचर्यपाठांतरे दृशः नेत्रान्नेव दृग्मासद

श्रीशुक उवाच अथातः श्रूयतां राजन्वंशः सोमस्य पावनः यस्मिन्नैलादयो भूपाः कीर्त्यन्ते पुण्यकीर्तयः १ सहस्रशिरसः पुंसो नाभि
ह्रदसरोरुहात् ॥ जातस्यासीत्सुतो धातुरत्रिः पितृसमो गुणैः २ तस्य दृग्भ्योऽभवत्पुत्रः सोमोऽमृतमयः किल ॥ विप्रौषध्युडुगणानां ब्रह्मणा
कल्पितः पतिः ३ सोऽयजद्राजसूयेन विजित्य भुवनत्रयं ॥ पत्नीं बृहस्पतेर्दर्पात्तारां नामाहरद्बलात् ४ यदा स देवगुरुणा याचितो
ऽभीक्ष्णशो मदात् ॥ नात्यजत्तत्कृते जज्ञे सुरदानवविग्रहः ५ शुक्रो बृहस्पतेर्द्वेषादग्रहीत्सासुरोडुपं हरो गुरुसुतं स्नेहात्सर्वभूतग
णावृतः ६ सर्वदेवगणोपेतो महेंद्रो गुरुमन्वयात् ॥ सुरासुरविनाशोऽभूत्समरस्तारकामयः ७ निवेदितोऽथांगिरसा सोमं नि
र्भर्त्स्य विश्वकृत् ॥ तारां स्वभर्त्रे प्रायच्छदंतर्वत्नीमवैत्पतिः ८

श्यस्य कारणमाह विप्रेति सोमस्य पुत्रो बुध इति ख्याख्यास्याह पत्नीमिति तस्य दर्पान्नवमिः तत्कृते तन्निमित्तं तं सुराणां दानवानां च
विग्रहे कारणमाह शुक्र इति असुरैः सहितः उडुपमग्रहीदित्यर्थः संधीरर्थः गुरोः सुतं बृहस्पतिमग्रहीत् अंगिरसः सकाशात्प्रा
प्तविद्यो हर इति प्रसिद्धिः निवेदितो विप्रज्ञापितः विश्वकृत् ब्रह्मा अवैतत् अबुध्यत ॥ श्रीरामचंद्रार्पणमस्तु नमः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अराजभयमिति॥१२॥१ जनस्य१ यद्वास्यदेह द्वारा जनकत्वा

तद्देहं मन्थनात् पितृनिमेर्देहाद्यं प्रवृत्तिं दर्शयति तस्यान्वर्थानि त्रीणि नामान्याह जन्मनाऽसाधारणेन जनकः सं तस्य निमिर्जनको भूदिति

अराजकभयं नृणां मन्यमाना महर्षयः। देहं ममंथुः स्म निमेः कुमारः समजायत १२ जन्मना जनकः सोभूद्वैदेहस्तु विदेहजः मिथिलो मथ
नाज्जातो मिथिला येन निर्मिता १३ तस्मादुदावसुस्तस्य पुत्रोभून्नंदिवर्द्धनः॥ ततः सुकेतुस्तस्यापि देवरातो महीपते १४ तस्माद्बृहद्रथस्त
स्य महावीर्यः सुधृत्पिता सुधृतेर्धृष्टकेतुर्वै हर्यश्वोथ मरुस्ततः १५ मरोः प्रतीपकस्तस्माज्जातः कृतिरथो यतः॥ देवमीढस्तस्य सुतो वि
श्रुतोथ महाधृतिः १६ कृतिरातस्ततस्मान्महारोमाथ तत्सुतः स्वर्णरोमा सुतस्तस्य ह्रस्वरोमा व्यजायत १७ ततः सीरध्वजो जज्ञे य
ज्ञार्थं कर्षतो महीं॥ सीता सीराग्रतो जाता तस्मात्सीरध्वजः स्मृतः। १८ कुशध्वजस्तस्य पुत्रस्ततो धर्मध्वजो नृपः॥ धर्मध्वजस्य द्वौ
पुत्रौ कृतध्वजमितध्वजौ १९ कृतध्वजात्केशिध्वजः खांडिक्यस्तु मितध्वजात् कृतध्वजसुतो राजन्नात्मविद्याविशारदः २० खांडिक्यः
कर्मतत्त्वज्ञो भीतः केशिध्वजाद्द्रुतः भानुमांस्तस्य पुत्रोभूच्छतद्युम्नस्तु तत्सुतः २१ शुचिस्तत्तनयस्तस्मात्सनद्वाजस्ततोभवत्॥
ऊर्जकेतुः सनद्वाजादजोथ पुरजित्सुतः २२ अरिष्टनेमिस्तस्यापि श्रुतायुस्तत्सुपार्श्वकः २३ [illegible] ततश्चित्रर
थो यस्य क्षेमधिर्मिथिलाधिपः २३ तस्मात्समरथस्तस्य सुतः सत्यरथस्ततः॥ आसीदुपगुरुस्तस्मादुपगुप्तोग्निसंभवः २४ व
स्वनंतोथ तत्पुत्रो युयुधो यत्सुभाषणः॥ श्रुतस्ततो जयस्तस्माद्विजयोस्मादृतः सुतः २५ शुनकस्तत्सुतो जज्ञे वीतहव्यो धृतिस्त
तः॥ बहुलाश्वो धृतेस्तस्य कृतिरस्य महावशी २६ एते वै मैथिला राजन्नात्मविद्याविशारदाः॥ योगेश्वरप्रसादेन द्वंद्वैर्मुक्ता गृहेष्वपि २७

थः मिथिला येन निर्मितेति सनेन ननु अनंतरमर्थाद् द्रोस्तु धृतेः सुधृतिः। तस्य पिता तस्य केशिध्वजस्य भानुमान् तस्मात्सुपार्श्वकः अग्निसंभवः
अग्नेरंशात्संभूतः यद्यस्मात् सुभाषणः योगेश्वरा याज्ञवल्क्यादयः तत्प्रसादेन २ इति श्रीनवमे त्रयोदशोऽध्यायः १३

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भंग

स्या पावस्थाने भाषा कौमिषेणा जिगमिषोस्तस्यै भाषासंबंधमाह एतावित चाम्पां उरात्कौमिषौ न्पासौ विद्धेय स्थौरक्षस्व स्वाङ्गः सह वज्रीगांव
रः स्मृतः अतो विज्ञातीयत्वेन दोष इति भावः हे धीर धन्ने मे भक्ष्यं स्यात् अमतं वा स्त्राज्यमिति श्रुतेः देवा नां चामृताशित्वात् मे स्पुनाद स्तत्र विवात्

स्त्रा बुराणा कौराजन मासो रक्षस्व मानद सास्यैमवत्ता साकं स्वाङ्गः स्त्रीणां वरः स्मृतः २२ इतं मे वीर भक्ष्यं स्यान्नेक्षे त्वान्यत्र मे स्पुनात्॥ विवासस्तं
तथेति प्रतिपेदे महामनाः २३ अहो रूपमहो भावो नरलोकविमोहनं॥ को न सेवेत मनुजो देवीं त्वां स्वपमागता २४ तयासपुनुव श्रेष्ठो रमयंत्या
पयार्हतः॥ रेमे सुरविहारेषु कामं चैत्ररथादिषु २५ रममाणस्तया देव्या पद्मकिंजल्कगंधया तन्मुखामोदमुषितो मुमुदेहर्गणान्बहून् २६
अपश्यन्नुर्वशीमिंद्रो गंधर्वान्समचोदयत् उर्वशीरहितं मह्यमास्थानं नातिशोभते २७ ते उपेत्य महारात्रे तमसि प्रत्युपस्थिते॥ उर्वश्या उरणौ न्यु-
न्यस्तौ राजनि जायया २८ निशम्याक्रंदितं देवी पुत्रयोर्नीयमानयोः हतास्म्यहं कुनाथेन नपुंसा वीरमानिना २९ यद्विश्रंभादहं नष्टा हृताप
त्या च दस्युभिः॥ यः शेते निशि संत्रस्तो यथा नारी दिवा पुमान् ३० इति वाक्सायकैर्विद्धः प्रतोत्रैरिव कुंजरैः॥ निशि निस्त्रिंशमादाय विवस्त्रोभ्यद्रव
त्रो पदुषा ३१ ते विसृज्योरणौ तत्र व्यद्योतंत स्म विद्युतः॥ आदाय मेषावायांतं नग्नमैक्षत सा पतिम् ३२

अहो इति१

त्वां जे स्त्रिषेद इति प्रतिपेदे अंगीकृतवान् तदेवाह यः पद्मकिंजल्कस्य गंधस्य गंधो यस्याः मुखामोदेन मुषितः प्रलोभितः सन् मह्यं मम महारात्रे म
ध्यरात्रे महानि[illegible] रात्रौ मध्यमयामयो इति स्मृतेः जिगमिषोस्तस्याः पूर्वं यो निर्गमो हह ता स्मी ति साक्षे नन नपुंसा नपुंसकेन यथा नारी
तथा संत्रस्तः शेते विद्युतः विशिष्टद्युतिमन्तः व्यद्योतंत दीप्तिमकुर्वन् यद्यातं देवतद्भिः प्रकाशं तेन त्वयैः नग्नमैक्षत अतो पाशंभं गानि उ ग्णा मोति

शाद्धव्रिके

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२८

२८

बृहस्पतिराह त्यज त्यजेति परेराहितं गर्भं गर्भेत्पक्वे मम स्त्री करिष्यतीति विमृश्य तां प्रत्याह नाहमिति सांतानिकः संतानाय्यी सांतानीके इति पाठे हि सन्तुत्रे इत्यर्थः हरः स्कांते पुरूरवस [illegible] उर्वशी स्या माधुः प्रमुखाः षट्पुत्रा जाता इति वक्तुं कथामाह तस्येत्यादि नायावत्समाप्तिः ननु षष्ठस्यांतिकमुप

देवीकुतो व

त्यज त्यज आशु दुःप्रज्ञे मत्क्षेत्रादाहितं परैः नाहं त्वां भस्मसात्कुर्यां स्त्रियं सांतानिकेसति ९ तत्याज व्रीडिता तारा कुमारं कनकप्रभं ॥ स्पृहामांगि रस्तश्चक्रे कुमारे सोमस्य च १० ममायं न तवेत्युच्चैस्तस्मिन्विदमानयोः पप्रच्छुरृषयो देवा नैवोचे व्रीडिता तु सा ११ कुमारो मातरं प्राह कुपितोलीकलज्जया ॥ किं न वोचस्यसद्वृत्ते आत्मावद्यं वदाशु मे १२ ब्रह्मा तां रह आहूय समप्राक्षीच्च सांत्वयन् ॥ सोमस्येत्याह शनकैः सोमस्तं तावदग्रहीत् १३ तस्यात्मयोनिरकृत बुध इत्यभिधां नृप बुद्ध्या गंभीरया येन पुत्रेणापोडुराण्मुदं १४ ततः पुरूरवा जज्ञे इला यां य उदाहृतः ॥ तस्य रूपगुणौदार्यशीलद्रविणविक्रमान् १५ श्रुत्वोर्वशींद्रभवने गीयमानान्सुरर्षिणा ॥ तदंतिकमुपेयाय देवी स्मर

चेया॰

शरार्दिता १६ मित्रावरुणयोः शापादापन्ना नरलोकतां ॥ निशम्य पुरुषश्रेष्ठं कंदर्पमिव रूपिणम् ॥ धृतिं विष्टभ्य ललना उपतस्थे तदंति के ॥ स तां विलोक्य नृपतिर्हर्षेणोत्फुल्ललोचनः ॥ उवाच श्लक्ष्णया वाचा देवीं हृष्टतनूरुहः १७ राजोवाच स्वागतं ते वरारोहे आस्यतां करवाम किं ॥ संरमस्व मया साकं रतिर्नौ शाश्वतीः समाः १८ उर्वश्युवाच कस्यास्त्वयि न सज्जेत मनो दृष्टिश्च सुंदर ॥ यदंगांतरमासाद्य च्यवते ह रिरंसया १९ श्री

गंध्रेत्यत्राह मित्रावरुणयोः शापादित्यस्यार्थः लोकतां मनुष्यभावमापन्नासती ॥ नौ आवयोः रतिः रतिर्भवतु परस्परं तवांगांतरम् वक्षः आसाद्य रिरंसया रंतुमिच्छया हस्पृहं ॥ [illegible] नायपानि पद्यस्मादिति वा ११ श्रीराम

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ततश्च तां स्थालीं वने स्थापयित्वा गृहान् गत्वा निशि नित्यं तामेव ध्यायतस्तस्य मनसि त्रयी तापात्रयी प्रावर्त्तत कर्मबोधकं वेदत्रयं प्रादुरभूत् ॥ ततः स्था लीस्थानं गतः सन् शमीगर्भे जातमश्वत्थं विलक्ष्य अस्मिन्नुर्वशी स्थापितासीदिति विशेषेण लक्षयित्वा तेनाश्वत्थेन द्वे अरणी कृत्वा उर्वशीं मम चेति शेषः ॥ शमीगर्भादग्निं मम पत्नीति भुक्तैः तैः मथनप्रकारमाह अधरां अरणिमुर्वशीं ध्यायन् उत्तरां वारणिमात्मानं ध्यायन् उभयोर्मध्ये यत्प्रजननं पुत्रं ध्याय न् तत्र च मन्त्रः उर्वश्यामूरुरसि पुरूरवा इति तस्य तेन कृतान्निर्मन्थनात् विभावसुरग्निर्जातः कृष्णं भूतः जातं वेदो धनं भोग्यं यस्मात् स च त्रय्या वि

धोम

स्थालीं न्यस्य वने गत्वा गृहानाध्यायतो निशि त्रेतायां संप्रवृत्तायां मनसि त्रय्यवर्तत ४५ स्थालीस्थानं गतोऽश्वत्थं शमीगर्भं विलक्ष्य सः तेन द्वे अरणी कृत्वा उर्वशीलोककाम्यया ४६ उर्वशीं मन्त्रतो ध्यायन्नधरारणिमुत्तरां आत्मानमुभयोर्मध्ये यत्तत्प्रजननं प्रभुः ४७ तस्य निर्मन्थनाज्जातो जात वेदा विभावसुः ॥ त्रय्या स विद्यया राज्ञा पुत्रत्वे कल्पितस्त्रिवृत् ४८ तेनायजत यज्ञेशं भगवन्तमधोक्षजं ॥ उर्वशीलोकमन्विच्छन्सर्वदेवमयं हरिम् ४९ एक एव पुरा वेदः प्रणवः सर्ववाङ्मयः देवो नारायणो नान्य एकोऽग्निर्वर्ण एव च ५० ॥ श्रीकृष्णो जयति रघुवंशपति लक्ष्मीपति

देवता

यया विहिते नाधानसंस्कारेणाग्निरिव त आहवनीयादिरूपः सन् राज्ञा पुरूरवसा पुत्रत्वेन कल्पितः पुत्रापत्यो लोकप्रापकत्वात् तदाहुतेनेति ननु नारदैर्वेद त्र प्र ... बोधितो ब्रह्मणादीनामिन्द्रादिघनेक्षौ ... यजनं स्वर्गप्राप्तिहेतुः कर्ममार्गः कथं सादिरिव व्याप्यते तत्राह एक एवेति द्वाभ्याम् पुरा कृतयु गे सर्ववाङ्मयः सर्वासां वाचां बीजभूतः प्रणव एक एव वेदः अचना ... यसा एव अग्निना च एक एव लौकिकः वर्त्तश्चैक एव हंसो नाम ५० ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तस्याः सखीश्च पंचवीक्ष्य सूक्तं प्रोभजं वचनं अतो जापो स्मादि तदेवार्थ तत्राह अहो इति द्वाभ्यां अनिर्वृत्तमतलतां निर्वृत्तिमप्राप्य पंठांतरे मां
निर्वृत्तिमगमपि त्वामंत्रान नुक्तेतिवा वचांसि लेशावाव हे जोष्टीं करवावहै सुदेहो अप्रतिक्रमनीयो पंममदेहः पुरूरवो मा बथा इत्यादि तस्याः
सूक्तं तदर्थं तत्राह मामप्याइति चतुर्भिः माभि पस्वपुनु बोसि अतोधे पंमावहेति भावः इमे वका प्रसिद्धाः इंद्रियाणि वा त्वां [illegible] नत्भ

ऐत्वोपिप्रापनेजायामपश्यं पंविमनाऊव तच्चिंतो विह्वलः शोचन्नबभ्रामोन्मत्तवन्महीम् ३३ सतां वीक्ष्य कुरुक्षेत्रे सरस्वत्यां च तत्सखीः पंच प्रहृष्ट
वदनाः प्राह सूक्तं पुरूरवाः ३४ अहो जाये तिष्ठ तिष्ठ घोरे न त्यक्तुमर्हसि ॥ मां त्वमद्याप्यनिर्वृत्य वचांसि कृणवावहै ३५ सुदेहोयं पतत्यत्र देवि दूरं हृतस्त्व
या ॥ खादंत्येनं वृका गृध्राः त्वत्प्रसादास्पदं ३६ उर्वश्युवाच मा मृथाः पुरुषोसि त्वं मा स्म त्वाद्युर्वृका इमे ॥ क्वापि सख्यं न वै स्त्रीणां वृकाणां
हृदयं यथा ३७ स्त्रियो ह्यकरुणाः क्रूरा दुर्मर्षाः प्रियसाहसाः घ्नंत्यल्पार्थेन विश्रब्धाः पतिं भ्रातरमप्युत ३८ विधायालीकविश्रंभमज्ञेषु त्यक्तसौहृदाः
नवं नवमभीप्संत्यः पुंश्चल्यः स्वैरवृत्तयः ३९ संवत्सरांते हि भवानेकरात्रं मयेश्वर ॥ वत्स्यत्यपत्यानि च ते भविष्यंत्यपराणि भोः ४० अंतर्वत्नीमुपालक्ष्य दे
वीं स प्रययौ पुरम् ॥ पुनस्तत्र गतो ब्दांते उर्वशीं वीरमातरम् ४१ उपलभ्य मुदा युक्तः समुवास तया निशां ॥ तमाह उर्वशी प्राह कृपणं विरहातुरं ४२
गंधर्वान् उपधावेमान् तुभ्यं दास्यंति मामिति ॥ तस्य संस्तुवतस्तुष्टा अग्निस्थालीं ददुर्नृपः ४३ उर्वशीं मन्यमानस्तां सोबुध्यत चरन्वने ॥
तस्य स्थाप्य ३ मा

अघुमक्षयेपुइंद्रिपवशोमामवेत्यर्थः प्रिये निमिलेसहस्रपासां सांत्वपति संवत्सरांत इति अपराणीति वच नादं तर्वृत्तनी मुपलक्ष्य अनेना सात्वाप
ज्ञिनाकर्मोत्वात्वशाउर्वशीप्राप्स्यतीत्यभिप्रायेण अग्निस्थालीं ददुः स तु तां स्थालीं उर्वशीं मन्यमानः तयासहितो वने यमुर्वशी कि तदग्निस्थाली त्वबु
लीमे ०१ ध्यत ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

विचरन् ६१

मैत्रैः श्रीमरीस्वसेतु१ प्रादात् ला१ चौ३ शिक्ष्मात् अदात्

उभयैः पत्न्यै [illegible] क्षात्रैरिति सर्पः पावत् स्नातुं मुनिर्न्निर्गतः तावद्भार्यायां भा रे लिहा पुत्र्याः सत्यवत्याः श्च चरुं श्रेष्ठं मत्वा तयामात्रा सत्यवती पा चितासती ब्राह्मे मंत्राभिमंत्रितं तु चरुं मात्रे अयच्छत् मातुश्च चरुं क्षात्रधर्मेषामंत्राभिमंत्रितं स्वयं अदत् स्व जुगुप्सितं तदेवाह तेपुत्रो घोरो भविष्यति भ्राता तव ब्रह्मवित्तमो भविष्यतीति एवं माभूदिति प्रसादितो भार्गव आह अथ तर्हि पौत्रो घोरो भविष्यति जमद [illegible] ग्निः पुत्रो भवदिति सर्पः सा च सत्यव

सऋषिः प्रार्थितः पत्न्या श्वश्र्वा चापत्यकाम्यया श्रपयित्वोभयैर्मंत्रैश्चरुं स्नातुं गतो मुनिः ८ तावत्सत्यवती मात्रा स्वचरुं याचिता सती श्रेष्ठं मत्वात पापच्छन्मात्रे मातुरदत्स्वयं १० तद्विज्ञाय मुनिः प्राह पत्नीं कष्टमकारषीः घोरो दंडधरः पुत्रो भ्राता ब्रह्मवित्तमः ११ प्रसादितः सत्यवत्या मैवं भूदि ति भार्गवः अथ तर्हि भवेत्पौत्रो जमदग्निस्ततो भवत् १२ सा चाभूत्सुमहापुण्या कौशिकी लोकपावनी। रेणोः सुतां रेणुकां वै जमदग्निरुवाह यां १३ तस्यां वै भार्गवऋषेः सुता वसुमदादयः॥ यवीयान्जज्ञ एतेषां राम इत्यभिविश्रुतः १४ यमाहुर्वासुदेवांशं हैहयानां कुलांतकम्॥ त्रिःसप्तकृत्वो य इमां चक्रे निःक्षत्रियां महीम् १५ दुष्टं क्षत्रं भुवो भारमब्रह्मण्यमनीनशत् रजस्तमोवृतमहन्फल्गुन्यपि कृतेंहसि १६ राजोवाच किं तदंहो भगवतो राजन्यैरजि तात्मभिः॥ कृतं येन कुलं नष्टं क्षत्रियाणामभीक्ष्णशः १७ श्रीबादरायणिरुवाच॥ हैहयानामधिपतिरर्जुनः क्षत्रियर्षभः॥ दत्तं नारायणांशांशमाराध्य परिकर्मभिः १८

ती कौशिकी नद्यभूत् भार्गवऋषेर्जमदग्नेस्सुतः अनीनशत् नाशयामास तदेवाह रजस्तमोवृतमिति पाठांतरस्सुगमं कार्त्तवीर्य्यार्जुनेन कृतमपरा धं वक्तुं तस्य दर्पहेतुं ऐश्वर्यादिकमाह हैहयानामिति षड्भिः परिकर्मभिः परिचर्याभिः दत्तात्रेयमाराध्य १८॥ ॥ ॥ ॥

ऐ१ दत्तं१

८२ दे. तस्याजेकः ३ पु२

वेदत्रयीतु पुरूरवसः सकाशादासीत् स पितृवान्प्राप अयंभावः कृतयुगे सत्त्वप्रधानाः प्रायशः सर्वेपि ध्याननिष्ठाः रजःप्रधानेतु त्रेतायुगे वेदादिवि
न२ भागेन कर्ममार्गः प्रकटो बभूवेत्यर्थः इति नवमे चतु[र्]दशोध्यायः ततः पंचदशे गाधिरैलपुत्रान्वये जनि म[...]हित्वस्तु तो रामः कार्त्तवीर्यमहन्तनुषा ज्जहत्वा
पाल्पादिक्रमरा श्रुतायुः प्रभृतिषत्सवंशानाह ॥ ऐलस्य चोर्वशीत्यादिना एकस्संज्ञः अमितः तत्सुतो जह्नोस्सुतः तस्य बलाकः गाधेः पुत्रो विश्वामित्रो ब्रह्मर्षि

पुरूरवस एवासीत्त्रयी त्रेतामुखे नृप अग्निना प्रजया राजा लोकं गांधर्वमेयिवान् ४९ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे श्लोकव्याख्याने चतुर्दशोऽध्या
यः १४ श्रीबादरायणिरुवाच ऐलस्य चोर्वशीगर्भात्षडासन्नात्मजा नृप ॥ आयुः श्रुतायुः सत्यायुः रयोथ विजयो जयः १ श्रुतायोर्वसुमान्पुत्रस्सत्यायोश्च
श्रुतंजयः ॥ रयस्य सुत एकश्च जयस्य तनयोमितः २ भीमस्तु विजयस्याथ कांचनो होत्रकस्ततः ॥ तस्य जह्नुः सुतो गंगां गंडूषीकृत्य योपिबत् ३ जह्नो
स्तु पुरुस्तस्य तु बलाकश्चात्मजोऽजकः ॥ ततः कुशः कुशस्यापि कुशाम्बुर्मूर्तयो वसुः ४ कुशनाभश्च चत्वारो गाधिरासीत्कुशांबुजः ॥ तस्य सत्यवतीं क
न्यामृचीकोयाचत द्विजः ५ वरं विसदृशं मत्वा गाधिर्भार्गवमब्रवीत् एकतः [...] श्यामकर्णानां हयानां चंद्रवर्चसां ६ सहस्रं दीयतां शुल्कं कन्या[याः]
पाः कुशिका वयं ॥ इत्युक्तस्तन्मतं ज्ञात्वा गतः स वरुणान्तिकम् ॥ आनीय दत्वा तानश्वानुपयेमे वराननाम् ७ ॥ भक्तियोगप्रभावेन महावीर्यः कुरु ८९३

८२ श्लो१ ढ्ढा१ भावच्छे१

तदुपोद्घातत्वेन भृगुवंशस्य ऋचीकस्य चरितं प्रसक्तेन च परशुरामावतारं [...]
रमूदुत्तराध्यायानेवक्ष्यति गा[धे]रभून्महातेजा इत्यादिना तत्र तावत् [...] दक्षिणवामयोरेकतः श्यामः कर्णैकदेशो येषां सर्वस्मिन्नंगे चंद्रस्येव वर्चो येषां
[...]रचरितमाह तस्य सत्यवतीमित्यादिना विसदृशं अननुरूपं भार्गवमृचीकं
न चेदमपि पर्याप्तमस्तु कन्यायाः पतः कुशिकाः [...] कौशिका वयं ७

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सतूणं कार्मुकं चर्म्म चर्म चादाय रेणोपं च चर्म्मल्लभ्यो जिनमं वरं प्रहरन्महस्व घोपश्च मनश्च अनिलश्च तयोरि वौजो वीर्ये यस्य परेषां
चक्रांसे संसूदपतीति तत्पा न्द्धि न्नाभुजाङ्करवः कंधराश्च येषां हतः सूता वाह नानि च येषां ते वीरा पेतुः छिदें चर्मादयो यस्य पंचश

बोरमादाय परश्वं सतूणं चर्मकार्मुकं अन्वधावत् दुर्द्धर्षो मृगेन्द्र इव यूथपं २९ तमापतन्तं भृगुवर्य्यमोजसा धनुर्धरं वाणपरश्वधायुधम्
रेणोप चर्म्मां वरमं कंधामभिर्युतं जगाभिर्द्देशपुरीं विश्वान् ३० अचोदयद्धस्तिरथाश्व पत्तिभिर्गदासि वाणर्ष्टि शतघ्नि शक्तिभिः ॥ अक्षौहि
णीः सप्तदशाति भीषणास्ता रामरक्षो भगवानसूदयत् ३१ यतो यतोसौ प्रहरन्परश्वधो मनोनिलौजाः परचक्रसूदनः ॥ ततस्तत
श्छि न्नभुजोरुकंधरा निपेतुरुर्व्यां हतसूत वाहनाः ३२ दृष्ट्वास्वसैन्यं रुधिरौघकर्द्दमे रणाजिरे रामकुठारसायकैः ॥ विवृक्णचर्म्मध्वजचा
पविग्रहं निपातितं हैहय आपतद्रुषा ३३ अथार्जुनः पंचशतेषु बाहुभिर्धनुःषु वाणान्युगपत्स संदधे रामाय रामोस्त्रभृतां समग्रणीस्ता
न्येकधन्वेषुभिराच्छिनत्समं ३४ पुनः स्वहस्तैरचलान्मृधेङ्घ्रिपानुत्क्षिप्य वेगादभिधावतो युधि भुजान्कुठारेण कठोरनेमिना चिच्छेद रा
मः प्रसभं त्वहेरिव ३५ कृत्तबाहोः शिरस्तस्य गिरेः शृंगमिवाहरत् ॥ हते पितरि तत्पुत्रा अयुतं दुद्रुवुर्भयात् ३६ अग्निहोत्रीमुपावर्त्य सवत्सां प
रवीरहा ॥ समुपेत्याश्रमं पित्रे परिक्लिष्टां समर्प्पयत् ॥ ३७ ॥

तेषु धनुःषु सोर्जुनो रामाय संदधे एकस्मिन्नेव धनुर्य्यस्त्रसः पाञ्चान्तरे एकस्मिन्नेव बंधः संधानं येषां तैरिषुभिः तानि धनूंषि समं सहन्नत्तत्र तामेवाच्छि
न्नत् ॥ मृधे साधनभूतानचलानंघ्रिपाश्च उत्क्षिप्य अभिधावतः तस्य भुजानचिच्छेद । अहेः फणाः इव त्वर्थः समार्प्पयत् ३७ रामा

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अथाहतमिंद्रिपादि कंचदिमेपत्रयस्मिन्नैश्वर्य्ये अरिणामादपोगुणारेकां भसिनर्मदाजलेसरितंनर्म्मदां रावणोर्दा १८ धअयेमाहिष्मतः संपेनर्मदा पार्देवपूजां कुर्वन्प्रवाहस्यावरोधान्प्रतिस्रोतसः सत्या . . स्तस्याःसरितोजलैर्दिग्ध्वा वितस्वश्रि विरमालक्ष्पतस्पतद्वीपंनसेहे ॥ ततश्चह

बाहूनदशशतंलोभेयुद्धैर्विमरात्तिषु अथाहतेंद्रियोजःश्रीजैजोवीर्य्यपशीवलं १९ योगेश्वरत्वमैश्वर्य्यंगुणांपत्राणिमादपः चचाना माहेगतिहृत्रोकेषुपवनोयथा २० क्षीरत्वेरावतःक्रीडन्नरेवांभसिमदोत्कां वैजयंतींस्त्रजंविभ्रत्तुरोधसरितंभुजैः २१ विप्लावितंस्वशि विरंप्रतिस्रोतःसरिज्जलैः नामृष्यत्तस्यतद्वीर्य्यं वीरमानीदशाननः २२ गृहीतोलील्पास्त्रीणांसमक्षंकृतकिल्बिषः॥ माहिष्मत्यां संनि रुद्धोमुक्तोयेनकपिर्य्यथा २३ सएकदातुमृगयांविचरन्विपिनेवने यदृच्छयाश्रमपदंजमदग्नेरुपाविशत् २४ तस्मैसनरदेवायमुनिरर्ह णमाहरत् ससैन्यामात्यवाहायहविष्मत्यातपोधनः २५ सवीरस्तत्रतंदृष्ट्वा आत्मैश्वर्यातिशायनं तन्नाद्रियताग्निहोत्र्यांसाभिलाषस्सहै हयः २६ हविर्धानीमृषेर्दर्पान्नरानन्हर्तुमचोदयत॥ तेचमाहिष्मतींनिन्युःसवत्सांक्रंदतीवलात् २७ अथराजनिनिर्यातेराम आश्रम मागमत्॥ श्रुत्वातत्तस्यदौरात्म्यं चुक्रोधाहिरिवाहतः २८

दि १

तकिल्बिषः क्रीडंतमस्मिमदितुंप्रवृत्तःसन्गृहीतःमाहिष्मत्यांस्वपुर्य्यांकपिरिव संनिरुद्धश्च पुनश्चावज्ञपापेनमुक्तः इदानींततस्ततमपराधंदर्श यन्नाह . . . . स एकदेत्यादिना अर्हणामा . तिष्यादिहविष्मत्याकामधेन्वाततअर्हणां नाद्रियततस्मिन्नाभवत् यतोग्निहोत्र्यांहोमधेन्वां साभिलाषः सहैहयःहैहयेःसहवर्त्तमानः दर्पाद्धेतोः ऋषेर्हविर्धानीं अग्निहोत्रधेनुंनरान्अचोदयत् २८ ॥ श्रीराम श्रीलक्ष्मण

हर्तुं

तुर

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नन्विति निंदितं कथं कृतवान् पितुर्विद्यालितिपूर्वोक्तं स्वाभिप्रायः सर्वक्षत्रियवधे कारणं वक्तुमाह पैर्जुनस्य सुताइत्यादिना भगवान् अ्रावेशिनाधीर्येनतं दुःखादीनां वेगेन विमोहितः वृत्तं चैविहिता श्रीर्यस्याः तां हेराजन्न सरामस्तेषां श्रीर्षभिर्माहिमत्यां मध्ये महान्तं गिरिं चक्रे तेषां रक्तेन व्रत्न तपानां च भया

त्य४

वरोगां दया मास प्रीतः सत्यवतीसुतः वत्रेहतानां रामो पि जीवितं चास्य तिं वधे ७ उतास्य सुते कुशलिनो निद्रापापदुवांजसा पितुर्वधोत्तपो वीर्यंशम्य चक्रे सुहृद्धधम् ८ पैर्जुनस्य सुताराजन्स्मारन्तस्व पितुर्वधम् ॥ रामवीर्यपराभूताले भिरेशर्मनक्वचित् ९ एकदाश्रमतो रामे सभ्रातरि वनं गते ॥ वैरं सिसाधयिषवो लब्धच्छिद्रा उपागमन् १० दृष्ट्वाग्न्यागार आसीनमावेशितधियं मुनिं ॥ भगवत्युत्तमश्लोके जघ्नुस्ते पापनिश्चयाः ११ याच्यमानाः कृपणया राममात्रातिदारुणाः ॥ प्रसह्य शिर उत्कृत्य निन्युस्ते क्षत्रबंधवः १२ रेणुका दुःखशोकार्ता निघ्नन्त्यात्मानमात्मना ॥ राम रामेति तातेति विचुक्रोशोच्चकैः सती १३ तदुपश्रुत्य दूरस्था हा रामेत्यार्तवत्स्वनं त्वरयाश्रममासाद्य ददृशुः पितरं हतं ॥ १४ ॥ ते दुःखरोषामर्षार्तिशोकवेगविमोहिताः ॥ हा तात साधो धर्मिष्ठ त्यक्त्वास्मान्स्वर्गतो भवान् १५ विलप्यैवं पितुर्देहं निधाय भ्रातृषु स्वयं ॥ प्रगृह्य परशुं रामः क्षत्रांतायमनोदधे १६ गत्वा माहिष्मतीं रामो ब्रह्मघ्नविहतश्रियं तेषां स शीर्षभी राजन्मध्ये चक्रे महागिरिम् १७ तद्रक्तेन नदीं घोरामब्रह्मण्यभयावहां हेतुं कृत्वा पितृवधं क्षत्रेमंगलकारिणि १८ त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवीं कृत्वा निःक्षत्रियां प्रभुः ॥ स्यमंतपंचके चक्रे शोणितोदान् हृदान् नव १९

वहां घोरां नदीं चक्रे तत्पापि सर्वक्षत्रियवधे निर्किंकरणां तदाह हेतुं कृत्वेति सार्द्धेन अमंगलकारिणि अन्यायवर्तिनि सति त्रिःसप्तकृत्वो रेणुकायाः दुःखावेशादुरस्ताडनं ... कृतं ततो रामस्तावत्कृत्वः क्षत्रमुत्सादितमिति प्रसिद्धिः १९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

चेत १

अहोभ्रतांपूज्यतां सौरीसूर्यस्य प्रभवेव तीर्थसंसेवयाचक्राराधमनिपमेश्चाप्यचुतो नाचितंतंपस्यसः इति नव॥ दशोऽध्यायः षोडशे चार्जुन
सुतो जमदग्नेर्हते मुहुः॥ रामात्क्षत्रवधः प्रोक्तो विश्वामित्रस्य चान्वयः१ किंचिदीषत् चित्ररथो गंधर्वराजस्य हा पस्याः तत्किं चिन्न संस्मारेति वा॥

तं १

च कर्मेतन्न हि तं रामः पित्रे भ्रातस्पस्य च वर्मसंपामास तच्छुत्वा जमदग्निरमार्ष ३८ रामराम महाबाहो भवान्पापमकारषीत् अवधीन्नरदेवं यत्सर्वदे
वमयं यथा ३९ वयं हि ब्राह्मणास्तात क्षमयार्हणतां गतः॥ यया लोकगुरुर्देवः पारमेष्ठ्यमगात्पदं ४० क्षमया रोचते लक्ष्मीर्ब्राह्मी सौरी यथा प्रभा॥ क्ष
मिणामाशु भगवांस्तुष्यते हरिरीश्वरः ४१ राज्ञो मूर्धाभिषिक्तस्य वधो ब्रह्मवधाद्गुरुः तीर्थसंसेवया चांहो जह्यंगाच्युतचेतनः ४२ इति श्रीभा
गवते महापुराणे परशुरामचरिते पंचदशोऽध्यायः॥ श्रीशुक उवाच पित्रोपशिक्षितो रामस्तथेति कुरुनन्दन॥ संवत्सरं तीर्थयात्रां चरित्वाश्रममा
व्रजत् १ कदाचिद्रेणुका याता गंगायां पद्ममालिनं गंधर्वराजं क्रीडंतम[illegible] सरोभिरपश्यत् २ विलोकयंती क्रीडंत
मुदकार्थं नदीं गता होमवेलां न सस्मार किंचिच्चित्ररथस्पृहा ३ कालात्ययं तं विलोक्य मुनेः शापविशंकिता॥ आगत्य कलशं तस्थौ पुरोधाय कृ
तांजलिः ४ व्यभिचारं मुनिर्ज्ञात्वा पत्न्याः प्रकुपितोऽब्रवीत्॥ घ्नतैनां पुत्रकाः पापामित्युक्तास्ते न चक्रिरे ५ रामः संचोदितः पित्रा भ्रातॄन्मात्रा सहा
वधीत्॥ प्रभावज्ञो मुनेः सम्यक् समाधेस्तपसश्च सः ६ थ२

कलशं पुरोधाय अग्नेर्निधाय व्यभिचारं मानसं ज्ञात्वा अतः निलंघ्य विमान् भ्रातॄन् मातुश्च वधे संचोदितः सन् मुनेर्यः समाधिस्तपश्च त
योः प्रभावज्ञः यदि न हन्यां तर्हि मामपि शप्तुं समर्थः यदि तु हन्यां तर्हि मयि संतुष्टः सन् तान् जीवयितुं समर्थ इति जानन्निति तत्त्वं॥ राम
अपि

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न००

34

तत्कृतो भृगुवंशभवस्य देवरातस्य कौशिकं प्रवरत्वमित्याशंक्य तदुपपादयन्नाह । हा पुत्रकेत्वेत्यादि यावत्समाप्तिः पूर्वमजीगर्तो मध्यमत्वेनोपेत्य आंममत्वं विहाय
विक्रीतत्वात्तोप्यकषपात्सुतानाह ज्येष्ठ सर्वप्रकल्प्यतामिति एतद्देवस्य पितुर्विशिनाष्टि । पदनिति यां मुमुचे अमुचत भार्गवोपि जाधिपुगा धेवंस जोप्पुदे वरात
इति ख्यातः तलस्य ज्येष्ठ तं कुसलं नमेनिरे मध्यमं स्थानमर्थीवह नेदङ्ग्लां जीहलेतवंतः मुनिर्विश्वामित्रः पंचशतानां कनिष्ठैः साकं तम घोनाम धुच्छंदा उवाच

पुत्रं कृत्वा शुनःशेफं देवरातं च भार्गवम् ॥ अजीगर्तिं सुतानाह ज्येष्ठ सर्वप्रकल्प्यताम् ३० यो वै हरिश्चंद्रमखे विक्रीतः पुरुषः पशुः ॥ सुत्वा देवं प्रजेशादीन्नमुमु
चे पाशबंधनात् ३१ यो रातो देवयजने देवैर्गाधिसुतापसः ॥ देवरात इति ख्यातः शुनःशेफस्तु भार्गवः ३२ येम धुच्छंदसो ज्येष्ठाः कुशलं मेनिरे न तत्
अशपत्तान्मुनिः क्रुद्धो म्लेच्छा भवत दुर्जनाः ३३ स होवाच मधुच्छंदाः सार्द्धं पंचाशता ततः ॥ यन्नो भवान् संजानीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयं ३४ ज्येष्ठं मं
त्रदृशं चक्रुस्त्वामन्वंचो वयं स्म हि ॥ विश्वामित्रः सुतानाह वीरवंतो भविष्यथ ३५ ये मानं मेनुगृह्णंतो वीरवंतमकर्त माम् ॥ श्रीरामकृष्ण

मन्यते

तोस्माकं पत ज्येष्ठं कनिष्ठं वाम वा स्मिता संजानीते तस्मिन्नवयं तिष्ठामेति एवमुक्ता मंत्रदृशं कस्य नूनं कतमस्यामृतानामित्यादि मंत्राणां द्रष्टा
रं सन् शुनःशेपं ज्येष्ठं च क्रुः तदा हव यं स वैत्वाम न्वंस्मा हि अनुगंतारः कनिष्ठाः स्युः स्म इत्यर्थः ततः प्रसन्नो विश्वामित्रस्तान्सुतानाह वीरवंतः पुत्रवंतो
भविष्यथ यद्यूयं मम मानं पूज्यात्वं मम गृह्णंतः अनुवर्तमानाः मां वीरवंतमकर्त इत्यर्थः ॥३५॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पंभे कपंच क्रुः २ चे२ संतो१ पुत्रवंतं

38

38

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

संज्ञालंस्मृतिः तदेवलक्षणांचिन्हं यस्य। तं स्वदेहं लब्ध्वा सन्नः षी [illegible] णांमंडले सप्तम [illegible] श्चिरभूत [illegible] वेदं वेदप्रवर्त्तकेषु सप्तर्षिष्वे
कतमो भवि [illegible] ष्यत्यर्थः भुवो भारमखलभारमेवाह नृपानिति तदेवं प्रसक्तानुप्रसक्तं समाप्य प्रस्तुतमाह गाधेरिति महातेजा विश्वामित्रः॥ ते सर्वे लिंगसम
वापन्यायेन प्राप्ता भवत उपदधाः तीती वन्म धुच्छंदसः स्वोच्यंत इत्यादि तथा च श्रुतिः तस्य ह विश्वामित्रस्यैकशतं पुत्रा आसुः पंचाशदेव ज्यायांसो मधुच्छन्दसः पंचाशत्का
ह१

पितुः कोपेन संधाय शिरश्छेदापवर्हिषि॥ स वै देवमयं देवमात्मानमयजन्मखैः॥ २० ददौ प्राचीं दिशं होत्रे ब्रह्मणे दक्षिणां दिशं॥ अध्वर्यवे प्रतीचीं वै उद्गात्रे
उत्तरां दिशं २१ अन्येभ्यश्चावांतरदिशः कश्यपाय च मध्यतः॥ आर्यावर्तमुपद्रष्ट्रे सदस्येभ्यस्ततः परम् २२ ततश्चावभृथस्नानविधूताशेषकिल्बिषः॥
सरस्वत्यां ब्रह्मनद्यां रेजे व्यभ्र इवांशुमान् २३ स्वदेहं जमदग्निस्तु लब्ध्वा संज्ञानलक्षणं॥ ऋषीणां मंडले सोऽभूत्सप्तमो रामपूजितः २४ जामदग्न्योपि
भगवान् रामः कमललोचनः॥ आगामिन्यन्तरे राजन् वर्तयिष्यति वै बृहत् २५ आस्तेऽद्यापि महेंद्राद्रौ न्यस्तदंडः प्रशांतधीः॥ उपगीयमानचरितः सिद्धगं
धर्वचारणैः २६ एवं भृगुषु विश्वात्मा भगवान् हरिरीश्वरः॥ अवतीर्य परं भारं भुवो हत्वा बहुशो नृपान् २७ गाधेरभून्महातेजाः समिद्ध इव पावकः॥ त
पसा क्षात्रमुत्सृज्य यो लेभे ब्रह्मवर्चसं २८ विश्वामित्रस्य चैवासन् पुत्रा एकशतं नृप॥ मध्यमस्तु मधुच्छंदा मधुच्छंदस एव ते २९॥॥
धु२ ह३ हा१

कौशीयांस इत्यादि। तत्र विश्वामित्रपुत्रपुत्रेषु भार्गवस्याजीगर्त्तस्य देवरातस्य ज्येष्ठत्वमवगम्यते। तथा श्रेष्ठ्य लायन बहु [illegible] पनादिभिः कौशिकानां दे
वरातप्रवरातप्रवरत्वमुक्तं। प्रवरस्यात स्मि [illegible] जैव वंशोऽवांतरभेदः न तु वंशांतरं तथा च स्मृतिः एकैस्य वंशो [illegible] यावत्पूर्वरेषु वर्तते तावत्समानगो
त्रत्वं विना भृग्वंगिरोगणादिभिः २९

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रस्तस्मा

संततिसंज्ञः सत्यकेतोर्धृष्टकेतुः ॥ तस्मात्सुकुमारो वीतिहोत्रस्तस्य भर्गः अतो भार्गात् भार्गभूमिः [illegible]काशयः केशाँ व्रिपाः काश्यःप्रपितामहस्य क्षत्रवृद्धस्या

न्वयं श्रयं ते पानीतप्या ततः अनेनस्तस्य शुनकोऽजरसेनस्तस्य संज्ञातः अत्मवान् ज्ञानी अतः [illegible] नेम नकृतवानित्यर्थः तेषां मति[illegible]शापगुनुण

ति।

षष्टिं वर्षसहस्राणि षष्टिं वर्षशतानि च । नालर्कादपरो राजन् बुभुजे मेदिनीं युवा ८ अलर्कात्संनतिस्तस्मात्सुनीथोऽथ सुकेतनः ॥ धर्मकेतुः सु

तस्तस्मात्सत्यकेतुरजायत ९ धृष्टकेतुः सुतस्तस्मात्सुकुमारः क्षितीश्वरः ॥ वीतिहोत्रोऽस्य भर्गोऽतो भार्गभूमिरभून्नृप १० इतीमे काशयो भूपाः क्ष

त्रवृद्धान्वयायिनः । रंभस्य रभसः पुत्रो गंभीरश्चाक्रियस्ततः ११ तस्य क्षेत्रे ब्रह्म जज्ञे शृणु वंशमनेनसः ॥ शुद्धस्ततः शुचिस्तस्माच्चित्रकृद्धर्मसारथिः

१२ ततः शान्तरयो जज्ञे कृतकृत्यः स आत्मवान् । रजेः पंचशतान्यासन्पुत्राणाममितौजसाम् १३ देवैरभ्यर्थितो दैत्यान्हत्वेन्द्रायाददाद्दिवम् ॥ इन्द्र

स्तस्मै पुनर्दत्त्वा च चरणौ रजेः १४ आत्मानमर्पयामास प्रह्रादाद्यरिशंकितः ॥ पितर्युपरते पुत्रा याचमानाय नो ददुः १५ त्रिविष्टपं महेन्द्राय यज्ञभा

गान्समाददुः ॥ गुरुणा हूयमानेऽग्नौ बलभित्तनयान्रजेः १६ अवधीद्भ्रंशितान्मार्गान्न कश्चिदवशेषितः ॥ कुशात्प्रतिः क्षात्रवृद्धात्संजय

स्तत्सुतो जयः १७ ततः कृतः कृतस्यापि जज्ञे हर्यबलो नृपः सहदेवस्ततो हीनो जयसेनस्तु तत्सुतः १८ संकृतिस्तस्य च जयः क्षत्रधर्मा महारथः

॥ क्षत्रवृद्धान्वया भूपाः शृणु वंशं च नाहुषान् १९ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे सप्तदशोऽध्यायः १७ ॥ ॥ श्रीरामाय नमः ॥

टी। नं२

बृहस्पतिना अभिचारविधानेनाग्नौ हूयमाने सति सिंहावलोकनेनाह क्षात्रवृद्धात्क्षत्रवृद्धपौत्रात् कुशान्नृप्रतिः प्रतेः संजयः इति नवमे सप्तद

न्वायेऽ।

शोऽध्यायः १७ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

एष१ यतः

...देवरातः वेपुष्मदीयं कौशिकस्य वंश्यैः ... अन्वित अनुगच्छत अन्ये चाष्टकादयस्तस्य सुता आ... उपसंहरति एवमिति एकेश
प्राप्ते अनुगृहीताः अन्ये तु पु... त्रत्वेन ख्यापिता इत्येवं कौशिकगोत्रं प्रवरभेदं नानाप्रकारं जातं तच्च प्रवरान्तरमापन्नं प्राप्तं हि यस्मात् देवरातं ज्येष्ठत्वे ननतर
प्रकल्पितम्॥ इति नवमे षोडशोऽध्यायः अध्याये सप्तदशे त्वैलज्येष्ठपुत्रस्य पंचसु सुतेषु क्षत्रवृद्धादिचतुर्णां वंशवर्णनम् १ इह श्रीलक्ष्म्यावतारप्र

एष वः कुशिका वीरो देवरातस्तमन्वित॥ अन्ये चाष्टकहारीतजयक्रतुमदादयः ३७ एवं कौशिकगोत्रं तु विश्वामित्रैः पृथग्विधं॥ प्रवरान्तरमापन्नं तद्धि चैवं विकल्पितं ३८ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे षोडशोऽध्यायः॥ श्रीबादरायणिरुवाच यः पुरूरवसः पुत्र आयुस्तस्याभवन्सुताः॥ नहुषः क्षत्रवृद्धश्च रजी रंभश्च वीर्यवान् १ अनेना इति राजेन्द्र शृणु क्षत्रवृधोऽन्वयं॥ क्षत्रवृद्धसुतस्यासन्सुहोत्रस्यात्मजास्त्रयः २ काश्यः कुशो गृत्समद इति गृत्समदादभूत्॥ शुनकः शौनको यस्य बह्वृचप्रवरो मुनिः ३ काश्यस्य काशिस्तत्पुत्रो राष्ट्रो दीर्घतमःपिता॥ धन्वन्तरिर्दीर्घतमस आयुर्वेदप्रवर्तकः ४ यज्ञभुग्वासुदेवांशः स्मृतमात्रार्तिनाशनः॥ तत्पुत्रः केतुमानस्य जज्ञे भीमरथस्ततः ५ दिवोदासो द्युमांस्तस्मात्प्रतर्दन इति स्मृतः॥ स एव शत्रुजिद्वत्स ऋतध्वज इतीरितः ६ तथा कुवलयाश्वेति प्रोक्तोऽलर्कादयस्ततः ७

राम१ ८ अ१

त्वायवंशानुक्रमात्स्यादिक्रमेणाप्राप्तां तमिति यस्य वंशो महत्त्वाद्वक्तव्यस्तस्य वंशोऽतिविततत्वादन्ते निरूप्यते अतः पुरूरवसः पुत्राणां पंचानां म
निष्ठान्न्म वंशानुक्रीदानीं प्रथमस्य वंशमाह य इति एवं नहुषपर्यन्तं यदुप्रभृतिवंशविस्तृष्ट यम्। क्षत्रवृद्धः क्षत्रवृधः दीर्घतमसः पिता॥
स्मृतमात्र एवार्तिरोगदुःखं नाशयतीति तथा ततः प्रतर्दनादिशब्दवाच्यात् द्युमतः सकाशादलर्कादयः॥ ७॥ श्रीरामः श्रीकृष्णाय नमः

लै२ त२

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

36

गी०नं०

येरिदं तप सास्य मुखं पुंस: परस्पये । धार्ष्टते येरिह ज्योति: शिव: पंथा ख्यदर्शित: १२ यान्यदं सुपतिष्ठंते लोकनाथा: सुरेश्वरा: भगवानेपि विधवा आपद्य...
अन्यापमेव ब्राह्मणोत्कर्षवर्णनेन व्यनक्ति येरिति त्रिभि: येब्राह्मणा: परस्परं सो मुखं । मुखादुत्पन्नत्वेन तत्प्रिदत्तेन च श्रेष्ठा इत्यर्थ: ज्योतिर्ब्रह्म
पंथा वेदमार्ग: १२।१३ तदेवं ब्राह्मणमात्रमेव तावत्पूज्यं तत्रापि विशेषं भगव: अस्माकं पितान: शिष्य: एवं सत्यपि अस्माभिर्द्वीप्यो यास्य दृपमवतीध
वपंतत्रापि भगव: शिष्यो ऽस्या न: पिता ऽसुर: अस्य ऽश्चार्य च तवतीश्चद्रोवेदमिवासती १४ एवं शपंतीं शर्मिष्ठां गुरुपुत्री समभाषत । तु षाम्यसंतु
रं गीव धर्षिता दष्ट दन्दद्धा १५ आत्मवृत्तमविज्ञाय कथ्यसे बहु भिक्षुकि किं न प्रतीयसे ऽस्माकं गृहान्वलिभुजो यथा १६ एवंविधे: सपरु
षै: स्त्रीयाचार्यसुतां सतीं शर्मिष्ठा प्राक्षिपत्कूपे वास आदाय मन्युना ७ तस्यां गतायां स्वगृहं ययातिर्मृगयां चरन् । प्राप्तो यदृच्छया
कूपे जलार्थी तां ददर्श ह १८ दत्वा स्वमुत्तरं वास: तस्यै राजा विवाससे गृहीत्वा पाणिना पाणिमुज्जहार दयापर: १९ तं वीरमाहौशन ३६
सी प्रेमनिर्भरया गिरा राजंस्त्वया गृहीतो मे पाणि: परपुरंजय २० हस्तग्राहोपरो माभूद् गृहीतायास्त्वया हि मे एष ईश कृतो वीर संबं ३६
धो नौ न पौरुष: २१ यदिदं कूपलग्नाया भवतो दर्शनं मम न ब्राह्मणो मे भविता हस्तग्राहो महाभुज कचस्य बार्हस्पत्यस्य शापाद्यम
हस्य१ शापं पुरा।२२

तवती १९।२० निषिद्धो ऽयं प्रतिलोमसंबंध इति चेत्तत्राह एष इति २१ ब्राह्मणो मे इत्यत्र हि [illegible] गोति चेत्तत्राह न ब्राह्मण इति
बृहस्पते: सुत: कच: शुक्रात्संजीवनीं विद्यामध्यगात् तदा च देवयानी तं पतिं [illegible] पुत्रीमम पूज्येति न तामुवाह तदा ६२
तत श्च कुपिता सती नवे यं विद्या नि:फला भवतु इति तं शशाप सच तव ब्राह्मण [illegible] राशाप न वेत्तदाह यमहमशा
पं तस्य शापात् २२॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

७२

अष्टादशे ययातेश्च नाहुषस्य कथोच्यते यस्य पंच सुपुत्रेषु कनीयानग्रहीद्धरां तस्या ज्यस [illegible] च हत्वं चेत्तीति तत्पा तन्नेहेतुः पत्रेति स्थानात्स्वर्गात् द्विजैरगस्त्यादिभिः पवीयसो भ्रातॄन् नादिशत् काव्यस्य शुक्रस्य च वृष [illegible] दारः तत्र नात्र प्रतिलोमता दोषः

७२

श्रीशुक उवाच यतिर्ययातिः संयातिरायतिर्वियतिः कृतिः षडिमे नहुषस्यासन्निंद्रियाणीव देहिनः [illegible] दत्तं तत्परिणामवित् यत्र प्रविष्टः पुरुष आत्मानं नावबुध्यते २ पितरि भ्रंशिते स्थानादिंद्राण्या धर्षणाद्द्विजैः प्रापिते जगरत्वं वै ययाति [illegible] ३ चतसृष्वादिशद्दिक्षु भ्रातॄन् भ्राता यवीयसः ॥ कृतदारो जुगोपोर्वीं काव्यस्य वृषपर्वणः ४ राजोवाच ब्रह्मर्षिर्भगवान् काव्यः क्षत्रबंधुश्च [illegible] वः ॥ राजन्यविप्रयोः कस्माद्विवाहः प्रतिलोमकः ५ श्रीशुक उवाच एकदा दानवेंद्रस्य शर्मिष्ठा नाम कन्यका ॥ सखीसहस्रसंयुक्ता गुरुपुत्र्या च भामिनी ६ देवयान्या पुरोद्याने पुष्पितद्रुमसंकुले ॥ व्यचरत्कलगीतालिनलिनीपुलिनेऽबला ७ ता जलाशयमासाद्य कन्याः कमललोचनाः ॥ तीरे न्यस्य दुकूलानि विजह्रुः सिंचतीर्मिथः ८ वीक्ष्य व्रजंतं गिरिशं सह देव्या वृषस्थितं ॥ सहसोत्तीर्य वासांसि पर्यधुर्व्रीडिताः स्त्रियः ९ शर्मिष्ठाजानती वासो गुरुपुत्र्याः समव्ययत ॥ स्वीयं मत्वा प्रकुपिता देवयानीदमब्रवीत् १० अहो निरीक्ष्यतामस्या दास्याः कर्म ह्यसांप्रतं ॥ अस्मद्धार्यं धृतवती शुनीव हविरध्वरे ११

दा४ पुजि३

इत्यत्र बहुनादिति दर्शयन् कथामाह । एकदेत्यादिना प्रतिजज्ञाह तद्धचरुत्वं तेन । गुरोः [illegible] पुत्र्या देवयान्या च व्यचरदिति द्वयोरन्वयः । कलगीता अलयो येषु तानि नलिनी पुलिनानि यस्मिन् पुरोद्याने अबला शर्मिष्ठा सिंचतीः सिंचंत्यः [illegible] तीः स्वीयं मत्वा गुरुपुत्र्या वासः समव्ययत् पर्यधात् । अ
सांप्रतं । अन्याय्यं

आसुर्याः शर्मिष्ठायाम तुः सकाशात् उपमंत्रयन् प्रतारयन् विकृतं रूपं करोतीति तथा तेदुहितरि कामेरघाः प्यतृप्तोस्मि कामानां भोगे रितिवा अनु कुमाह नर्हि यो मे धास्यति अभितो धारयिष्यतीति तस्य वयसा कामं अत्यस्यतां पंचैतुं जरामत्तपंपातु अत्यं पं नीपतानितिवा यदा यतस्यति हेतुः तां जरां अत्र्यं सांगामयेतयर्थः । इति लब्ध्वं व्यवस्थानं जाराया अवस्थिति येनासः यतो न धर्माः ताः अनितेश्च यौवनेनोजिन्तवुङ्घः त्वं जरां किं यस्य

यदुं चतुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत द्रुह्युं चैवानुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ३४ गर्भसंभवमासुर्या भर्तुर्विज्ञाय मानिनी । देवयानी पितुर्गेहं ययौ क्रोधविमूर्छिता ३५ प्रियामनुगतः कामी वचोभिरुपमंत्रयन् ॥ न प्रसादयितुं शेके पादसंवाहनादिभिः ३६ शुक्रस्तमाह । कुपितः स्त्रीकामानृतपूरुष ॥ त्वां जरा विशतां मंद विरूपकरणी नृणां ३७ ययातिरुवाच अतृप्तोस्म्यद्य कामानां ब्रह्मन् दुहितरि स्मते ॥ व्यत्यस्यतां यथाकामं वयसा यो मे धास्यति ३८ इति लब्धव्यवस्थानः पुत्रं ज्येष्ठमवोचत ॥ यदो तात प्रतीच्छेमां जरां देहि निजं वयः ३९ मातामहकृतां वत्स न तृप्तो विषयेष्वहं ॥ वयसा भवदीयेन रंस्ये कतिपयाः समाः ४० यदुरुवाच नोत्सहे जरसा स्थातुमन्तरा प्राप्तया तव ॥ अविदित्वा सुखं ग्राम्यं वैतृष्ण्यं नैति पूरुषः ४१ तुर्वसुश्चोदितः पित्रा द्रुह्युश्चानुश्च भारत प्रत्याचख्युरधर्मज्ञा ह्यनित्ये नित्यबुद्धयः ४२ अप[illegible]तनयं पूरुं वयसोनं गुणाधिकं ॥ न त्वमग्रजवद्वत्स मां प्रत्याख्यातुमर्हसि ४३ पूरुरुवाच को नु लोके मनुष्येन्द्र पितुरात्मकृतः पुमा[illegible]न्निक्षेमापस्य प्रसादाद्विंदते परम् उत्तमश्चिन्तितं कुर्यात्प्रोक्तकारी च मध्यमः अधमोऽश्रद्धया कुर्यादकर्ता उच्चरितं पितुः ४५ [illegible]

हीयसीत्यपक्षत प्रत्याख्यानं मा कृथाः इत्याह नत्वामिति अनेन कृतः स्वदेहकर्तुः प्रत्युपकार[illegible]चिंतितं कुर्यात्स उत्तमो [illegible]तुपुरीषप्रायः ४५ ॥

यस्तु चोक्तकारी समध्यमः । यस्त्व[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

३६

अप्रशास्त्रीपत्वात् अनभिप्रेतमपि दैवेनोपहृतं प्रापितं तु धातः तंतस्यां संक्रामेत्स्वं मनश्च तु न्यस [illegible] शेदिति तस्या वचः प्रतिज-
ग्राह अंगीकृतवान् शर्मिष्ठासंबंधोपि दैववशादेवाभवदिति दर्शयन्नाह गते राजनीति नवमि [illegible] तं रूपेप्र क्षेपादिति कापोतीं
मुच्यत्ति प्रत्यनीकादेवात्ते विवक्षिता अपप्रापनीपाः स्वाभिप्रेतं [illegible] तथाभूतेशात्वाप्रसनी [illegible] वा सानुगास्सखीसहिताश

पपातिरनभिप्रेतं दैवोपहृतमात्मनः मनस्तु तऊतं तु धात्प्रतिजग्राह तद्वचः २४ गते राजनि सा वीरे तत्र [illegible] ॥ न्यवेदयत्तत्सर्वमुक्तं शर्मिष्ठया
कृतं २५ दुर्मना भगवान्काव्यः पौरोहित्यं विगर्हयन् ॥ स्तुवन्वृत्तिं च कापोतीं दुहित्रा स पयो पुरात् २६ वृषपर्वा [illegible] ज्ञाय प्रत्यनीकविवक्षितं ॥ गुरुं प्रत्या
दयन्मूर्ध्ना पादयोः पतितः पथि २७ क्षणार्द्धमन्युर्भगवान्शिष्यं व्याचष्ट भार्गवः ॥ कामोस्याः क्रियतां राजन्नैनां त्यक्तुमिहोत्सहे २८ तथेत्य
वस्थिते प्राह देवयानी मनोगतं ॥ पित्रा दत्ता यतो यास्ये सानुगा यातु मामनु २९ स्वानां तत्संकटं वीक्ष्य तदर्थस्य च गौरवम् ॥ देवयानीं पर्य्यचरत्
स्त्रीसहस्रेण दासवत् ३० नाहुषाय सुतां दत्वा सह शर्मिष्ठयोशना ॥ तमाह राजन्शर्मिष्ठामाधास्तल्पेन कर्हिचित् ३१ विलोक्यौशनसीं राजन्श
र्मिष्ठा सप्रजां क्वचित् ॥ तमेव वव्रे रहसि सख्याः पतिमृतौ सती ३२ राजपुत्र्यार्थितोपत्ये धर्मं चावेक्ष्य धर्मवित् ॥ स्मरन्शुक्रवचः काले दिष्टमेवाभ्यपद्यत ३३
वी१ वी१

र्म्मिष्ठा ममानुयात्विति तत्तस्मान्निर्गतात्शुक्रात्संकटं वीक्ष्य तत्तस्मादवस्थितादर्थस्य प्रयोजनस्य गौरवं च दृष्ट्वा तल्पेनाधाः नोपगच्छेरित्यर्थः अप
त्यार्थमृतु काले प्रार्थना तस्याः कामपूरणं धर्ममवेक्ष्य शुक्रस्य वचश्च स्मरन् दिष्टं दैवप्रापितमेव तत्संगमम्भ्यपद्यत न तु कामेनेत्यर्थः ॥ ॥
ती१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रोपयित्वा तेन वि घाराग्ने रामद्धादिकमुद्धृत्य तीर्थं निर्गमाय मार्गं प्रददत्त वृक्षः इति प्रार्थिता प्रमुदिता: कामयामासुः कांतं प्रति कामिनी: का
मवत्यः । पीवानं पृष्टं पद्मपुलेरति समर्पयामि स्पर्धः मोह्यासे रते: सो कारं ॥ याने कोविदं अभिहं अतएव प्रेछम् नावुध्यत नान्वबुध्यत स्वामि
नमिति मुक्त्वाभिप्रायेणाह इदं विशकारं वस्त्रजातिशब्दं संधितुं प्रसादयितुं वराली नत जरया संभोगासमर्थकमकरोत् अर्थाज्ञ

तस्पाङ्करशोपायं वत्तः कामी विचिंतयन् अथ तत्तीर्थमुद्धृत्य विषारणाग्ने रोपयित्वा ६ सोत्तीर्य कूपात्सुश्रोणी तमेव चक्रे किल
तया वत्तं समुद्धीस्य वरजोजा: कांत कामिनी: ५ पीवानं स्पद्मलं प्रेछ मीद्धासंयाम कोविदम् । सरकोजे व वत्तासो व की नार निवर्द्धन: ६
रेमे कामरसस्य तत्र आत्मानं नाववुध्यते । तमेवं प्रेछ तममारम मारा मजान्यया ७ विलोक्य कूपसं विघ्ना नामच्य छत्त कर्म्म
तत् तं दुहृदं सुदुरूपं कामिरां तेशासोहदम् ८ इन्दु धाराममु त्स्त्रस्वामिनं दुःखितायपो । सोपि चानुगतः स्वैराः कृपराः
तां प्रसादितुम् ९ कुर्वन्निदं विशकारं नाशक्नोत्सविसंधितुम् तस्यां तत्र हि जः कश्चिद्जास्वाम्य छिन दुषा ॥ जवंतं वषरांभू
पः संदधे प्रीय योगवित् १० संवद्धं वषराः सोपि सजपाकूपल ब्धया । कालं वहुति थं भद्रू कामैर्नायापितुष्यति ११ पप्याहं
कृपराः सुभुभवत्यः प्रेमयंत्रितः आत्मानं नाभिजानामि मोहितस्तव मायया १२ पत्यमपि [illegible] एवं हिर णपं पशवः स्त्रियः न ङसं
ति मनः प्रीतिं पुंसः कामहतस्य ते १३ न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति हविषा कृ[illegible] एवाभिवर्द्धते ॥१४॥ ॥ ॥॥

स्वपुत्र्याः कामभोग्ययोगवित् उपाय तः जराव्यत्ययेन रतिशक्तिं ददाविति यर्पः [illegible] सेव्यमौ नर्नतृप्यति । ननु
तर्हि पुनरपि वहवो विषयाः सेव्या । तां ततो मनसि प्रीते सति कामोपशांत्या मोहो निवर्त्त [illegible] शाम्यं न ङसंति हविषा घृते न
[illegible] कृष्णवर्त्मा अग्निरिव ॥१४

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sh

सं १

जुजुषे सेवितवान्। यथोपजोषं यथाप्रीतिर्जुजुषे नानेवभाति। यावदिन्द्रियप्रवृत्तिः तदुपरमे नाभी[illegible] तोन नोरूपद्रे त्यर्थः। मनःसु
खं कामभोगम्। कदिन्द्रियैर्दूषितैः पराङ्मुखैरिन्द्रियैः इति नवमे ऽष्टादशोऽध्यायः १८ ॥ उनविंशति[illegible] तज्जोषमम् देवयानी समाश्रा
श्र विरक्तो मुक्तिमाप्नुयात्। १ भुक्तभोगाम जोहास्य ल्लजव इत्तमात्मनः विडंवयन् प्रियामभी[illegible] वान्॥ कामानाचरन्नुपभुंजा

इति प्रमुदितः पूरुः प्रत्यगृह्णात् जरां पितुः। सोपि तद्वयसा कामान् यथावज्जुजुषे नृप। ४६। से[illegible] नम्यक् पितृवत्पालयन् प्रजाः॥
यथोपजोषं विषयान् जुजुषे व्याहतेन्द्रियः ४७ देवयान्यप्यनुदिनं मनो वाग्देहवस्तुभिः प्रेयसः [illegible] रमां प्रीतिमुवाह प्रेयसी रहः ४८। अ
यजद्यज्ञपुरुषं क्रतुभिर्भूरिदक्षिणैः सर्वदेवमयं देवं सर्ववेदमयं हरिम्॥ ४९ यस्मिन्निदं विरचितं व्योम्नीव जलदावलिः। नानेव भाति ना
भाति स्वप्नमाया मनोरथः ५० तमेव हृदि विन्यस्य वासुदेवं गुहाशयम् नारायणमणीयांसं निराशीरयजत्प्रभुम्॥ ५१ एवं वर्षसहस्राणि
मनः षष्ठैर्मनःसुखम्। विदधानोपि नातृप्यत्सार्वभौमः कदिन्द्रियैः ५२ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे ऽष्टादशोऽध्यायः १८
श्रीशुक उवाच। स इत्थमाचरन्कामान्स्त्रैणोपह्नवमात्मनः बुद्ध्वा प्रियायै निर्विण्णो गाथामेतामगायत १ शृणु भार्गव्यमूं गाथां मद्वि
धाचरितां भुवि। धीरा यस्यानुशोचन्ति वने ग्रामनिवासिनः २ बस्त एको वने कश्चिद्विचिन्वन्प्रियमात्मनः॥ ददर्श कूपे पतितां स्वक
र्मवशगामजाम्।॥ ३॥

नः गाथामितिहासम् मद्विधेन मत्सदृशेन आचरितामनुष्ठिताम् मद्विधस्याचरितं यस्यामिति वा यस्य ग्रामनिवासिनः कामिनो मद्विधस्याचरि
तं च वने स्थिता धीराः शोचन्ति तस्य गाथां शृणु। आत्मानमनुलक्ष्याह बस्त इति प्रियामनुलक्ष्याह अजामिति वने संसारे प्रियं विषयं॥ ३

सं १

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

३९

प्रस्तोभ्रमेवाह। परिहासमेवेति पद्मप्रस्तोभं निवृत्तिमार्गे प्रोत्साहं न भने: कथं समावेश्यतदाह। नमइति नमनादिभि: समावेश्येत्यर्थ: भृकोवानम स्करोति इति नवमे एकोनविंशोऽध्याय: १९ विश्रापित प्रसादप्रेराजासनमन्तोन्नत: पुरोर्वंशेहि दौष्यंतेर्भरतस्येष्यते परा: १ तत्सुत:श्र हंपाते: सुत: धर्मेपुस्व सत्येपुस्व धर्मसत्यव्रतेयव: व्रतेपुस्वावम: स्मृत: एवं दश्येते कृतेषु प्रमुखास्तस्य शोद्रा प्रस्वस्य घृताच्यामप्सरसि

प्रसूताङ्गाय्यांदेवधानीभेने प्रस्तोभमात्मन:। स्त्रीपुंसो:स्नेहं वै कुर्यात् परिहासमिवेरितम् २६ सासंनिवासं सुहृदां प्रपापानिवगच्छतां विज्ञायेश्वरतंत्राणांमायाविरचितं प्रभो: २७ सर्वत्रसंगमुत्सृज्य स्वप्नौपम्येन भार्गवी। कृत्स्नेमन:समावेश्य व्यधुनोल्लिंगमात्मने: २८ नमस्तुभ्यं भगवते वासुदेवाय वेधसे सर्वभूताधिवासाय शांताय बृहते नम: २९ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे एकोनविं शोऽध्याय: १९ श्रीबादरायणिरुवाच। पुरोर्वंशंप्रवक्ष्यामि यत्रजातोसि भारत। यत्रराजर्षयो वंश्या: ब्रह्मवंश्याश्च जज्ञिरे १ जनमे जयोऽभूत्पुरो: प्रचिन्वंस्तत्सुतस्तत: प्रवीरोऽथमनस्युर्वै तस्माच्चारुपदोभवत्। २ तस्यसुद्युरभूत्पुत्रस्तस्माद्बहुगवस्तत: संजातिस्तस्या हंयाती रौद्राश्वस्तत्सुत:स्मृत: ३ ऋतेयुस्तस्य कक्षेयु: स्थंडिलेयु: कृतेयुक:। जलेयु:संतते युश्च धर्मसत्यव्रतेयव: ४ दशैतेऽप्सरस:पु त्रावनेयुश्चावम:स्मृत: घृताच्यामिन्द्रियाणीव मुख्यस्यजगदात्मन: ५ ऋतेयोरंतिनावोभूत्त्रय[illegible]जान्नृप सुमतिर्ध्रुवोप्रतिरथ: कण्वोप्रतिरथात्मज: ६ तस्यमेधातिथिस्तस्मात्प्रस्कण्वाद्याद्विजातय: पुत्रोऽभूत्सुमते रे[illegible]तोमत: ७ दुःकंतोमृगयांया त: कण्वाश्रमपदंगत:। तत्रासीनां स्वप्रभया मंडयंतीं रमामिव। ८ विलोक्यसद्यो मुमुहे[illegible]म्॥

पुत्राजातात्रासरसइति [illegible]। षष्ठीसप्तम्यर्थे वसवर्भिर्भिलेदृष्टांत: जगदात्मन: जगत्प्रा[illegible]न्द्रियाणीदुःकंतस्य शकुंता यांभरत:पुत्रोभवदित्ति कन्या द्वारेणाह दुःकंतोमृगयामितिपंचदशभि: स्वमप्रभया मंडयंती[illegible] अप्रमत्ताम्। १९ रामं॥

श्री

तर्हि कदा केनोपायेन वा मनसः संपूर्णा प्रीतिः स्यात् यया कामोपशमः स्यादित्यत आह यदेति षड्भिः [illegible] आदि वै षमम्यं दुःखानि नित
रां वहतीति तथावान् श्रीसं निधानं तु सर्वथा स्यात् अपि त्याह मात्रेति अविविक्तं संकीर्णमा [illegible] कर्षति न तु तस्मात् त्यागस्या

पदानकुरुते भावं सर्वभूतेष्वमंगलम् समदृष्टेस्तदा पुंसः सर्वाः सुखमया दिशः १५ मा [illegible] नोऽर्प्यते योपान जीर्यते । तां त
ष्णां दुःखनिवहां शर्मकामो द्रुतं त्यजेत् १६ मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा नाविविक्तासनो भवेत् । बल [illegible] मोवि द्वांसमपकर्षति १७ पूर्णं
वर्षसहस्रं मे विषयान् सेवतोऽसकृत् तथापि चानुसवनं तृष्णा तेषूपजायते १८ तस्मादेतामहं त्यक्त्वा [illegible] पमानसम् निर्द्वन्द्वो निरहंकार
श्चरिष्यामि मृगैः सह ॥१९ दृष्टं श्रुतमसद् बुध्वा नानुध्यायेन्न संविशेत् संसृतिं चात्मनाशं च तत्र विद्वान्स आत्मदृक् २० इत्युक्त्वा नाहुषो जायां तदी
यं पूरवे वयः दत्त्वा स्वां जरसं तस्मादाददे विगतः स्पृहः २१ दिशि दक्षिणपूर्वस्यां द्रुह्युं दक्षिणतो यदुम् प्रतीच्यां तुर्वसुं चक्र उदीच्यामनुमीश्वरम् २२
भूमंडलस्य सर्वस्य पूरुमर्हत्तमं विशाम् अभिषिच्याग्रजांस्तस्य वशे स्थाप्य वनं ययौ २३ आसेवितं वर्षपूगान् षड्वर्गं विषयेषु सः क्षणेन मु
मुचे नीडं जातपक्ष इव द्विजः २४ स तत्र निर्मुक्तसमस्तसंग आत्मानुभूत्या विधुतत्रिलिंगः । परेऽमले ब्रह्मणि वासुदेवे लेभे गतिं भागवतीं प्र
तीतः २५॥

तिदुःखत्वात् । कथं ब्रह्मणि मन आधानं स्यात् । तत्राह दृष्टमिति यो नानुध्यायेत् न संविशेत् न चोप भुंजीत् तत्र दृष्टश्रुतयोरध्यय ना
दोसस्यात्मदृग्भवति तस्य पुरोर्वशे स्थाप पयित्वा विवृणे सुखान्दादिषु आसेवितं षड्इन्द्रियसुखं मुमुचे तत्याज यद्वा विषयेषु आसेवितं सेवा
कारितं षड्वर्गम् इन्द्रियाणां वर्गं मुमुचे उपेक्षते स्म । विधूतं निरस्तं त्रिगुणात्मकं येन प्रतीतः प्रख्यातः २५॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भा० न०

किंचापुत्रं अपयति । दूरेतोधाः रेतःसेक्ता वंशाह्नकृत् । पुत्रो यमक्षयात् पितरं नयति । तात्पतितत्पाच श्रुतिः पुन्नाम्नो नरकाद्यस्मात् पितरं त्रायते सुतः तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवेति पाठान्तरे मातापित्रोः पुत्रं प्रति विवादे यमक्षयमक्षयात् धर्म्मनिर्णेतुर्यमस्य सभायाः सकाशात् रेतोधा रेतःसेक्ता पितैव धर्म्मेण विजित्य पुत्रं नयति ननु माता त्वयि ततस्त्वं भार्य्यां पुत्रौ स्वीकृतवानिति हे पप्रू चक्रवर्त्तीबभूवेति शेषः तस्य महिमा गीयते तदप्येते श्लोकाः अभिगीता इत्यादि वक्ष्यते हरेरंशभुवः अंशाज्जातस्य तत्र लिंगमाह चक्रमिति गंगायामनु लोमं पञ्चाश ता वाजिभिरीजे पुरोधाय पुरोहितं कृत्वा यमुनामनु चयमुनायाः स्त्रानु लोमं अष्टाधिकसप्तति मेध्यान् अश्वान् बबंध ॥ किंकुर्वन् वसुध

मि

रेतोधाः पुत्रो नयति नरदेव यमक्षयात् । त्वं चास्य धाता गर्भस्य सत्यमाह शकुंतला २२ पितर्य्युपरते सोपि चक्रवर्त्ती महायशाः महिमागीयते तस्य हरेरंशभुवो भुवि २३ चक्रं दक्षिणहस्तेस्य पद्मकोशोस्य पादयोः । ईजे महाभिषेकेण सोभिषिक्तोधिराड्विभुः २४ पंचपंचाशता मेध्यैर्गंगायामनुवाजिभिः । मामतेयं पुरोधाय यमुनायामनु प्रभुः २५ अष्टसप्तति मेध्याश्वान् बबंध प्रददद्वसु ॥ भरतस्य हि दौष्यन्तेरग्निः साचीगुणेचितः २८ सहस्रं बद्धशो यस्मिन् ब्राह्मणा गा विभेजिरे २७ च प १

है

नं प्रकर्षेणाददत् साचीगुणे प्रकृष्टगुणवति देशेऽग्निः चितोऽभूत् यस्मिन्नग्निचयनेदेशेवा सर्वेभ्यं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्येकं भूरिदक्षिणेन दत्ताः गा बद्धशः प्रत्येकं च विभेजिरे विभज्य जगृहुः । चतुरसी त्यधिकैः त्रयोदशसहस्रैरेकं बद्धं भवति । तथा [illegible] एकतान् कृष्णैन् शुक्लदंतो मगानूम स्रनारे भेता दत्ता यंतं बद्धानि स्तपुं चेति श्रुत्युक्तानि सप्ताधिकशतं बद्धानि श्रीभुक्ते नोक्त [illegible] त्वेन मगृह्णीतानि आदात्कर्म्मणि मश्नारे निपुतानि चतुर्दशेति एवं चतुर्दश लक्षाणि सप्ताधिकशतभागो बद्धसंख्या [illegible] । चतुर्दश लक्षाणि सप्ताधिकशतांशकं । बद्धं चतुरशीत्यधिक सहस्राणि त्रयोदश २१

वर्धं वर्धं ४ च्छे ३ ग १ ... मिस्तु [illegible] २१

मार्जिन: पं चं ५ ... ४० ... ४० ... २३

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya S[illegible]

तस्याः दर्शने न प्रमुदितः ... एवं सन्निवृत्तः परिश्रमो यस्य पौरवाणां चेतो न स धर्मे रमते अतो मच्चेतसः [illegible] राजन्यतनयं बोधि विश्वामि
त्रस्यात्मजाऽहं मेनकायां जाता तया च स्वर्गं गच्छन्त्या त्यक्ता अतो राजकन्ये वाऽहमित्यर्थः किंकर [illegible] भिप्रायं ज्ञात्वाह उपपन्नमि

छप ८

व भाषितां वरारोहां भटैः कतिपयैर्वृतः । तद्दर्शनप्रमुदितः सन्निवृत्तपरिश्रमः १० पप्रच्छ कामसं [illegible] शोपगिरा । का त्वं कमलपत्राक्षि
कस्यासि हृदयंगमे ११ किं वा चिकीर्षितं तन्वि भवत्यागत्य निर्जने वने । ... राजन्यतनया वै स्पृहं त्वां सुमध्यमे [illegible] तः पौरवाणां मनो धर्मे रमते क्वचि
त् शकुन्तलोवाच विश्वामित्रात्मजैवाहं त्यक्ता मेनकया वने । वेदैतद्भगवान्कण्वो वीर किं करवाणि ते १३ आस्यतां ह्यरविन्दाक्ष गृह्यतां
महर्हणं च नः । भुज्यतां सन्ति नीवारा उष्यतां यदि रोचते १४ दुष्यन्त उवाच उपपन्नमिदं सुभ्रु जातायाः कुशिकान्वये ॥ स्वयं हि वृणुते राज्ञां कन्य
काः सदृशं वरम् १५ ओमित्युक्ते यथाधर्ममुपयेमे शकुन्तलाम् गांधर्वविधिना राजा देशकालविभागवित् १६ अमोघवीर्यो राजर्षि
र्महिष्यां वीर्यमादधे श्वोभूते स्वपुरं यातः कालेनासूत सा सुतम् १७ कण्वः कुमारस्य वने चक्रे समुदिताः क्रियाः । बद्ध्वा मृगेन्द्रं तरसा क्री
डति स्म स बालकः १८ तं दुरत्ययविक्रान्तमादाय प्रमदोत्तमा हरेरंशांशसंभूतं भर्तुरन्तिकमागमत् १९ यदा न जगृहे राजा भार्यापुत्राव
निन्दितौ । शृण्वतां सर्वभूतानां खे वागाहाशरीरिणी । २० माता भस्त्रा पितुः पुत्रो येन जातः स एव सः । भरस्व पुत्रं दुष्यन्त मावमंस्थाः श
कुन्तलाम् । २१

ति गांधर्वविधिना त्रियः समयपूर्वकेण दुरत्ययं विक्रान्तं विक्रमो यस्य ... चर्मपात्रं ... माता आधारमात्रं पितुरेव तु पुत्रः
तत्र हेतुः येनेति आत्मा वै पुत्रनामासीति श्रुतेः भरस्व पुषाण अनेन भरतनामनिरुक्तं २१ ॥ श्रीरामचन्द्रं भजे ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वितथे वंशे सति तदर्थं पुत्रार्थं मरुत्स्तोमेन यागेन यजतस्तस्य प्रसन्नाः संतो मरुतो भरद्वाजं नाम पुत्रमुपादद्ः मरुतां भरद्वाजागमप्रकारं प्रदर्शयन्नाह। अंतर्वत्न्यामिति चतुर्भिः अंतर्वत्न्यां गर्भिण्यां भ्रातुरुतथ्यस्य पत्न्यां ममतायां चोध्येराभै पुनः कदाचित्प्रवृत्तो बृहस्पतिः तदा द्वितीयगर्भस्याव काशाभावादाक्रोशपूर्वकं गर्भस्थेन वारितः ततः क्रुद्धो बृहस्पतिरंधो भवेति तं गर्भं शप्त्वा बलात् वीर्यं न्यषिंचत्। ततो बृहस्पतिः शापादुर्भस्यो दीर्घतमा बभूव तेन चत दीर्घ पार्ष्णिप्रहारेण योने र्बहिः निःसारितं भूमौ पतितं सद्यस्वकुमारो।

तस्यैवं वितथे वंशे तदर्थं यजतः सुतम्। मरुत्स्तोमेन मरुतो भरद्वाजमुपादद्ुः ३६ अंतर्वत्न्यां भ्रातृपत्न्यां मैथुनाय बृहस्पतिः। प्रवृत्तो वारितो गर्भं शप्त्वा [illegible] वीर्यमवासृजत् ३७ तं त्यक्तुकामां ममतां भर्तृत्यागविशंकितां नामनिर्वचनं तस्य श्लोकमेनं सुरा जगुः ३८ मूढे भर द्वाजमिमं भरद्वाजं बृहस्पते यातौ यदुक्त्वा पितरौ भरद्वाजस्ततः त्वयम् ३९

भवत् तं परवीर्यजं भर्तुस्त्यागं विशंकितां सतीं त्यक्तुकामां ममतां प्रति सुराः इमं बृहस्पते र्भृता याश्च विवाद भूयं श्लोकं जगुः किमर्थं जगुः अतआह तस्य नामनिरुच्यते येन तन्नाम निर्वचनेनैव भर्तुस्त्यागसंकाभया कर्त्तुमि [illegible] र्थः। तत्र पुत्रं त्यक्त्वा पातां ममतां बृहस्पतिराह हे मूढे इमं पुत्रं भर। भर्तुर्बिभेमीति चेत्तत्राह द्वाजं एकस्य क्षेत्रे अन्यस्य बीजा [illegible] जातं अतस्तस्याप्ययं पुत्र इति न तस्मात् भयशंके त्यर्थः। एवमुक्तास तीतं प्रत्याह हे बृहस्पते त्वमिमं भर यतः द्वाजं द्वाभ्यां [illegible] अतो नाहमेकाकिनी भरामीत्यर्थः। यत् यस्मादेवमुक्त्वापि तरौ ममता बृहस्पती इति विवदमानौ पुत्रं परित्यज्य यातौ [illegible] स [illegible] पाठांतरे यस्य पुत्रस्य त्याग [illegible] ड:खात् पितरौ यातौ वित्यर्थः ३९॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagy[illegible]

देवानामपिमायांवैभवंअत्यगात् अत्यप्रोत यतःगुरुंपूज्यंहरिं आपयैःप्रापः तदंशसंभवत्वात्। [illegible] स्तुतमनुसारेणमापावतांश्रेष्ठः
हरिरेवसाक्षात्पर्थः भगवान्अत्रभगवान्भद्रभगुपोगजजातिभेदाःमध्वनाद्रेद्रुमसप्रुतिपद्धे। [illegible] सिंधिवत्कर्मविशेषकेचित्तुम
मन्वन्तरेतीर्थेइतिव्याचक्षते प्रादेवान्जित्वासुरसौकांक्षितरसातल्यादिस्थानानिभेजिरे [illegible] देवद्विषोरसातलंनीताःसन्तीप
नेराहरत् आनिन्येप्राशिभिरन्वैर्मनुषा ष्वादिभिः सहनीताइति प्राशिभिरितिपाठेप्र [illegible] ताः सन्तीः पद्मपरायोद्धृतान्प्रस्था

त्रैपहित्रेप्राच्छतं [illegible] श्वान्नवधाविस्मापयन्नृपान्।दोष्कंतिहत्यगान्मां [illegible] दांदेवानांगुरुमायथो २८ भगवान्भुक्तदतःक [illegible] न्हरिरूपेन
परिवतान् अदात्कर्मशीभमन्वन्तरेनिपुतानिचतुर्दश।२९ भरतंमहत्कर्मजपूर्वेनापरेनृपाः।नैवापुर्नैवप्राप्स्यन्तिबाहुभ्यांत्रि [illegible] दिवंभ
था।३० किरातहूणान्यवनानांध्रान्कंकान्खशांश्छकान्।अब्रह्मण्यान्नृपांश्चाहन्म्लेच्छान्दिग्विजयेखिलान् ३१ जित्वापु
रासुरादेवान्येरसौकांसिभेजिरे देवद्विषोरसांनीताःप्राशिभिःपुनराहरत् ३२ सर्वकामान्दुदुहतुःप्रजानांतेरोदसी समास्त्रिणवसाह
स्रीर्दिक्षुचक्रमवर्त्तयत्।३३ ससम्राड्लोकपालाख्यमैश्वर्यमधिराड्श्रियम्।चक्रंचास्खलितंप्राणान्मृषेत्युपरराम ह ३४ तस्यासन्
नृपवैदर्भ्यःपत्न्यःतिस्रःसुसंमताः जघ्नुस्त्यागभयात्पुत्रान्नानुरूपाइतीरिते ३५ ॥ ॥ ॥

प्याहरदित्यर्थः त्रिनवसाहस्रीःसप्तविंशतिसहस्रंवत्सरान्चक्रंसेनाभ्रान्तावातस्यवैराग्येशान्तोत्सप्रकारमाह सद्भृतिमखेतिविचा
र्येतिशेषः नानुरूपाः सदृशानभवन्तीति भर्त्राईरितेसति व्यभिचारशंकयात्यक्ष्यतीतिभयात्सुतान्जघ्नुःपुनःपुत्राणांदर्शनेवै
सादृश्यानुसंधानेनत्यजेत्॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सगराय श्वपुथसहिताय उंछेषं उद्वीरितं एवमेव तत्प्यंघतीति तत्पा॥ परदुःखं सहिष्णुतया सर्वेषां दुःखं स्वयं भोक्तुमाशास्ते नेति श्रीराभाघष्ठसम
द्धिपुक्तां गतिमपि मोक्षमपि चाहं न कामये तर्हि किं कामयसे तदाह अखिलदेहभाजामार्तिं दुःखं तत्तद्भोक्तृरूपेणांतःस्थितः सन्नहं प्रपद्ये प्राप्नु
यामित्येवं कामये येन तद्दुःखभोक्तृत्वकामपाहेतुभूतेन ते सर्वे अदुःखा भवंति ननु दुःखं किमिति प्रार्थ्यसे परदुःखनिवृत्त्यैवममसर्वदुःखनिवृ

पाते अद्वैतमन्योगादन्निषिः सुभिरावतः॥ राजन्भेदीपतामन्नं सगराय मुमुक्षते ८ सत्त्रा ह्येयो वशिष्टं पच्छमानपुरस्कृतं॥ तच्च दत्त्वा नमश्च
क्रे श्वभ्यः श्वपतये विभुः ९ पानीयमात्रमुच्छेषं तच्चैकं परितर्प्यतां॥ यास्यतः पुल्कसोभ्यागादपो देह्यशुभस्य मे १० तस्य तां करुणां वाचं निशम्य
विपुलश्रमाम् क्लेपयाभषासंतमिदमाहामृतं वचः ११ न कामयेहं गतिमीश्वरात्परामष्टर्द्धियुक्तामपुनर्भवं वा॥ आर्तिं प्रपद्येखिलदेहभाजा
मंतःस्थितो येन भवंत्यदुःखाः १२ क्षुत्तृट्श्रमो गात्रपरिभ्रमश्च दैन्यं क्लमः शोकविषादमोहाः॥ सर्वे निवृत्ताः कृपणस्य जंतोर्जिजीवि
षोर्जीवजलार्पणान्मे १३ एवं प्रभाष्य पानीयं म्रियमाणः पिपासया॥ पुल्कसायाददाद्धीरो निसर्गकरुणो नृपः १४ तस्य त्रिभुवनाधीशाः फलदाः
फलमिच्छतां आत्मानं दर्शयां चक्रुर्मायाविष्णुविनिर्मिताः १५ स वै तेभ्यो नमस्कृत्य निःसंगो विगत[illegible]सुदेवे भगवति भक्त्या चक्रे मनः परम् १६

त्तिरित्याह क्षुत्तृडिति कृपणस्य जंतोर्जीवनहेतोः जलस्यार्पणात् सर्वे क्षुत्तृडादयो निवृत्ताः [illegible] धीशाः ब्रह्मादयः मायातदीयधै
र्यपरीक्षार्थं मंमायावरषलादिरूपेण प्रतीताः संतः त्यर्थः परं केवलं वासुदेवे मनः तस्मां[illegible]नपिपाचिनवान्॥ १६॥ श्री

प्रथ १ ग्राम्ले २

८२

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvag

वितथं व्यभिचारसंभवत्तीत्तं मात्मजं वितथं निरर्थकं मत्वा ममसंधय स्य जन्त तत्याज पार्षतः [illegible] [illegible] दत्तं वीर्यज्ञात नमेवमुत्पमात्तं
जं मत्वा बृहस्पते र्जातं तत्याजेरयर्थः। एवं तपोत्यक्तं मनुतो विभ्रतं न देवं मनु [illegible] द्विः प्राप्य पंवं [illegible] भृतिदत्तः इति नवमे विंशोऽध्या
यः। २ कविंशेतु दौष्यंतेः सुतस्य वपउच्यते रंतिदेवाजमीढदिर्यत्र कीर्तिः अ[illegible]तन्यते १ भर। [illegible] दत्तत्वाद्वितथ्यसंज्ञो भरद्वा
पूरुवंशानुकीर्तनं १

चोद्यमानासुरैरेवं मत्वा वितथ्यमात्मजं ॥ अथ स्य जन्मनुतो वि[illegible]नद त्तो यं वितथे न्वये ७०३ इति श्रीभा [illegible] पुराणे नवमस्कंधे विंशोऽध्यायः २०
श्रीशुक उवाच　वितथ्यस्य सुतोमन्युर्बृहत्क्षत्रो जयस्ततः　महावीर्यो नरो गर्गः संकृतिस्तु नरात्मजः १ [illegible] गुरुश्च रंतिदेवश्च संकृतेः पांडुनंदन॥
रंतिदेवस्य हि यशः इहामुत्र च गीयते २ वियद्वित्तस्य ददतो लब्धं लब्धं बुभुक्षतः॥ निःकिंचनस्य धीरस्य सकुटुंबस्य सीदतः ३ व्यतीयुरष्टचत्वारिं
शदहान्यपिवतः किल॥ घृतपायससंयावं तोयं प्रातरुपस्थितं ४ कृच्छ्रप्राप्तकुटुंबस्य क्षुत्तृड्भ्यां जातवेपथोः॥ अतिथिर्ब्राह्मणः काले भोक्तुकाम
स्य चागमत् ५ तस्मै संव्यभजत्सोन्नमादृत्य श्रद्धयान्वितः॥ हरिं सर्वत्र संपश्यन्स भुक्त्वा प्रययौ द्विजः ६ अथान्यो भोक्ष्यमाणस्य विभक्तस्य महीपतेः
विभक्तं व्यभजत्तस्मै वृषलाय हरिं स्मरन् ७

हं३　　सो३

[illegible]त्तं जयमहावीर्य नरगर्गाः पंचपुत्रा बभूवुः विप्र
जः स च ब्राह्मणोपि भरतस्य दत्तपुत्रो जात इति तद्वंशोनुक्रम्यते　वितथ्यस्य सुतो मन्युस्तस्मात् बृहत्क्षत्र जयमहावीर्य नरगर्गाः पंचपुत्रा बभूवुः विप्र
द्विजस्तस्य वियत्तोगगजनादि बोधमंचिनोदैवादुपस्थितमेव वित्तं [illegible] भोग्यं यस्य पर्वा पं प्राप्नुवं [illegible] दित्तं भोग्यं यस्य तद्देवाह। बुभुक्षतोपि सतो लब्धं दद लब्धं ३
तः तत्स्त्र पंच पतिनिः किंचनस्येत्यादि सार्द्धैः पंचदशभिः अपिबतो जलपानमप्यकुर्वतः घृतादि त्रपाणां दैवतो यैव अन्यो वृषलोतिथिरा
गमत् विभक्तस्य कुटुंबार्थमन्नादिकं विभक्तवतः ७

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[illegible] दित्तं यस्य इ

सस्वयोगतंत्रं चकार । बार्हदीषवः वक्ष्यि धोर्वंश्याड्मेदीर्बत्वमार्षैसुपार्श्वस्य पिता प्राप्य साम्नेषद् संहितां जगौ विभाज्याध्यापितवान् अजमीढस्य वंश्याः प्रियमेधादयः केचित्रा जगांभूवुः वृहदिषुप्रभृतयः क्षत्रियाः ये इति वंशद्वयमुक्तं नलिन्यामिति यावत्समाप्तिः मु०१ अुलस्कः यवीनरादश्चत्वा
न३

जैगीषव्योपदेशेन योगतंत्रं चकार ह उदक्सेनस्ततस्मात् भल्लाटो बार्हदीषवाः २६ यवीनरो द्विमीढस्य कृतिमानस्तत्सुतः स्मृतः ॥ नाम्ना सत्यधृतिर्यस्य दृढनेमिः सुपार्श्वकृत २७ सुपार्श्वात्सुमतिस्तस्य पुत्रः संनतिमांस्ततः ॥ कृती हिरण्यनाभाद्यो योगं प्राप्य जगौ स्म षट् २८ संहिताः प्राच्यसाम्नां वै नीपो ह्युग्रायुधस्ततः ॥ तस्य क्षेम्यः सुवीरोऽथ सुवीरस्य रिपुंजयः २९ ततो वहुरथो नाम पुरुमीढोऽप्रजोऽभवत् ॥ नलिन्यामजमीढस्य नीलः शांतिः सुतस्ततः ३० शांतेः सुशांतिस्तत्पुत्रः पुरुजोऽर्कस्ततोऽभवत् ॥ भर्म्याश्वस्तनयस्तस्य पंचासन्मुद्गलादयः ३१ यवीनरो बृहदिषुः कांपिल्यः संजयः सुताः ॥ भर्म्याश्वः प्राह पुत्रा मे पंचानां रक्षणाय हि ३२ विषयाणामलमिमे इति पंचालसंज्ञिताः ॥ मुद्गलाद्ब्रह्मनिर्वृत्तं गोत्रं मुद्गलसंज्ञितं ३३ मिथुनं मुद्गलाद्भार्म्याद्दिवोदासः पुमानभूत् ॥ अहल्या कन्यका यस्यां शतानंदस्तु गोतमात् ३४ तस्य सत्यधृतिः पुत्रो धनुर्वेदविशारदः ॥ शरद्वांस्तत्सुतो यस्माद् उर्वशीदर्शनात्किल ३५ शरस्तंबेऽपतद्रेतो मिथुनं तदभूच्छुभं ॥ त[illegible]लपया ज्ञात्वा शंतनुर्मृगयां चरन् ३६ कृपः कुमारः कन्या च द्रोणपत्न्यभवत्कृपी ३७ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कं[illegible]नामेऽध्यायः २१
त२ त१

२ः इत्येवं पंचभार्म्यात भर्म्याश्वपुत्रात् मिथुनं चाभूत्तदेवाह दिवोदासः पुमान् अहल्[illegible]गवते महापुराणे नवमस्कंधटीकायां विंशः २१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvag[illegible]

अ जन्यराघसः ईश्वरादतिरिक्तफलांतरानपेक्षस्य प्रसन्नीपत आत्मन्येव लीनाव भूव मन्युसु [illegible] सुतस्यैव गर्भस्य वंशमाह गर्गो
दितिमहावीर्यस्य वंशमाह दुरितक्षय ःतस्य त्रय्यानुणिः कविःपुष्करानुणिश्चेति त्रयःपुत्राः [illegible] ब्राह्मणतामुपगता ता ते मन्युपुत्रा
णांपंचानांज्येष्ठस्य वंशमाह बृहत्क्षत्रस्येतिपतत्पेनहस्तिपुरं तन्नामित्यर्थः॥ अजमीढाद् [illegible] हादेवान्यःपुत्रोवृहदिषुर्नामाभवद
पारस्य तनयो नीपः [illegible] नीपस्य पुत्रःशतं [illegible] सस्वत्क त्वीसंज्ञापांशुकन्यापां ब्रह्मदत्तं जन [illegible] गोरसुपराशर कुलोत्पन्नः शुको

छि२

इश्वरालंबनं चित्तं कुर्वतो मन्युराधसः॥ मायागुणमयीराजन्नवचत्रसिदीयत १७ तत्प्रसंगानुभावेन नरांत [illegible] नुवर्तिनः॥ अभवन्योगिनःसर्वेनारा
पराःपरापराः॥१८ गर्गाच्छिनिस्ततो गार्ग्यःक्षत्राद्ब्रह्मह्यवर्तत॥ दुरितक्षयोमहावीर्यात्तस्य त्रय्यारुणिः कविः १९ पुष्करारुणिरित्यत्र ये ब्राह्मणगतिंग
ताः॥ बृहत्क्षत्रपुत्रोभूद्धस्तीयच्छस्तिनापुरं २० अजमीढोद्विमीढःपुरुमीढःश्चहस्तिनः॥ अजमीढस्य वंश्याःस्युःप्रियमेधादयोद्विजाः २१ अजमीढाद्
बृहदिषुस्तस्य पुत्रो बृहद्धनुः॥ बृहत्कायस्ततस्तस्यपुत्र आसीज्जयद्रथः २२ तत्सुतो विशदस्तस्य सेनजित्समजायत॥ रुचिराश्वोदृढहनुःकाश्यो वत्सश्च त
त्सुताः २३ रुचिराश्वसुतःपारःपृथुसेनस्तदात्मजः॥ पारस्य तनयोनीपस्तस्य पुत्रशतंत्वभूत् २४ सत्कृत्यांशुकन्यापां ब्रह्मदत्तमजीजनत्॥ सयो
गीगविभार्यायांविष्वक्सेनमधात्सुतम् २५

नाममहाश्रयाः व्यासादरणांसंभूतोविधूतोविधूमोग्निरिवज्वलन् आस तस्यांपितृकन्यायां वीरिणपां जनयिष्यति हसंगौरप्रमंशंसुं तथाभूरिसुतं ज [illegible]
कन्यां कीर्तिमतीं षष्ठीं योगिनीं योगमातरं ब्रह्मदत्तस्य जननीं महिषीमणुहस्य चेति यद्यपि शुक्र उत्पन्नैव विमुक्तसंगो निर्गतः तथापि विरहातुरं व्यास
मनुयांतं [illegible] छायाशुकं निर्मायगतवान् तदभिप्रायेणोक्तं गार्हस्थ्यादि व्यवहार इत्यविरोधः सब्रह्मदत्तो यो

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

४५ मग्नतीभु २

प्राक्पूर्वजन्मनि महाभिषइतिसंज्ञापस्पसः पदा देवो नवर्षत तदा शांतनुस्तत्र कारणं ब्राह्मणान् पप्रछ ब्राह्मणाश्चैवमुक्तः दारागिन होत्रसं योगं कुरुते योग्रजे स्थिते परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिरनुपूर्वजः इति स्मृतेः योग्रभुक्तभुवं नस्ति अपेतावदोपि परिवेत्ता भवति अनत्त दोषपरिहाराय राज्यमग्रजाय देहि ततो देवापि र्भविष्यति येवमुक्तः शांतनुर्वनं गत्वा ज्येष्ठं छंदयामास राज्ञः प्रजापालनादि परोधर्म्म अतस्त्वं राजस्वी कुर्व्विति प्रार्थितवान् ततः पूर्वमेव तस्मात्त्रिणाश्मरा वसे नदेवापि पाषंडीकृत्य राज्यान् हिंसकंतुं ये प्रहिताः विप्राः तेसा मउ मत्ता

अभवत् शांतनू राजा प्राङ् महाभिषसंज्ञितः॥ यंयं कराभ्यां स्पृशति जीर्णं यौवनमेति १३ शांतिमाप्नोति चैवाग्र्यां कर्म्मणा तेन शांतनुः स्मृता अंग्ध्रातद्राज्येन ववर्ष यदा विभुः १४ शंतनुर्ब्राह्मणैरुक्तः परिवेत्तात्वमग्रभुक्॥ राज्यं देह्यग्रजायास्मु पुरराष्ट्रविद्धये १५ सवमुक्तो द्विजेर्ज्येष्ठं छंदयामास सोब्रवीत्॥ तन्माश्विप्रहितैर्विप्रैर्वेदादि भ्रंशितो गिरा १६ वेदवादाभिन्नैत दा देवो ववर्ष ह देवापिर्योगमास्थाय कलाप ग्राममास्थितः १७ सोमवंशे कलौ नष्टे सतादीस्थापयिष्यति॥ वाल्हीकात्सोमदत्तो भूत्भूरि भूरिश्रवास्ततः १८ शलस्वशांतनोरासीद् गंगायां भीष्म आत्मवान्॥ सर्व्वधर्म्मविदां श्रेष्ठो महाभागवतः कविः १९ वीरपूष्पाजनीयेन रामोपि युधि तोषितः॥ शंतनोर्दासकन्यायां जज्ञे चित्रांगदः सुतः २०

अपपागिरा वेदात् विभ्रंशितः स न वेदस्याति वादात् निंदावचनानि सोब्रवीत ततस्तस्य पाणि [illegible] ... शांतनोर्दोषा [illegible] भावात् देवो ववर्षे सर्व्वः ततस्सोमदत्तात् भूरिः भूरिश्रवाः शलश्चेति [illegible] ... स दाशकन्यायामिति उपरिचर स्य वसोर्वीर्येणा मत्स्यगर्भादुत्पन्नाकन्या दाशैः कैवर्त्तैः पालिता॥ अतो दाशकन्यो [illegible] ... श्रीजानकीवल्लभो जयति [illegible] ॥१ राम॥ राम॥

४५

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya [illegible]

च्चादिं शेतु दिवोदास वंश्यामुत्का पवर्गीताः अह्वंशेजरासंधपार्थदुर्योधनादयः [illegible] बभूवुस्तेषां जंतुर्ज्येष्ठः पवीपा
न् पषदः अजमीढस्य वंशानरमाह पञ्चुनि ततः संवरणात्कुरुः तस्यकीर्ति नः उप [illegible] दुपोमुख अर्हि येषां तानेवाह

श्रीशुक उवाच मित्रेयुश्च दिवोदासात्च्यवनस्तत्सुतो नृप ॥ सुदासः सहदेवोऽप्य सोमक [illegible] सपुत्रशतं तेषां पवीयान् पृषदः
स्ततः ॥ द्रुपदो द्रौपदी तस्य धृष्टद्युम्नादयः सुताः २ धृष्टद्युम्नात् धृष्टकेतुर्भार्म्याः पंचाल काइमे [illegible] मीढसुतो ह्यन्यः क्षः संवरणास्ततः
३ तपत्यां सूर्य्यकन्यायां कुरुक्षेत्रपतिः कुरुः ॥ परीक्षित्सुधनुर्जह्नुर्निषधाश्च कुरोः सुताः ४ सुहोत्रोऽभूत्सुधनुषश्च्यवनोऽथ ततः कृती ॥ वसु
स्तस्योपरिचरो बृहद्रथमुखास्ततः ५ कुशाम्बमत्स्यप्रत्यग्र चेदिपाद्याश्च चेदिपाः ॥ बृहद्रथात्कुशाग्रोऽभूदृषभस्तत्सुतः ६ जज्ञे स
त्यहितोऽपुष्पवान्तत्सुतो जहुः ॥ अन्यस्यां चापि भार्यायां शकले द्वे बृहद्रथात् ७ ते मात्रा बहिरुत्सृष्टे जरया चाभिसंधिते ॥ जीव जीवेति क्रीडंत्या
जरासंधोऽभवत्सुतः ८ ततश्च सहदेवोऽभूत्सोमापिर्यच्छ्रुतश्रवाः ॥ परीक्षिदनपत्योऽभूत्सुरथो नाम जाह्नवः ९ ततो विदूरथस्तस्मात्सा
र्वभौमस्ततोऽभवत् ॥ जयसेनस्तत्तनयो राधिकोतो युतोह्यभूत् १० ततश्चाक्रोधनस्तस्माद्देवातिथिरमुष्य च ॥ ऋष्यस्तस्य दिलीपोऽभूत्प्र
तीपस्तस्य चात्मजः देवापिः शंतनुस्तस्मात्बाह्लीक इति चात्मजाः ॥ पितृराज्यं परित्यज्य देवापिस्तु वनं गतः ॥ १२ ॥

कुशांबेति तत्सुतः पुष्पवान् जज्ञे तस्यापत्यं सत्याहित इत्यादि पोऽजत जरया राक्षस्यापत यस्मात्सोना [illegible] श्रुतश्रवाः कुरोः पुत्र परीक्षिदन
पत्यः । जाह्नवः जह्नोः पुत्रः अतो राधिकात् पुतो भूदिति सर्वः तदापरोपस्य देवापिः शंतनुर्जा [illegible] टीका ॥ १२ ॥ श्रीकृष्ण श्रीराम

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

क०१ मध्वी चि२ वेप्पी२

लुरसंरंभरोहितंकेला।भविष्यानाह तस्यपुत्रइति। पावत्समाप्तिः याज्ञवल्क्यात् क्रियाज्ञानं च परं चात्मज्ञानं शौनकात्प्राप्स्यति अत्र शौनं कृपाचार्यादिति द्रष्टव्यं याज्ञवल्क्यात्त्रयीं स्वकृपा दस्त्रारोप वाप्स्यति वैद्यवोते: कौतु अस्त्रज्ञानं कृपादित्येव पाठः पय

नवतात: सुभद्रायामभिमन्युरजायत सर्वातिरथजिद्वीरः उत्तरायां ततो भवान् ३३ परिक्षीणेषु कुरुषु द्रौणेर्ब्रह्मास्त्रतेजसा॥ त्वं च कृष्णानुभावेन सजीवो मोचितोऽन्तकात् ३४ तवेमे तनयास्तात जनमेजयपूर्वकाः। श्रुतसेनो भीमसेन उग्रसेनश्च वीर्यवान् ३५ जनमेजयस्त्वां विदित्वा तक्षकान्निधनं गतम् सर्पान्वै सर्पयागाग्नौ स होष्यति रुषान्वितः ३६ कालषेयं पुरोधाय तुरं तुरगमेधषाट् समंतात्पृथिवीं सर्वां जित्वा यक्ष्यति चाध्वरैः ३७ तस्य पुत्रः शतानीको याज्ञवल्क्यात्त्रयीं पठन् अस्त्रज्ञानं क्रियाज्ञानं शौनकात्परमेष्यति ३८ सहस्रानीकस्तत्पुत्रस्तस्मा[illegible] विरथः स्मृतः॥ तस्माच्च वृष्टिमांस्तस्य सुषेणोऽथ महीपतिः ४१ सुनीथस्तस्य भविता नृचक्षुर्यत्सुखीनलः परिप्लवः सुतस्तस्मान्मेधावी सुनयात्मजः ४२ नृपंजयस्ततो दूर्वस्तिमिस्तस्माज्जनिष्यति तिमेर्बृहद्रथस्तस्माच्छतानीकः सुदासजः ४३

स्मात्सुखीनलः पुत्रस्तस्मात् परिप्लवः सुनयः तस्मात्सजो मेधावी दूरस्पर्शः तस्मात्सुदा[illegible]रुस्पर्शः॥४२ ॥श्रीरामचन्द्रं भजे॥

पारिप्लवी

[illegible]स्वमेधजः। असीमकृष्णस्तस्यापि नेमिचक्रस्तु तत्सुतः॥ गज[illegible] साधु वत्स्यति ३९ उक्तस्ततश्चित्ररथ[illegible]शुचिरथः सुतः॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नाम्नातत्समानेनाम्नाचित्रांगदगंधर्वेणायुद्धेहतः यस्यांसत्यवत्यांशांतनुपरिग्रहा [illegible] यतोहंजातः इदंश्रीभागवतं चाध्यगां स्वयंवरात्। भीष्मेरावलादुपनीते मात्रासत्यवत्यातुइति निषेधभावमाह [illegible] तु प्रभुता इ तु [illegible] मती यादिति वचनात् दुःशला नाम कन्याजज्ञे अरण्ये मृगशापान्मैथुनेरुद्धस्य प्रतिबद्धस्य [illegible] चभ्योयुधिष्ठिरादिभ्यः पंचाभ

विचित्रवीर्यश्चावरजोनाम्नाचित्रांगदोहतः यस्यांपराशरात्साक्षादवतीर्णोहरेःक [illegible] मुनिःकृष्णोयतोहमिदमध्यगाम् हित्वास्वशिष्यान्पैलादीन्भगवान्बादरायणः २२ मह्यंपुत्रायशांतायपरंगुह्यमिदंजगौ ।विचित्रवीर्योथोवाहकाशिराजसुतेवलात्॥२३ स्वयंवरादुपानीतेअंबिकांबालिकेउभे तयोरासक्तहृदयोगृहीतोयक्ष्मणामृतः २४ क्षेत्रेऽप्रजस्यवैभ्रातुर्मात्रोक्तोबादरायणः॥धृतराष्ट्रं चपांडुंचविदुरंचाप्यजीजनत्। २५ गांधार्यांधृतराष्ट्रस्यजज्ञेपुत्रशतंनृप तत्रदुर्योधनोज्ये [illegible] ष्ठो दुःशलानामकन्यका २६ शापान्मैथुनरुद्धस्यपांडोःकुंत्यांमहारथाः ।जाताधर्मानिलेंद्रेभ्योयुधिष्ठिरमुखास्त्रयः २७ नकुलःसहदेवश्चमाद्र्यांनासत्यद स्रयोः ।द्रौपद्यांपंचपंचभ्यःपुत्रास्तेपितरोऽभवन् २८ युधिष्ठिरात्प्रतिविंध्यःश्रुतसेनोवृकोदरात् अर्जुनाच्छ्रुतकीर्तिस्तुशतानीकस्तुनाकुलिः २९ सहदेवसुतोराजन्श्रुतकर्मातथापरे युधिष्ठिरात्पौरव्यांदेवकोथघटोत्कचः ३० भीमसेनाद्धिडिंबायांका ल्यांसर्वगतस्ततः ।सहदेवात्सुहोत्रंतुविजयासूतपार्वती ३१ करेणुमत्यांनकुलोनरमित्रंतथार्जुनः इरावन्तमुलूप्यांवैसु तायांबभ्रुवाहनम् ३२ मणिपूरपतेः सोपितत्पुत्रःपुत्रिकासुतः॥ ॥२

वन् तथापरेचभार्यांतरेषु काल्यांचान्यभार्यायांभीमस्यभार्यायांतस्यांततोभीमसेनात्सर्वगतोनामपुत्रोभवदित्यर्थः उलूप्यांनागकन्यायांमणिपूरपतेःसुतायांपुत्रिकाधर्मेणादत्तायांबभ्रुवाहनमसूत [illegible] पुत्रिकासुतःमातामहस्यपुत्रइत्यर्थः॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ग्रं॰४

पा०००

४६

सू:

सुदुष्टं ततः स्वयं वंशं प्रथमस्तथाग्निजित् आत्मजः। सोऽहंजेर्महिष्मान् महिष्मतो भद्रसेनकः तस्य दुर्मदो धनकश्चेति। द्वौ पुत्रौ कृतवीर्यस्य जनकः कृ
गेडूर ६४ ७१ ४८
वृषदर्भः सुवीरश्च मद्रः कैकेय आत्मजाः। शिबेश्चत्वार एवासन् तितिक्षोश्च रुशद्रथः। ४ ततो हेमोऽथ सुतपा बलिः सुतपसोऽभवत्। अंग
वंगकलिंगाद्याः सुह्मपुंड्राभ्रसंज्ञिताः। ५ जज्ञिरे दीर्घतमसो बलेः क्षेत्रे महीक्षितः। चक्रुः स्वनाम्ना विषयान् षडिमान् प्राच्यकांश्चते ६॥
२३३ खनपानोंऽगतोजज्ञे तस्माद्दिविरथस्ततः। सुतो धर्मरथो यस्य जज्ञे चित्ररथोऽप्रजाः ७ रोमपाद इति ख्यातस्तस्मै दशरथः सखा। शान्तां
स्वकन्यां प्रायच्छद् ऋष्यशृंग उवाह ताम् ८ देवे वर्षति यं रामा आनिन्युर्हरिणीसुतम्। नाट्यसंगीतवादित्रैर्विभ्रमालिंगनार्हणैः ९॥
स तु राज्ञोऽनपत्यस्य निरूप्येष्टिं मरुत्वते। प्रजामदाद् दशरथो येन लेभेऽप्रजः प्रजाः १० चतुरंगो रोमपादात् पृथुलाक्षस्तु तत्सुतः॥
बृहद्रथो बृहत्कर्मा बृहद्भानुश्च तत्सुताः। ११ आद्याद् बृहन्मनास्तस्माज्जयद्रथ उदाहृतः विजयस्तस्य संभूत्यां ततो धृतिर
४६ जायत १२ ततो धृतव्रतस्तस्य सत्कर्माधिरथस्ततः। यासौ गंगातटे क्रीडन् मंजूषान्तर्गतं शिशुम् १३ कुंतापविद्धं कानीनमनप
त्योऽकरोत्सुतम्। वृषसेनः सुतस्तस्य कर्णस्य जगतीपते। १४ द्रुह्योश्च तनयो बभ्रुः सेतुस्तस्यात्मजस्ततः। आरब्धस्तस्य गांधार
स्तस्य धर्मस्ततो धृतः १५ धृतस्य दुर्मदस्तस्मात् प्रचेताः प्राचेतसं शतम्॥ म्लेच्छाधिपा [illegible] दीचीं दिशमाश्रिताः १६ तुर्वसो
त्रिभा४ श्च सुतो वह्निर्वह्नेर्भर्गोऽथ भानुमान्। त्रैभानुस्तत्सुतोऽस्यापि करंधम उदारधीः [illegible] पुत्रः पुत्रं पौरवमन्वभूत्॥
दुष्यंतं स पुनर्भेजे स्ववंशं राज्यकामुकः। १८ ययातेर्ज्येष्ठपुत्रस्य यदोर्वंशं नरर्षभ [illegible] सर्वपापहरं नृणाम् १९
यदोर्वंशं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते। यत्रावतीर्णो भगवान् परमात्मा नराकृतिः [illegible] क्रोष्टा नलो रिपुरिति श्रुताः
चत्वारः सूनवस्तत्र शतजित् प्रथमात्मजः २१ महाहयो वेणुहयो हैहयश्चेति त [illegible] धर्मो नेत्रः कुंतेः पिता ततः ॥२२॥
तदीयादयश्चत्वारो धनकस्यात्मजाः [illegible] सोहंजिः [illegible] महिष्मान् [illegible] स्य धनकः कृतवीर्यस्
दुः

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

बृहद्रथस्य जरासंधः तस्य सहदेवस्तस्य मार्जारिः । यस्मान्मार्जारे श्रुतश्रवाः सहस्रसंवत्सराः [illegible] ःपरं भाव्यात् द्वादशस्कंधेवक्ष्य
ति

शतानीकाद्दुर्दमनात्तस्यापत्यं वहीनरः दंडपाणिर्निमिस्तस्य क्षेमको भविता नृपः ५५ [illegible] [illegible] ओदेवर्षिसत्कृतः क्षेमकं प्राप्य
राजानं संस्थां प्राप्स्यति वै कलौ । ५५ अथ मागधराजानो भवितारो वदामि ते । भविता [illegible] [illegible] [illegible] श्रुतश्रवाः ५६ ततो युतायु
स्तस्यापि निरमित्रोऽथ तत्सुतः । सुनक्षत्रः सुनक्षत्राद् बृहत्सेनोऽथ कर्मजित् । ५७ ततः सुतं [illegible] [illegible] शुचिस्तस्य भविष्यति । क्षेमोऽथ
सुव्रतस्तस्मात् धर्मसूत्रः शमस्ततः ५८ द्युमत्सेनोऽथ सुमतिः सुबलो जनिता ततः । सुनीथः सत्यजिदथ विश्वजिच्च रिपुंजयः ॥४९॥
बार्हद्रथाश्च भूपाला भाव्याः साहस्रवत्सरम् ॥५०॥ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२ श्रीशुक उवाच ॥ स्य
अनोः सभानरश्चक्षुः परेक्षुश्च सुतास्त्रयः । सभानरात् कालनरः सृंजयस्तत्सुतस्ततः ॥१॥ जनमेजयस्तस्य पुत्रो महाशालो महामनाः
उशीनरस्तितिक्षुश्च महामनस आत्मजौ ॥ २ शिबिर्वनः शमिर्दक्षः चत्वारोशीनरात्मजाः ॥

ति ॥ इति नवमे द्वाविंशोऽध्यायः २२ त्रयोविंशे त्वनोर्द्रुह्योस्तुर्वशोश्चाथ यदोः कुलात् ॥ यदोश्च वंशोऽनुक्रांतो यावत् ज्यामघसंभवः १
तदेवं ययातेः पुत्राणां पंचमस्य पुरोर्वंशोऽनुक्रांतः । द्रुह्यानां चतुर्णां वंशा अनुक्राम्यंते ॥ अनोरिति कर्णी स्यजगतिपति [illegible] तं तेन तस्य ज
नमेजयस्य महाशालः तस्य महामनाः चत्वारस्तु शीनरात्मजाः ॥२॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धं१ श्री ञु स्र२

माप्यीभयाद्वैव्य भार्यस्य वं ध्यायतेशैभ[illegible]स्याउनसत[illegible]पुत्र प्रदमभवदितिदर्शयन्नाह। ज्याम[illegible]स्त्वति। यदिमे सपत्नी स्यात् तर्हि तु स्नु१
षेयं युज्येतापि न त्वेतदस्तीत्याह असपत्नीनेति अतिभयव्याकुल आह जनयिष्यसीति भार्याभयप्रकंपमानो हि न्ने सर्वो गस्मरहृतः प्राणासंकट
माजो व्यान्नु कंपितास्ते न पूर्वव कुकार्भमाराधिता विश्वेदेवाः पितरश्च ते प[illegible]मोदंतः। ततश्च देवताप्रसादेन जनयिष्यसीति प्रतिवचन

ज्याम[illegible]त्वप्रजो ऽप्यन्यां भार्यां शैब्या[illegible]पतिर्भयात्। नाविंदत्शत्रु भवनात् भोज्यां कन्यामहारषीत्। ३५ रथस्थां तां निरीक्ष्याह शैब्या
पतिममर्षिता। केयं कुहक मत्स्थानं रथमारोपितेति वै॥ ३६ स्नुषा तवेत्यभिहिते स्मयंती पतिमब्रवीत्। अहं वंध्यासपत्नी च स्नुषा मे यु
ज्यते कथम्। ३७ जनयिष्यसि यं राज्ञि तस्येयमुपयुज्यते। अन्वमोदंत तद्विश्वेदेवाः पितरस्तथा। ३८ शैब्यागर्भमधात्काले कुमारं सुषु
वे शुभम्॥ स विदर्भ इति प्रोक्त उपयेमे स्नुषां सतीम्। ३९ इति श्रीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे यदुवंशानुवर्णनं नाम त्रयोविंशो ऽ
ध्यायः॥२३॥ श्रीशुक उवाच॥ तस्यां विदर्भो ऽजनयत्सुतौ नाम्ना कुशक्रथौ॥ तृतीयं रोमपादं च विदर्भकुलनन्दनम्॥ रोमपादसुतो
बभ्रुर्बभ्रोः कृतिरजायत। उशिकस्तत्सुतस्तस्माच्चेदिश्चैद्यादयो नृपाः॥२॥

धा१

मुहूर्त गणेन च निवृत्तरजस्का पि शैब्या गर्भमधात् तस्य च महिमा परादिभिरुक्तः। ययो[illegible]तुये केचित् भविष्यंत्यपवा॥
रुताः तेषां तु ज्याम[illegible]ः शैब्यापतिरभूत्नृपश्रुति इति श्रीभागवते महापुराणे न[illegible]र्णनं नाम त्रयोविंशो ऽध्यायः
२३॥ चतुर्विंशे विदर्भस्य पुत्रत्रयसमुद्भवाः। वंशानानो मुख्याः प्रोक्ता रामकृष्णोद्भ[illegible]दयः॥२॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagy

दो॰ रे।१ त।१

अंतकस्य विनाशं चिंतयेन्न तथाविधं स्मरणं यस्य सः अनष्टं द्रव्यं बहुसुखादिन्द्रियविषयं [illegible] ःपरं गर्वोपसंहरंति सर्पः तेषां ता
ज्जं बहुत्राणां ज्येष्ठः शतस्य मध्ये पुत्रशतं वह्निर्ज्येष्ठो यस्मिन् यतो मध्ये [illegible] रत्नानि तत्तज्जातिश्रेष्ठानि य
स्य सः। तानि च मार्कंडेयपुराणे वर्णितानि गजवाजिरथस्त्रीषु निधिमाल्यांबर [illegible] ष्ठोऽस्त्र विमानानि चतुर्दश इति।

अर्जुनः कृतवीर्यस्य सप्तद्वीपेश्वरोऽभवत्॥ दत्तात्रेयादाहृतांशात् प्राप्य योगमहागुणान्॥ [illegible] र्यस्य गतिं यास्यंति पार्थिवाः
यज्ञदानतपोयोगश्रुतवीर्यजयादिभिः २५ पंचाशीति सहस्राणि ह्यव्याहतबलः समाः अनष्टवित्तस्मरणो बुभुजेऽ[illegible] २६
तस्य पुत्रसहस्रेषु पंचैवोर्वरितास्तन्मध्ये जयध्वजः शूरसेनो वृषभो मधुरूर्जितः २७ जयध्वजात्तालजंघः तस्य पुत्रशतं त्वभूत्॥ तेनेयं
तालजंघाख्यमौर्वतेजोपसंहृतम् २८ तेषां ज्येष्ठो वीतिहोत्रो वृष्णिः पुत्रो मधोः स्मृतः तस्य पुत्रस्य नंतावी [illegible] वृष्णि[illegible]यतः कुलम्
२९ माधवा वृष्णयो राजन् यादवाश्चेति संज्ञिताः। यदुपुत्रस्य च क्रोष्टोः पुत्रो वृजिनवांस्ततः ३० स्वाहितस्ततोनुशेकुर्वै तस्य चित्ररथस्ततः
श३ शशबिंदुर्महायोगी महाभोजो महानभूत् ३१ चतुर्दशमहारत्नः चक्रवर्त्यपराजितः तस्य पत्नीसहस्राणां दशानां सुमहायशाः।। दशलक्ष
सहस्राणि पुत्राणां तास्वजीजनत्। तेषां तु षट्प्रधानास्तु पृथुश्रवस आत्मजाः॥ ३२ धर्मो[illegible]म्नोशनास्तस्य हयमेधशतस्ययाट्॥
तत्सुतो रुचकस्तस्य पंचासन्नात्मजाः प्रभो॥ ३३ पुरुजिद्रुक्मरुक्मेषुपृथुज्यामघसंज्ञिताः रा१
दु१

दशानां पत्नीसहस्राणां भार्यासु तस्य पत्नेकेवलं लक्षं लक्षमिति एवं तासु त्राणां दशलक्षसहस्राणि। जनयामास पृथुश्रवाः पृथुकीर्तिः पृथुश्र
वा॰ हृत्पादयः षट्प्रधानाः श्रेष्ठाः येषां मध्ये पंच आत्मजाः आसन् तान् प्रभो नामेनाह पुरुजिदिति।३५॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अतोक्रूरातिरिक्ताल्लघादशदर्शयति आसङ्ग इति पृथुरेकः विदूरथाद्याः अन्ये च वहवः विपृथुधा... धा इति पाठः अघशब्देन दूरथो लुकन्नत श्च शूरो विदूरथाः दासीदिति वक्ष्यमाणानिर्देशो पपत्तिः कुकुरादयश्चत्वारोंधकस्य सुता इति शेषं तथा च पराशरः कुकुरं भजमानं शुचि

आसंगस्सारमेयश्च ... मृदुरो गिरिः ॥ धर्मवृद्धः सुकर्मा च क्षत्रोपेक्षोरिमर्दनः १६ शत्रुघ्नो गंधमादश्च प्रतिबाहुश्च द्वादश । तेषां स्वसा सुचीराख्या द्वावक्रूरसुतावपि १७ देववानुपदेवश्च तथा चित्ररथात्मजः ॥ पृथुर्विदूरथाद्याश्च वहवो वृष्णिनंदनाः १८ कुकुरो भजमानश्च शुचिः कंबलबर्हिषः ॥ कुकुरस्य सुतो वह्नि विलोमा तनयस्ततः १९ कपोतरोमा तस्यानुः सखा यस्य च तुंबुरुः ॥ अंधकाद्दुंदुभिस्तस्माद्दरिद्योतः पुनर्वसुः २० तस्याहुकश्चाहुकी च कन्या चैवाहुकात्मजौ ॥ देवकश्चोग्रसेनश्च चत्वारो देवकात्मजाः २१ देववानुपदेवश्च सुदेवो देववर्द्धनः ॥ तेषां स्वसारः सप्तासन् धृतदेवादयो नृप । २२ शांतिदेवोपदेवा च श्रीदेवा देवरक्षिता ॥ सहदेवा देवकी च वसुदेव उवाह ताः २३ कंसः सुनामान्यग्रोधः कंकः शंकुः सुहूस्तथा ॥ राष्ट्रपालोथ सृष्टिश्च तुष्टिमानौग्रसेनयः २४ कंसा कंसवती कंका शूरभूराष्ट्रपालिका ॥ उग्रसेनदुहितरो वसुदेवानुजस्त्रियः २५

अतोंधकः अंधकात् दुंदुभिरित्यपि ... च नादेव ... पोसां शांतिदेवादीनां षसां ताः स कंबलबर्हिषस्तथांधकस्य पुत्रा इति ... उग्रसेनस्य सुताः वसुदेवस्यैव अनुजा देवभागादयस्तेषां स्त्रियो भार्याः अंधकस्य ... कुकुरस्य वंश उक्तः ॥ २५ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya

ततः करंभिः १

ततोदशरथ्याच्छकुनिः पुरानौ नारादेवाम दिविशेषाद्भुमाः ततःकुन्तुवशादनु: अनोःपुत्रः ःपांवंसप्तमारिषहे आर्य्यातत
स्तदुपदेशेनपंचषष्ठ्यादिसंख्याःपुरुषाः तेम तत्वंमोक्षंप्राप्ताः तस्यपुधाजितः सिनि त्यकश्चपुत्रोयुयुधानःतस्य
युस्य१

कथ्यस्यकुंतिःपुत्रोभूतधृष्टिस्तस्यापपनिर्वृतिः॥ततोदशार्होनामाभूत्तस्य व्योमःसुतस्ततः ३ पंभीमरथःसुतः॥ततोनवरथः स्व२
पुत्रौदशरथस्ततः ४ करंभिःशकुनेःपुत्रोदेवरातस्तदात्मजः॥देवक्षत्रस्ततस्तस्यमधुःकुरुवशा ...नोःपुत्रस्तस्यायुःसात्वतस्त
सातो२ तः॥भजमानोभजिर्दिव्योवृष्णिर्देवावृधोंधकः ६ सात्वतस्यसुताःसप्तमहाभोजश्चमारिष॥भजमानस्यनिम्लोचिःकिंकिणोधृष्टिरेव च ध३
७ एकस्यामात्मजाःपत्न्यामन्यस्यांचत्रयःसुताः॥शताजिच्चसहस्राजिदयुताजिदितिप्रभो ८ बभ्रुर्देवावृधसुतस्तयोःश्लोकौपठंत्यमू॥
यथैवशृणुमोदूरात्संपश्यामस्तथांतिकात्॥९ बभ्रुःश्रेष्ठोमनुष्याणांदेवैर्देवावृधःसमः॥पुरुषाःपंचषष्टिश्चषट्सहस्राणिचाष्ट च १०
येमृतत्वमनुप्राप्ताबभ्रोर्देवावृधादपि॥महाभोजोतिधर्मात्माभोजाआसंस्तदन्वये ११ वृष्णेःसुमित्रःपुत्रोभूत्युधाजिच्चपरंतप॥सिनिस्तस्या
नमित्रश्चनिम्नोभूदनमित्रतः १२ सत्राजितःप्रसेनश्चनिम्नस्याथासतुःसुतौ॥ अनमित्रसुतोयोन्यःसिनिस्तस्याथसत्यकः १३ युयुध
नस्सात्यकिर्वैजयस्तस्यकुणिस्ततः॥युगंधरोनमित्रस्यवृष्णिःपुत्रोऽपरस्ततः १४ श्वफल्कश्चित्ररथश्चगांदिन्यांचश्वफल्कतः॥अक्रूर
प्रमुखाआसन्पुत्राद्वादशविश्रुताः १५

जयंतस्यकुणिः ततःकुणोर्युगंधरः अनमित्रस्यैवापरः वृष्णिर्नामपुत्रः अक्रूरप्रमुखोयेषामित्यनद्रुत्वासंविज्ञानोवत्तश्रीरिः १५ श्री

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

२२

श्रावं त्यौ विंशानु विंधौ । तदेवं वसुदेवस्य भगिनी नां पतिः तु पुत्राश्चोक्तास्तन्मात्र्तॄणां नावत् पत्नीः पुत्रांश्चाह देवभागस्येति नवभिः श्लोकैर्द्वे वसु
देवस्यैकी
दी ५ क्षित्र ५

श्रुतितस्यां सञ्जाधाय सूर्याद्गर्भं दिवं गतः ॥ स पः कुमारः संजज्ञे हि तीयपद्रूव भास्करः ३५ तं सा त्यजन्नदीतोये कुन्त्याश्चोकस्य विभ्यती ॥ प्र
पितामहस्तामुवाह पांडुर्वै सत्यविक्रमः ३६ श्रुतदेवां तु कारूषो वृद्धशर्मा समग्रहीत् ॥ यस्यामभूद्दन्तवक्त्र ऋषिशप्तो दितेः सुतः ३७ कैकयो
धृष्टकेतुश्च श्रुतकीर्तिमविंदत ॥ संतर्दनादयस्तस्यां पंचासन्कैकयाः सुताः ॥ ३८ राजाधिदेव्यामावन्त्यौ जयसेनो जनिष्ठ ह ॥ दमघोषश्चे
दिराजः श्रुतश्रवसमग्रहीत् ३९ शिशुपालः सुतस्तस्याः कथितस्तस्य संभवः । देवभाग ऽस्य कंसायां चित्रकेतु बृहद्बलौ ४० कंसवत्यां
देवश्रवसः सुवीर इषुमांस्तथा ॥ तत्पुष्करशालीन दुर्वाक्षाय दधे ४३ सुमित्रार्जुनपालादीन् शमीकात्तु सुदामिनी ॥ कंकस्य
कर्णिका यां वै ऋतधाम जयावपि ४४ पौरवी रोहिणी भद्रा मदिरा रोचना इला देवकी प्रमुखाश्चासन् पत्न्यश्चानकदुन्दुभेः ४५ नं
दोपनन्द कृतकशूराद्या मदिरात्मजाः कौशल्या केशिनं त्वेकमसूत कुलनन्दनम् ४८ रोचनायामतो जाता हस्त हेमांगदादयः इलाया
मुरुवल्कादीन् यदुमुख्यानजीजनत् ४९ विपृष्ठो धृतदेवायामेक आनकदुन्दुभेः ॥ शांतिदेवात्मजा राजन् प्रश्रमप्र श्रुतादयः
५० राजान्यकेल्यवर्षाघाः उपदेवासुता दश वसुहंससुवंशाद्याः श्रीदेवायास्तु [illegible] त्र ५ प्र १
नाः १

देवस्य पत्नीः पुत्रांश्चाह पौरवीत्येकादशभिः । कौशल्या भद्रा ५२ ॥
[illegible]कं काथामानकाजातः स सजित्सुरजित्तया ४१ संजयो राष्ट्रपाल्यां च वृषदुर्मर्षण [illegible] न्तौ भद्र [illegible] भूम्यां च श्याम कः ८
बलं गदं सारणं च दुर्मदं विपुलं ध्रुवं वसुदेवस्तु रोहि[illegible] तु सुभद्रो भद्रबाहुश्च
दुर्मदो भ[illegible]द्र एक च पौरव्यास्तनयाः ह्येते भूताद्य[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya

पद्म २ देव १ दू १

क्षितीपस्य भजमान स्य वंशमाह शूरो विदूरथादिति। भजमानान्न विदूरथः पुत्रो ऽभवत् ॥पुनः ... इति पराशरादिवचनात्। प
दौ गिदूरथा दासी ति। पूर्वो क्तं चित्ररथात्मजात् विदूरथात् देवमीढस्य पः शूरो नाम्नोऽन्विं ... वसुतः यथाह पराशरः। तस्मा
चिंशूतत्रभीढुषाद्याः पुत्राबभूवुः देवमीढस्य शूरः तस्मात् रिषा नाम पत्न्यभवत्॥ ... नयन् वसुदेवपूर्वानिति॥

शूरो विदूरथादासीद्भजमान सुतस्ततः। सिनिस्तस्मात्स्वयंभोजो हृदीकस्तत्सुतो मतः। ... ः कृतवर्म्मेति तत्सुताः। देवमी
ढस्य शूरस्यस्मारिषा नाम पत्न्यभूत् २७ तस्यांसजनयामास दशपुत्रानकल्मषान् वसुदेवं देवभागं देवश्रवसमानकम् २८ संजयं श्यामकं
कंकं शमीकं वत्सकं वृकम्। देवदुन्दुभयो नेदुरानका यस्य जन्मनि २९ वसुदेवं ... हरेः स्थानं वदंत्यानकदुन्दुभिम्। पृथा च श्रुतदेवा च
श्रुतकीर्त्तिः श्रुतश्रवाः ३० राजाधिदेवी चैतेषां भगिन्यः पंचकन्यकाः॥ कुंतेः सख्युः पिता शूरो ह्यपुत्रस्य पृथामदात्। ३१ साऽऽपदुर्वासः
सो विद्यां देवहूतिं प्रतोषितात् तस्या वीर्य्यपरीक्षार्थमाजुहाव रविं शुचिः ३२ तदैवोपागतं देवं वीक्ष्य विस्मितमानसा। प्रत्ययार्थं प्र
युक्ता मे याहि देव क्षमस्व मे ३३ अमोघं दर्शनं देवि आधत्से त्वयि चात्मजम् योनिर्यथा न दुष्येत कर्त्ताहं ते सुमध्यमे ३४

पद्म २

आनकाश्च नेदुः प्रादुर्भावसमये जातः पृथायाः कन्यकावस्थायां करणं त्वत्तिप्रकारमाह कुंतेरिति पंचभिः कदाचित् गृहमागतं
दुर्वाससं पृथा परिचर्य्यादिनातोषयामास ततस्तुष्टात्तस्मा देवहूतिं देवाकर्षणहेतुं विद्यामवाप तदाह साचेति देवमुपागतं वीक्ष्य सा
प्राह प्रत्ययार्थं परीक्षार्थं मया विद्याप्रयुक्तानतु लब्धा॥ किंचि ... मिति समभिसंधिना अतो याहीत्येवमुक्तो रविरुवाच। अमोघं देवद
र्शनमिति कन्याहमिति चेत्तत्राह। यथा योनिर्न्न दुष्येत तथाहं कर्त्ता करिष्यामि॥३४॥ ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

(margin) कृतवर्म्म ... सुतः

भा॰ ८१॰

श्रीकृष्ण स्वचरितं तं समासतो वर्णयन्ति ॥ पातदूति [illegible]न्याय जातो निजजनूपेण पश्चात्सुत [illegible] सिनां रक्षितोऽग्र
जो [illegible] स्वकीयं वेदमा श्रीतस्वानुदिने व [illegible] द्रुव भूप वसूर्वि
वीर्ये न ते बुद्धदैत्यमुलानां भ्राता तु स्माप

जातो गतः पितृगृहात् व्रजमेधितार्थो हत्वा [illegible] सुतशतानि कृतोरुदारः ॥ उ [illegible] त्मा [illegible] न मोत्मनि
गामं प्रपय न जनेषु ६६ प [illegible] सर्वे [illegible] गृहस्थं दापयं कुरूणां मंतः समुत्थ [illegible] का जे [illegible] विधूय विजये जय
मुद्धि घोषं प्रोच्य उद्धवाय च परं समगात्स्वधाम १ इति श्रीभागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां अष्टादशसाहस्र्यां नवम
स्कंधे श्रीपूर्णसोमवंशानुकीर्तनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ समाप्तं संपूर्णं शुभमस्तु शुभं भूयात् । संवत् १८८४
शाके १७५१

॥५१॥

[illegible] विजयेजयं अर्जुनेन जितमित्येवं मुद्घोषं कृत्वा ॥ परं [illegible] उद्धवायोपदिश्य स्वधाम सम्यक् तेनैव रूपेण जगामेति नवभिर्वृत्त
गोभिः [illegible] नवभक्तिप्रवर्तितं ब्रह्मतत्परमं वंदे परमानंदविग्रहम् ६३ इति श्रीभागवत भावार्थदीपिकायां श्रीधरस्वामिविर
चितायां नवमस्कंधे चतुर्विंशोऽध्यायः २४ ॥ ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे तृतीयां बृहस्पतिवासरे [illegible] मिदं मध्ये [illegible] ॥
शुभमस्तु शुभं भूयात् ॥

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

००॥ श्रीमद्भागवतनवमस्कन्धः समाप्तः॥ ००

५१

CC-0. Lal Bahadur Sanskrit University, Delhi. Digitized by Sarvagy